

02 Afghanistan:
Sterke anklager mot
bistandsstøttet politi

18 Ny bok avslører:
Tysklands «ukjente»
folkemord i Afrika

36 Norsk pilot:
Han redder
de syke barna

Tema: Vaksine-satsing
har reddet millioner
Side 20

BISTANDSAKTUELT

NR 7 – DESEMBER 2017 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

«Sjefen var svært
seksuelt pågående.
Han prøvde bl.a.
å komme inn på
rommet mitt
mens jeg sov.»

Kvinnelig bistandsansatt, 39

Seksuell trakassering er et problem, også
i bistandsbransjen. Det kan fastslås etter at
264 bistandsansatte har besvart vår spørre-
undersøkelse om temaet. **Side 12**

Norges nye
rettighetsminister
Intervju, side 6

Aktuelt

Rizwana Khan (18) fikk polio da hun var fire måneder gammel. Nå håper hun at hun snart kan reise seg opp og gå for aller første gang i sitt liv. [Les mer på side 20.](#)

Joda, #metoo gjelder også oss

Leder

Seksuell trakassering er et problem også i bistandsbransjen. Det kan fastslås etter at Bistandsaktuelt har gjennomført en undersøkelse som er besvart av 264 ansatte i norske bistandsorganisasjoner.

Vi hevder på ingen måte at tallene og historiene som fortelles i undersøkelsen gir den endelige sannheten om *omfanget* av seksuell trakassering i bistandsbransjen. Men antallet innmeldinger fra ansatte som har vært utsatt for trakassering, er *mange nok og grove nok* til å kunne fastslå at seksuell trakassering også er et problem, også i norsk bistand. Og slike handlinger er et særlig problem for unge kvinner som arbeider med bistand i felt.

Dette er en bransje, akkurat som blant skuespillere og mediefolk, der mange drømmer om en fast jobb. De kan være høyt kvalifiserte innen sine fagfelt, men likevel ha problemer med å nå opp i konkurransen om ettertraktede jobber. Hvis unge engasjerte og velutdannede mennesker vil ha et bein innåfor, så kan det være Sør-Sudan, Yemen og Afghanistan, heller enn Genève og New York som er aktuelle destinasjoner. Og det er ofte på korttidskontrakter heller enn i faste jobber.

Undersøkelsen peker i retning av at det er for de yngste og minst erfarne, på jobboppdrag i utlandet, gjerne på nødhjelpsoppdrag, at risikoen for å oppleve uønsket seksuell atferd er størst. Dette er en sammenheng som norske bistandsaktører bør merke seg.

I vår undersøkelse oppgir 35 prosent av kvinnene og sju prosent av mennene at de har opplevd *uønsket seksuell oppførsel* i forbindelse med jobben. Kvinnes opplevelser har gjennomgående en langt grovere karakterer enn det mennene rapporterer.

Et bemerkelsesverdig funn ved undersøkelsen er at bare 2 av 10 som har opplevd seksuell trakassering, har meldt fra til overordnede. Da er det grunn til å stanse opp og spørre: Hvorfor er det slik? Og hvorfor er det slik at flere kvinner som har meldt fra, opplever at deres varslinger ikke blir tatt på alvor?

Bistandens aktører må nå tenke nøye igjennom hva som kan og bør gjøres med problemet.

Over hundre kvinnelige ansatte i norske bistandsorganisasjoner har underskrevet et opprop med konkrete forslag. Disse bør studeres og diskuteres. Behovet for økt bevisstgjøring på alle nivåer er åpenbart.

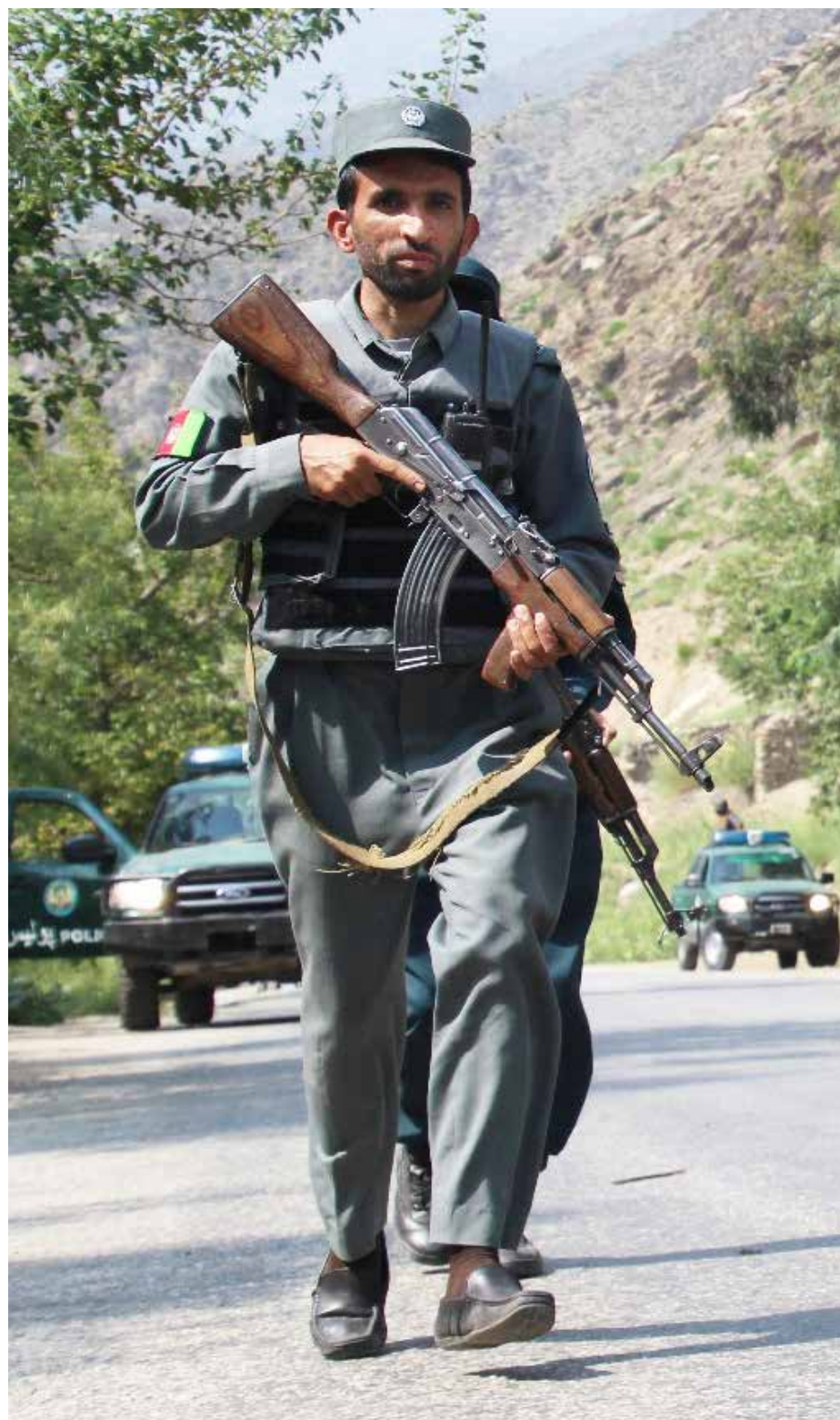
At varslere skal tas på alvor og må ha et særlig vern er hevet over enhver tvil.

BISTANDSAKTUELT

Etablert 1998.

Ansvarlig redaktør: Gunnar Zachrisen

Bistandsaktuelt utgis i henhold til Fagpressens redaktørplakat og Lov om redaksjonell fridom i media. Eventuelle klager på artikler i avisen rettes direkte til bladets redaktør – gz@norad.no.

Bistandsmilli

Norge har sammen med andre land brukt enorme summer på å bygge opp det afghanske politiet. Politiet i landet er gjennomkorrupt, dypt involvert i kriminalitet og militarisert, mener Afghanistan-kjennere. **Av Tor Aksel Bolle**

Etter Talibans fall var Afghanistan uten et fungerende politi, noe som skapte frykt for lovløshet, framvekst av lokale militser og kaos. Det var derfor stor enighet, både nasjonalt og internasjonalt, om at landet trengte

et politikorps som kunne sørge for lov og orden.

Siden 2002 har Norge brukt over 700 millioner bistandskroner på å støtte det afghanske politiet. Andre giverland, med USA i spissen, har brukt langt større summer.

«Jeg minnes et sitat av Carl I. Hagen: Jeg savner meg selv i norsk politikk.»

Tidligere SV-politiker Bård Vegar Solhjell under Civita-debatt om Terje Tvedts nye bok «Det internasjonale gjennombruddet».

■ BISTAND

Bistand til syrisk politi

Storbritannia og Danmark stanser bistand til et politiprojekt i Syria. Penger fra prosjektet skal ha gått til ekstremister som blant annet skal ha steinet en kvinne, melder NTB. Støtten til Det frie syriske politi (FSP) har vært kanalisert gjennom den britiske konsultantselskapet Adam Smith International, som avviser påstandene.

■ NØDHJELP

136

millioner mennesker vil trenge humanitær hjelp i 2018, ifølge en ny rapport fra FN.

Afghansk politi under en militæroperasjon i Kunar-provinsen tidligere i år. Det afghanske politiet, som mottar store bistandssummer fra blant annet Norge, brukes hyppig i kampen mot opprørsgrupper.

Foto: Emran Waak / Xinhua / NTB scanpix

Arder til omstridt politistyrke

En samlet oversikt finnes ikke, men trolig har vestlige land til sammen brukt minst 100 milliarder kroner på det afghanske politiet de siste 15 årene. Over 25 milliarder kroner er brukt bare på å betale politilønninger. Selv om alle anerkjenner at det er svært krevende å etablere et fungerende politi i Afghanistan er flere analytikere kritiske til hva det afghanske folket har fått ut av de enorme bistandsoverføringene til dette tiltaket.

«Kriminelle i uniform»

– Det afghanske politiet er dypt in-

volvvert i omfattende kriminalitet og har store problemer med korrupsjon. De gjør selvfølgelig noe vanlig politiarbeid, og brukes i stor grad til å bekjempe Taliban og andre opprørere. Men mye av politibistanden er ensbetydende med at man betaler for «kriminelle i uniform», sier britiske Kate Clark.

Hun er tidligere BBC-reporter, nå senioranalytiker i tenketanken Afghan Analysts Network, og har bodd Afghanistan i lange perioder siden slutten av 90-tallet. Clark har skrevet en rekke artikler og rapporter om sikkerhetssektoren i landet.

Kate Clark, senioranalytiker Afghan Analysts Network

Foto: Afghan Analysts Network

Samtidig som hun er svært kritisk til Afghan National Police (ANP), poengterer hun at det er mange i politiet som gjør en skikkelig jobb. Det er også et svært høyt antall politifolk som har mistet livet i kampen mot Taliban og andre opprørere.

Kriminelle nettverk

Bare 39 prosent av afghanerne svarer i 2017 at politiet bidrar til å forbedre sikkerheten i landet, framgår det av en årlig spørreundersøkelse gjort av organisasjonen Asia Foundation. Det er en nedgang på 10 prosent siden 2007.

For mange afghanere representerer politiet rett og slett det motsatte av trygghet; en kilde til utrygghet, mener en del analytikere. En rapport laget av antikorrupsjonsorganisasjonen Integrity Watch Afghanistan i 2015 beskriver deler av politiet i Kabul som; «korrupte, pyramideformede nettverk som driver med kriminell virksomhet og utpressing, istedenfor å beskytte folk og sørge for lov og orden». Kabul er det området i landet som har fått mest politibistand.

– Korrupsjonen innen politiet finnes på alle nivåer. Det underminerer myndighetene og legger på mange

4 Aktuelt

Afghan National Police

■ Rundt 150 000 mann, fordelt på flere ulike typer politi. Til del sterkt militarisert. Er i all hovedsak bygd opp ved hjelp av bistandsmidler. USA er den klart største giveren.

■ Norge har bidratt med over 700 millioner kroner i bistand og skal fortsette å støtte politiet minst fram til 2020.

■ Norge og Afghanistan hadde også et bilateralt politisamarbeid, Noraf, i perioden 2004–2012. Norge ønsket å bidra til en sivil og profesjonell politistyrke. Norske politirådgivere jobbet i Afghanistan og ga blant annet opplæring i menneskerettigheter, i narkotikaetterforskning og i selvforvar for politikvinner.

måter veien åpen for Taliban. Opprørerne har vært veldig strategiske og raskt etablert en alternativ rettsorden i områdene hvor de har kontroll, sier Kristian Berg Harpviken som er Afghanistan-ekspert og forskningsprofessor ved PRIO.

– Verdens mest militariserte politi

Norge har helt siden tidlig på 2000-tallet engasjert seg i oppbyggingen av det afghanske politiet, både med penger og personell. Norske politifolk jobbet i Afghanistan fra 2003 til 2012. De kurset blant andre kvinnelige politiansatte, ga kurs i menneskerettigheter og opplæring i etterforskningsmetoder.

Norge og de fleste europeiske givene vektla betydningen av å etablere et sivilt politi under sivil kontroll. Men etter hvert som sikkerhetssituasjonen ble vanskeligere, ble det tydelig at USA var uenig med de europeiske landene om hva slags politi bistanden skulle betale for. Amerikanerne ville ha «støvler på bakken» raskt, de ville ha et paramilitært politi som kunne brukes til å slåss mot Taliban.

USA hadde klart størst tyngde både politisk og økonomisk, og den største bistandsgiveren fikk det som den ville.

Det private amerikanske selskapet DyneCorp ble hyret inn for å trene afghanske politirekutter. Opplæringstiden ble redusert, og det ble fokusert på militære ferdigheter. Titusener av unge afghanske menn fikk en politiuniform, et automatvåpen og et lynkurs i hvordan de skulle bekjempe opprørere. Så ble de sendt ut på jobb.

USA–press for militarisering

Mange var kritiske til det voldssomme fokuset på kvantitet fremfor kvalitet, også innen Nato. På et Nato-møte i 2010 rapporterte den amerikanske generalen William Caldwell at afghanere flest ser på politiet som «lovløse, væpnede menn og ikke som håndhevere av loven de kan stole på.»

Utviklingen på bakken samt USAs prioritinger bidro til at politiet ble stadig mer militarisert.

– Det afghanske politiet er trolig verdens mest militariserte politi. Man har brukt bistandspenger til å bygge opp en politistyrke som kan

Afghanske politifolk holder vakt i Kabul. Korrupsjon og kriminalitet er utbredt i politiet. Samtidig er det en svært risikabel jobb. Tusener av afghanske politifolk har mistet livet i kamp mot Taliban.

Foto: Noorullah Shirzada / AFP Photo / NTB scanpix

brukes til å bekjempe Taliban. Jeg mener det var fornuftig av Norge, Tyskland og andre europeiske land å jobbe for å etablere et sivilt politi, det er åpenbart et behov for det. Men europeerne klarte ikke mobilisere folkene som skulle til. USA ønsket seg et paramilitært politi, og det har Afghanistan fått, sier Harpviken.

Beskytter ikke befolkningen

«Etter mange år med opplæring og utvikling av politiet som en antiopprørsstyrke (vår utheving), mangler ANP evnen til beskytte befolkningen og sliter med å håndtere kriminalitet og drive kriminalforebyggende arbeid som ikke er relatert til opprørsgrupper.», skrev SIGAR, den amerikanske generalinspektøren for Afghanistan tidligere i år.

Selv om Norge og de andre euro-

Kristian Berg Harpviken, forsker og Afghanistan-ekspert.

Foto: Prio

peiske landene måtte gi opp sin visjon om et sivilt politi, har de samme giverlandene fortsatt å bruke store bistandssummer på å lønne det stadig mer militariserte afghanske politiet. Norge har i perioden 2002 til 2016 gitt nærmere en halv milliard kroner til flergiverfondet Law and order Trust for Afghanistan (Lotfa), og lovet å støtte fondet med 90 millioner kroner i året fram til 2020.

Fondet, som driftes av FN-organisasjonen UNDP, har som hovedoppgave å administrerer lønnsutbetalingene til Afghanistans rundt 150 000 politifolk. Fondet har flere ganger fått kraftig kritikk for manglende effektivitet og kontroll med pengebruken. Flere ansatte har mistet jobben etter anklager om korrupsjon og økonomisk utroskap.

I et Norad-notat, hvor Norges

videre støttet til Lotfa blir vurdert, påpeker direktoratet at fondet har manglet overvåking, kontroll og evaluering. Norad skriver også at den internasjonale politibistanden er preget av «ekstrem mangel på koordinering». Samtidig understreker man at det kan få alvorlige konsekvenser for sikkerheten og stabiliteten i landet hvis Afghanistans 150 000 politifolk ikke får lønn.

«Mye av politibistanden er ensbetydende med at man betaler for «kriminelle i uniform»»

Kate Clark, senioranalytiker i Afghan Analysts Network

– Underminerer staten

Ifølge Kate Clark dagens afghanske politikorps dypt involvert i kriminalitet og korrupsjon. Dette underminerer den afghanske staten og myndighetenes troverdighet, mener hun.

– Mange steder i landet er politiet i praksis ulike lokale ledeser uniformerte militser. For mange afghanere er lærere og politifolk de eneste representantene for staten de møter. Når politiet oppleves som kriminelle og korrupte, så underminerer det staten og myndighetenes legitimitet, sier hun.

Harpviken er langt på vei enig. Han påpeker også at å støtte det afghanske politiet med bistandspenger er å tøyne regelverket for hva som kan godkjennes som bistand.

– Oppbyggingen av en politistyrke

i Afghanistan har i stor grad vært rettet inn mot å bekjempe Taliban og Al-Qaida. Slik sett er det en forlengelse av den militære innsatsen, snarere enn en sivil politiinnsats. OECD-regelverket for hva som kan regnes som utviklingsinnsats er helt entydig; støtte til å bekjempe opprørere eller terrorister kvalifiserer ikke. Når slik innsats likevel har blitt telt med i utviklingsstatistikken, så har man strukket regelverket svært langt, sier han.

– Mangler alternativer

– Har Norge og de andre givene malt seg inne i et hjørne her: er man rett og slett nødt til å fortsette å støtte politiet av stabilitetshensyn?

– Det er veldig vanskelig å se gode handlingsalternativer. Ved hjelp av bistand har man bygget opp en korrupt og til dels kriminell politistyrke

Norsk UD:

– Korrupsjon er et omfattende problem

Korrupsjon og annen økonomisk kriminalitet representerer et omfattende problem innen justis- og politisektoren. Det erkjenner både Norge, andre giverland og afghanske myndigheter, forteller statssekretær Audun Halvorsen i Utenriksdepartementet. **Av Tor Aksel Bolle**

HØYRES STATSSEKRETÆR SER samtidig positive trekk ved utviklingen.

– President Ghani og nyutnevnt innenriksminister Barmak har selv understreket problemet og viser reformvilje. Personer har blitt fjernet fra sine stillinger i innenriksdepartementet, og flere er dømt for korrupsjon og annen form for mislighold, sier Halvorsen.

Han påpeker at Norge i 2012 og 2013 holdt igjen penger til Lotfa-fondet blant annet på grunn av mistanker om betaling av lønn til såkalt «spøkelsespoliti».

– Det pågår nå en omfattende opprydding av personellregistre og innføring av elektroniske betalings-tjenester. Dette har redusert antall spøkelsespoliti betraktelig og gjort det mulig å gjenoppta norsk støtte. En meningsmåling nylig gjennomført av Asia Foundation viser at tilliten til politiet i den afghanske befolkning har økt noe, men det er en lang vei å gå før tilliten er stor, sier Halvorsen.

Norge har lovet 90 millioner kroner årlig i bistand til politiet via Lotfa til 2020. Det vil gå som planlagt forutsatt at reform- og korrupsjonsarbeidet i det afghanske Innenriksdepartementet og politiet går etter planen, forklarer Halvorsen. Han påpeker også at Norge i 2017 reduserte sitt bidrag til 45 millioner kroner fordi Lotfa hadde nok penger.

Mens analytikere som Harpvi-

ken og Clark anser at politistyrken *primært* driver bekjempelse av «terrorister», er statssekretæren av en annen oppfatning. Det framgår av e-posten han har sendt Bistandsaktuelt.

– Er det riktig å bruke sivil bistand på et paramilitært politi?

– Afghansk politi er den sivile delen av landets samlede nasjonale sikkerhets- og forsvarsstyrke. I likhet med andre giverland forutsetter Norge at bistandsmidlene brukes i tråd med OECD/DAC-kriteriene for sivil bistand. Norge holder seg orientert om utviklingen generelt, og vil følge opp dersom det for eksempel kommer rapporter om at ANP brukes til bekjempelse av terroristgrupper.

Han skriver videre at «den overordnede nasjonale sikkerhetsplanen i Afghanistan innebærer at «skarpe» politienheter flyttes over til forsvarssektoren, slik at det blir større rom for å utvikle sivil politikapasitet under innenriksdepartementet.»

Ifølge statssekretæren støtter Norge styrking av sivilt politi. ■

Audun Halvorsen,
statssekretær i UD

Foto: Sturlason/UD

på 150 000 mann. Det er betydelige risiko knyttet til å stanse støtten. Hele maktbalansen i Afghanistan er svært skjør og en paramilitær politistyrke med lojaliteter i alle retninger er åpenbart en potensiell kilde til ytterligere ustabilitet, sier Harpviken.

Kate Clark mener at givene bør vurdere å kutte eller fryse støtten til politiet.

– Hvis det ikke gjennomføres reformer, kan jeg ikke se at det kommer noe positivt ut av å støtte politiet slik situasjonen er nå. Snarere er afghansk politi ryggraden i landets korrupsjonsproblemer, sier hun.

Clark påpeker at det er givene som betaler for politiet. Derfor burde de kunne presse fram endringer og reformer på afghansk side i større grad enn de har gjort til nå.

Hun mener at reformer av det

korrupsjonsherjede innenriksdepartementet, som har ansvaret for politistyrken, er helt avgjørende for å skape en fungerende politistyrke.

Givene vil ikke se

– Givene har foretrukket å fokusere på tekniske problemer, som systemer for lønnsutbetalinger og så videre. Hvordan departementet styres har man ikke villet ta i, det er for komplisert og politisk. Men det finnes gode krefter i departementet, og det er utnevnt en ny minister som har et godt rykte.

Clark anser at de reformvennlige på afghansk side, som ønsker å rydde opp i korrupsjonsproblemene, lever svært farlig.

– De trenger virkelig støtte. Men det ville kreve samlet innsats fra giverlandene, sier hun. ■

6 **Aktuelt**

— Bedre balanse i dialogen i dag

Som leder av utenrikskomiteen kritiserte Ine Eriksen Søreide Etiopias menneskerettighetsbrudd og den rødgrønne regjeringens planer om å øke bistanden til landet. Nå er hun selv utenriksminister, og må konstatere at Etiopia-bistanden har økt også under H/Frp-regjeringen.

Av **Gunnar Zachrisen**

Det er bedre balanse i dialogen med landet i dag, der menneskerettigheter har en større plass, mener Eriksen Søreide i dag.

– I et intervju vi hadde med deg for fem år siden, mens du var leder av utenrikskomiteen, kritiserte du den rødgrønne regjeringen for opptrappingen av bistanden til Etiopia. Du ville ha strengere krav til bistand. Står du for det samme i dag?

– Ja, det gjør jeg. Det er ikke noen motsetning i dette og den politikken vi har ført de siste årene. Tilnærmingen til Etiopia har endret seg under den perioden Børge Brende har styrt Utenriksdepartementet, og det er en linje jeg vil videreføre. Vi skal ha en mye tydeligere politisk dialog med landet, der de betydelige utfordringene på menneskeret-

tighetssiden også inngår. Det er en helt grunnleggende del av dialogen.

– Var for ensidig

Høyres nye utenriksminister viser til at hun forut for intervjuet i 2012 hadde rettet en interpellasjon om Etiopia til utviklingsminister Erik Solheim.

– Hovedkritikken fra vår side var at Solheim var veldig ensidig i sin tilnærming til dette. Han var opptatt av at Etiopia hadde vært igjennom en periode med sterk økonomisk vekst, og at det var det som var viktigst, viktigere enn å fokusere på menneskerettigheter. Hvis man hørte på debatten og innleggene den gang, kunne det virke som om mat på bordet var viktigere enn politiske rettigheter. Jeg mener det er en slutning man ikke kan gjøre. Det er ikke et enten-eller, og man må kunne stille tydelige politiske krav.

Samtidig som Solheim har forlatt norsk debatt til fordel for en toppjobb i FN, er det andre som stiller spørsmål ved rådende norsk Etiopia-politikk. Forskeren og Etiopia-kjenneren Kjetil Tronvoll etterlyser mer pragmatisme og en «ærligere» norsk retorikk og politikk.

«Hva er vårt perspektiv for forandring i et land som Rwanda eller Etiopia? Disse landene sier at de trenger en sterk utøvende regjeringsmakt i den fasen landet er i nå, for over tid å kunne nå et visst utviklingsnivå. Først da sier de at de vil være villig til å se på en mer pluralistisk og deltagende diskurs i landet. Som internasjonal aktør som vil støtte helse og utdanning, kan man ikke få i pose og sekk. Vi kan si at vi forstår deres synspunkt, at vi er uenig i deres undertrykkende politikk, men at vi likevel har noen felles mål», uttalte forskeren og Etiopia-kjenneren Kjetil Tronvoll til Bistandsaktuelt nylig.

– Brede gir innflytelse

Utenriksministeren avviser at hensynet

Som leder av utenrikskomiteen var hun en markant talskvinne for menneskerettigheter og demokrati. Det lover Ine Eriksen Søreide (H) å fortsette med – når hun nå tar over stafettpinnen etter rekken av mannlige forgjengere – som Norges første kvinnelige utenriksminister.

Foto: Espen Røst

til «den fase landet er i» skulle tilsi at man bør menneskerettighetskritikk, for heller å fokusere på resultater på det økonomiske og sosiale området.

– Det er viktig å ha flere tanker i hodet samtidig. Vi har et bredt partnerskap med Etiopia innen økonomisk utvikling, klimaforhandlinger, regionale spørsmål som migrasjon og konflikten i Sør-Sudan. Vi samarbeider i FN og andre fora rundt de temaene. Vi ser også hvor viktig Etiopia er for stabiliteten på Afrikas Horn. Denne bredden i forholdet gjør det mulig og riktig også å ta opp bekymringer om menneskerettighetssituasjonen i landet i den politiske dialogen. Min forgjenger var sist i Etiopia i oktober/november 2016. Han drøftet da situasjonen i forbindelse med unntakstilstanden, som nå er opphevet. Vi samarbeider også med Etiopia om prosjekter på menneskerettighetsområdet, innen kapasitetsbygging i justissektoren og tiltak for å sikre tilgang til juridiske tjenester for de fattigste.

– Hva tenker du om at det er land som Etiopia og Rwanda, relativt au-

toritære ettpartisystemer, som stadig framheves som vellykkede i å oppnå resultater innen fattigdomsbekjempelse?

– Det finnes eksempler på høy økonomisk vekst og relativt vellykket fattigdomsbekjempelse i Afrika både blant land som kan karakteriseres som relativt autoritære, som Rwanda og Etiopia, og i land med sterkere demokratiske tradisjoner, som Botswana og Ghana. Resultater innen fattigdomsbekjempelse er viktig og positivt. Samtidig har land som Etiopia og Rwanda klare menneskerettighetsutfordringer. Dette er bekymringsfullt, og Norge er tydelig på behovet for å bedre menneskerettighetssituasjonen i vår dialog med disse landene. Norge tar jevnlig opp menneskerettighetsspørsmål med myndighetene både i den bilaterale dialogen og i multilaterale fora som FNs Menneskerettighetsråd.

– Veldig utfordrende

– Du erkjenner at Etiopia har betydelige utfordringer på menneskerettighetssiden?

Etiopia

■ Etiopia, et land med 99 millioner mennesker, har i 26 år vært styrt av en regjering dominert av ett parti, TPLF. Dette partiet har monopolisert makten i landet, mener mange analytikere.

■ Menneskerettighetsorganisasjoner kritiserer fengslinger og andre overgrep mot opposisjonelle, journalister og sivilsamfunnsaktivister.

■ Samtidig som det er kritikk mot menneskerettigheter og demokrati, får Etiopia svært gode karakterer av bistandsgivere for sin innsats innen fattigdomsbekjempelse. Færre underernærte, lengre levealder, bedre helsetilbud og en kraftig forbedring av skoletilbudet er blant milepælene.

■ Landet er ett av Norges viktigste samarbeidsland i Afrika. I 2016 fikk Etiopia 442 millioner kroner i bistand fra Norge.

Stø kurs, men vinden kan snu

Stø kurs i utviklingspolitikken, er budskapet fra Norges nye utenriksminister. Ine Eriksen Søreide (H) tar likevel høyde for at nye globale rammevilkår kan tvinge fram endringer.

– HOVEDLINJENE I norsk utviklingspolitikk ligger fast, og de er også godt forankret i Stortinget, påpeker Søreide.

Norges første kvinnelige utenriksminister viser til at det er en stor grad av konsensus om hovedprinsipper i bistandspolitikken, som samarbeidsland og temaer.

– Samtidig skjer det jo mye rundt om i verden til enhver tid. Det vil kunne føre til endringer av våre prioriteringer.

Som eksempel trekker hun fram hvordan økte humanitære behov, som følge av Syria-krigen og andre langvarige kriser, har ført til en dreining i bistanden, i retning av sterkere vekt på nødhjelp.

– Utviklingspolitikken er i tillegg veldig dynamisk. Den er mye mer enn bistand. Det er viktig å se sammenhengen med andre politikkområder og hvordan disse påvirker utviklingspolitikken totalt sett. Det kan jo bety at vi om fire år har helt andre faktorer som vi mener det er viktig å vektlegge. Handelspolitikken er ett slikt område, som jeg mener er veldig viktig. ■

– Situasjonen er utfordrende, den er veldig utfordrende. Vi hadde jo også denne diskusjonen oppe nylig, da kronprinsparet var på besøk i landet og statssekretær Skogen var med. Vi snakket da både med opposisjonsgrupper og myndighetene om disse spørsmålene. Det er et ledd i den løpende politiske dialogen vi har. Jeg mener vi hele tida må vurdere hvilken vei utviklingen går. Unntakstilstanden er nå opphevet. Det er i utgangspunktet et positivt tegn, samtidig som det er veldig mange sider ved utviklingen som også er bekymringsfulle. Selv om vi har et langsiktig engasjement i landet, må vi hele tida vurdere om det har en riktig innretning. Hvis vi ser at enkelte tiltak for eksempel har en negativ effekt, så må vi revurdere disse.

– Betyr dette at du ikke vil utelukke at bistanden til Etiopia kan bli redusert?

– Vi er ikke der nå. Etiopia er ett av våre partnerland. Vi jobber med det for øye at vi har et langsiktig engasjement for å oppnå langsiktige positive resultater. Men vi må jo

være realistiske, og at det kan oppstå endringer. Samtidig må vi huske på at det ofte er sivilbefolkningen, ikke myndighetene, som vil lide dersom vi stanser bistanden til et land. I tillegg ville vi miste grunnlaget for å ha en åpen dialog og kunne stille krav om for eksempel menneskerettighetssituasjonen.

Målet: Ut av fattigdom

Utenriksministeren sier det kan være mange årsaker til at man som bistandsgiver velger å endre innretningen av bistand til et land.

– For noen land er det gledelig å se hvordan de gradvis kommer seg ut av fattigdom, noe som kan gi grunnlag for å redusere bistanden. I andre sammenhenger kan det være riktig å kanalisere bistand over til det humanitære heller enn det langsiktige, eller å benytte FN-kanaler og flergiverfond i stedet for bilaterale kanaler. I utviklingspolitikken er det dessuten mange faktorer, i tillegg til bistand, som gjør at vi kan tenke at andre tiltak kan gi mer effekt. Det kan for eksempel

være at mange norske selskaper vil være med å bygge opp energisektoren i fattige land, noe som er svært viktig for økonomisk utvikling.

– Tanzania er det landet som har mottatt mest norsk bistand de siste ti årene. Hvordan vil du karakterisere menneskerettighets- og demokratiutviklingen i dette landet de siste par årene?

– Vi merker med bekymring en viss innstramning på enkelte områder. Tanzania har siden uavhengigheten vært et stabilt og relativt demokratisk land, uten store etniske eller religiøse konfliktlinjer som har preget flere afrikanske land. I løpet av de siste ti årene har landet også hatt høy økonomisk vekst, som er positivt for fattigdomsbekjempelse. Det er imidlertid blitt innført nye lover som kan svekke ytringsfrihet og forsamlingsfrihet.

– Vi er en tydelig stemme

Utenriksministeren opplyser at Norge og Tanzania i 2017 inngikk en avtale om politiske konsultasjoner.

– Dette gir oss en plattform for å diskutere både menneskerettigheter og globale fellesgoder, og felles interesser innen bistand, handel og næringsutvikling. Konsultasjonene er en mulighet til å løfte både saker vi er enige og uenige om på politisk nivå, sier hun.

Innen menneskerettighetsarbeidet oppfattes Norge som en tydelig stemme i FN, mener Eriksen Søreide. 20. november vedtok FNs menneskerettighetskomité en resolusjon om menneskerettighetsforkjempere og -forsvarere. Norge var initiativtager til resolusjonen og ledet forhandlingene. Det innebar mye fotarbeid, og til slutt stilte 76 land seg bak forslaget, forteller hun.

– Mens vi gleder oss over slike resultater, ser vi også at en del arbeid på menneskerettighetsområdet ikke er blitt enklere. Land som tidligere ville ha støttet oss er blitt mer motvilige. Det gjelder blant annet i arbeidet for seksuelle minoriteters rettigheter og for rettigheter knyttet til seksuell og reproduktive helse, sier hun. ■

8 **Aktuelt**

Ny leder, men det lukter

KOMMENTAR: En forventningens vind blåser over Zimbabwe. Generalene og krigsmennene som skjov Robert Mugabe ut for å sikre sine egne interesser, har foreløpig sikret sine interesser. Men på sikt kan de falle for eget sverd. **Av Jan Speed**

Aldrende militære ledere, med forsvarssjefen i spissen, satte landets mangeårige leder og despot Robert Mugabe i husarrest. Folk i byene svarte med å strømme ut i gatene for å støtte kravet om at den 93-årige Mugabe måtte gå av. Soldater ble omfavnet som befriere.

I Zimbabwe snakker alle om nye tider. Uten helt å skjønne omfanget av hva de har utløst, har generalene skapt forventninger om bedre tider. De har skapt en begeistringsbølge som de på sikt ikke vil kunne styre, kommenterer kilder i landet. Plutselig har zimbabwene fått smake litt frihet, og de liker smaken.

Dersom deres nye mann i presidentstolen, Emmerson Mnangagwa (75) ikke innfrir, vil folkets hat fort snu seg mot generalene. For dette er i hovedsak de samme generalene som beriket seg under Mugabe-tiden. Og da er det heller ikke usannsynlig at yngre offiserer i hæren ønsker å se anti-Mugabe-operasjonen fullendt for at deres familier skal få det bedre. Blir ikke disse kravene innfridd, vil den yngre generasjonen speide etter nye ledere andre steder.

Folket husker

Jeg intervjuet en gang Mugabes første kone, Sally. Hun hadde en plakate på kontoret der det stod: «Be nice to the people you meet on the way up, they are the same ones you meet on your way down».

Dette glemte ektemannen etter hvert som han ble eldre, og etter at han fikk seg en ny kone. Derfor er det kanskje ikke rart at selv medlemmer av hans eget parti danset mellom stoler og bord, og soldater vrikket til musikk i gatene etter at de hadde avsatt Mugabe som partileder. Han var fryktet, men ikke elsket.

Den samme lærdommen bør Mnangagwa ta med seg. Det var ikke tilfeldig at han ikke klarte å bli valgt til parlamentet i 2000 eller 2005, og har måttet ta til takke med seter i parlamentet som presidenten selv har hatt råderett over. Mnangagwa er ikke spesielt populær etter at han har vært innblandet i flere runder med brutal undertrykkelse. Ryktene sier at han tjente seg rik under Zimbabwe-militærets plyndring av DR Kongo i 1998-2000.

Da Mnangagwa nylig offentliggjorde navnene i sin nye regjering var det den første prøven på om hans styre ville dreie i demokratisk retning. Foreløpig er det lite som tyder på det. Først og fremst lukter det midlertidige kabinettet av velbrukte militære uniformer. To generaler bekler nå rollene som henholdsvis utenriksminister og landbruksminister, mens krigsveteranene fikk sin kandidat som ny informasjonsminister.

ZANU-PF styrer nå videre som et svekket regjeringsparti, selv om de befolker regjeringstaburettene og vil dominere parlamentet fram til neste valg. I realiteten er partiet preget av militærets dominans.

Opposisjonen har ingen folk i den nye regjeringen, og reagerte med skuffelse på utnevelsene. Spørsmålet er om de på sikt vil kunne mobilisere store folkemasser, dersom Mnangagwa fortsetter å skuffe.

Vekker ikke begeistring

Mugabes mangeårige brutale styre ga ham en aura av uovervinnelighet, som nå er borte. I internasjonale medier har han blitt latterliggjort av mange, men han hadde også en intellektuell og messias-aktig kraft som få andre i Afrika. Mugabe bar på en

helteglorie fra frigjøringskrigens dager. Hans evne til å legge skylda på kolonimaktene og deres medsamsvorne, som de hvite farmerne, beskyttet han mot en del kritikk.

Den gamle lederens største svakhet var ikke alderen. Det var kona. På folkemunne hadde hun kallenavnet «Gucci Grace» på grunn av sine dyre vaner. Han skjønte ikke at hun var forhatt.

De gamle krigsmennene som nå styrer landet har ingen tilsvarende aura, heltestatus eller evne til å vekke begeistring. De er ikke demokrater eller nytenkende. Dette er menn som mener at partiet som ledet revolusjonen mot Rhodesia-regimet har rett til å regjere i evig tid.

I månedene framover vil også splittelsene i landets sikkerhetstjenester trolig komme til syne. Man så tendenser til det under «kuppets» første timer. Da omringet hærsoldater hovedkvarteret til den fryktede sikkerhetstjenesten Central Intelligence

gamle uniformer

Organization (CIO), som var regnet som lojal mot Mugabes krets. Det sies at CIO i lang tid hadde drevet overvåking av både generaler og den whisky-glade Emmerson Mnangagwa.

Sikkerhetstjenestene vet at opposisjonen ledes av en udugelig leder, at den er splittet og har lite å vise til. Derfor er de nok ikke spesielt redd for å føre samtaler med opposisjonen. Morgan Tsvangirai, lederen for Movement for Democratic Change (MDC), gjorde ingen god figur da han var statsminister i samlingsregjeringen i årene 2009-2013. Selv om han har en kreftsykdom og er til jevnlig behandling i utlandet, er han fortsatt opposisjonens presidentkandidat neste år. Hans ungdomstilhengere har en oppførsel som ikke er helt ulik de ungdomsgruppene som har støttet Mugabe tidligere; de har flere ganger banket opp kritikere.

Det som er spennende er om valget neste år vil føre til store politiske endringer i Zimbabwe. Akkurat nå

virker det ikke slik. Men begeistringsbølgen fra de siste ukene kan slå ut på uante måter.

Maktens dype røtter

En utskiftning av enkeltpersoner i persongalleriet, slik Mnangagwa har foretatt, er ikke et reelt maktskifte. Snarere er det justeringer av kursen for å sikre ZANU-PFs overlevelse og maktdominans. Det er tilsvarende i Mosambik, Tanzania, Angola og Uganda, der de samme regjeringspartiene har dominert i årevis.

Partiet ZANU-PF har styrt Zimbabwe siden uavhengigheten i 1980. I en periode fra 2009 til 2013, etter at inflasjonen i landet nådde flere hundre prosent, var det riktignok en samlingsregjering der Morgan Tsvangirais parti var med. Men opposisjonen ble kjøpt opp og rundlurt av ringrevne i ZANU-PF.

Det er ZANU-PFs medlemmer som besitter alle lederstillinger i statsadministrasjonen. Partikortet har vært viktig for fremme. Viktige stats-eide selskaper er ikke bare styrt av partiet, men av tidligere militære offiserer. Det gjelder jordbruks-selskaper, det nasjonale oljeselskapet, jernbanen og nasjonalparkene. Dette har gitt generaler tilgang til store penger og muligheter til å fikse og trikse.

Da Mugabe-regimet, etter krav fra såkalte krigsveteraner, i årene etter 2000 med tvang overtok nesten samtlige fire tusen storfarmer eid av hvite, var det i hovedsak partipamper og mi-

Emmerson Mnangagwa, Zimbabwes nye president.

Tilnavn:
«Krokodillen».

Foto: The Southern Times

litære som overtok farmene. De beste eiendommene havnet hos dem. Bare noen få småbønder nøt godt av jordreformen og fikk bedre kår.

Diamantgruvene øst i landet skal nå være drevet av private selskaper. Men de virkelige eiere har bolig i militærforlegninger eller kontor i sikkerhetstjenestens hovedkvarter.

Økonomien må reddes

For å kunne vinne valg i framtida er Mnangagwa nødt til å lykkes på ett viktig område; å få den zimbabwiske økonomien bort fra kanten av stupet. For å få til det er han antakelig nødt til å få en del av de hvite farmerne tilbake – uten å reversere hele den såkalte jordreformen i landet. Før 2000 utgjorde jordbruksprodukter 40 prosent av landets eksportinntekter. Ti år senere var dette tallet nede i fire prosent.

Landets nye leder kan heller ikke fortsette å avskrekke investorer med strenge regler, som at alle selskaper

i landet må ha mer enn 50 prosent svart zimbabwisk eierskap. Og han må lokke velutdannede zimbabwere som har flyttet utenlands, ikke minst til Sør-Afrika og Storbritannia, til å vende hjem.

Mye skal til for at overgangsfiguren Mnangagwa skal lykkes. Men dersom han viser seg å være pragmatisk og mindre brutal enn sin forgjenger, vil internasjonale givere kanskje igjen stå klar med bistand – og Verdensbanken vil være villig til å gi lån. Internasjonale sanksjoner mot landet vil da etter hvert bli opphevet. ■

No/24
2017
CVC

« De gamle krigsmennene som nå styrer har ingen aura, helte-status eller evne til å vekke begeistring »»

10 **Aktuelt**

6 på gata i Harare:

Grunn til håp for Zimbabwe?

Robert Mugabes presidenttid er over. Nå overtar hans tidligere visepresident, militærvennen Emmerson Mnangagwa. På gata i Harare er meningene delte. Noen er forsiktige optimister, andre er dypt skeptiske til den nye lederen. **Av Jeffrey Moyo, i Harare**

Itai Madzivaizhe har en mastergrad i utviklingsstudier. Han er nå doktorgradsstipendiat ved Kwazulu Natal-universitetet i Sør-Afrika. Zimbabweaneren tror på bedre tider for hjemlandet under en ny president.

– Zimbabwe har definitivt sjanser til en positiv utvikling, avhengig av formen for styring. Landet har vært skjemmet av dårlig styring. Jeg tror den nye presidenten vil korrigere feilene hans forgjenger har gjort, derfor håper vi på en endring til det bedre. Vi snakker om en person fra det samme herskende partiet, et parti kjent for korrupsjon og manipulering. Så vi forventer ikke raske endringer, men små skritt dag for dag, sier Madzivaizhe til Bistandsaktuelt.

– Økonomien er det første den nye lederen må gripe fatt i. Den må vekkes til live igjen. Det samme gjelder helse og utdanning, legger han til. ■

Michael Chaima (55) er avisselger i det sentrale forretningsdistriktet i hovedstaden Harare. Han mener det er den nye lederens holdninger som teller.

– Det er mye den nye lederen kan gjøre for å gjøre livet bedre for folk dersom han har en positiv innstilling og viljestyrke til å bekjempe korrupsjonen. Den har kjørt alle deler av økonomien på felgen, og korrupte ministre har alltid utgjort en trussel mot landets økonomi. Den nye lederen må sikre et miljø som fremmer nyskaping av arbeidsplasser, slik at folk får muligheten til å leve anstendige liv. ■

Charlene Chekenya (26) er Mandela Washington Fellow dette året. Hun sier det slik:

– Jeg tror en rekke bedrifter vil starte opp igjen. Den nye presidenten har markert at Zimbabwe skal samarbeide med resten av verden. Jeg håper vår politikk blir mer vennlig overfor investorer, så de ikke lenger er redde for å investere her. Spørsmål om ansvarlighet må reises, og den nye regjeringen må ta tak i korrupsjonen. Den er en sykdom som har ødelagt landet vårt. ■

King Marshal Charumbira (40) er forvaltningsekspert i den frivillige organisasjonen Harare Residents Alliance.

– Den nye presidenten er ikke ny, og han må først bevise at han er forskjellig fra sin gamle sjef, Mugabe. Han må bevise at han, i motsetning til Mugabe, er imot korrupsjon. Det må startes en prosess for å fastslå hvem som eier hva av landbruksjord. Forvaltningen av naturressurser må være åpen, for å sikre at ressursene kommer zimbabweere og investorer til gode. ■

Lucy Yasini (49) er frilansreporter. Hun ser også med forakt på Zimbabwes nye leder.

– Jeg tviler på at det vil komme noe godt med Mnangagwa. Det er den samme mannen som jobbet i Mugabes regjering. Under Mugabe favoriserte regjeringspartiet Zanu-PF sin egen toppledelse og brydde seg lite om vanlige folks plager. Vi vil trolig oppleve det samme med Mnangagwa som president. Det han bør gjøre er for det første å styrke jordbruket. Nå har for eksempel tekstilindustrien store problemer, fordi Zimbabwe ikke lenger dyrker bomull slik vi gjorde før. Også gruvedrift må styrkes, og eksporten fra disse to sektorene må økes, slik at vi kan kick-starte økonomien. Den har blitt vanskjøttet alt for lenge. ■

James Chidhakwa (35) er utdannet journalist, men tretten år etter at han ble uteksaminert har han ennå ikke fått sjansen til å praktisere yrket han er utdannet til. Han er mer skeptisk til Zimbabwes nye leder.

– Etter min mening har ikke Zimbabwe fått en ny ledelse, vi har bare fått den samme gamle vinen på nye flasker. Mannen som nå er på toppen var Mugabes høyre hand i mange år. Det vil være naivt å vente seg noe godt fra hans lederskap. Vanlige folk bør ikke vente seg noe annet fra Mnangagwa enn det de fikk under Mugabes år ved makten. Hans ledelse vil ikke føre til noe positivt. Dersom han skal bli tatt alvorlig, må han iallfall sikre valgreformene før neste års valg. Og sykehusene må begynne å fungere igjen, og ha medisiner tilgjengelig. ■

EN AV LANDETS MEST SPENNENDE STILLINGER INNEN BISTANDS- OG NØDHJELPSARBEID ER LEDIG

Kirkens Nødhjelp søker nå en målrettet og samarbeidsorientert Utenlandssjef til å lede utenlandsavdelingen og våre 16 landkontorer. Som utenlandssjef i en av Norges største bistandsorganisasjoner vil du ha overordnet ansvar for strategisk ledelse av Kirkens Nødhjelps bistands- og nødhjelpsarbeid, samhandling mellom hovedkontoret og landkontorene ute og å utvide og sikre Kirkens Nødhjelps finanseringsgrunnlag.

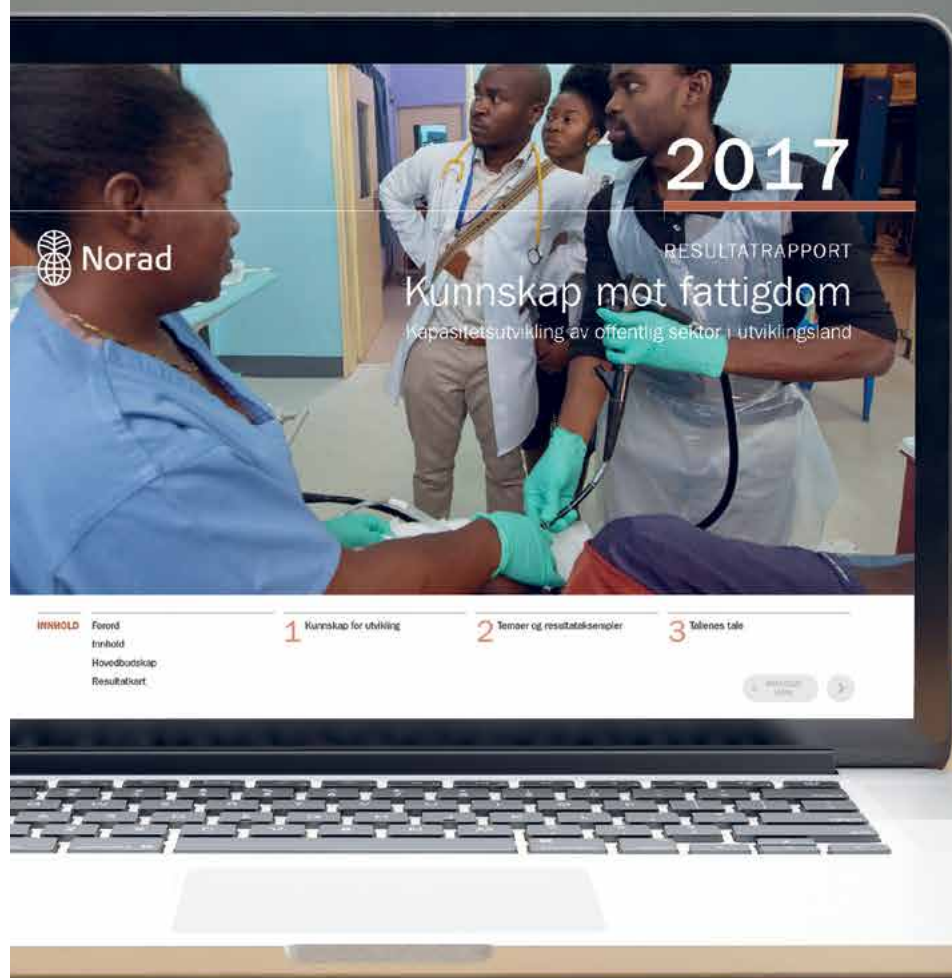
Vi ser etter en visjonær leder som motiverer sine medarbeidere i et sterkt fagmiljø, og som evner å sette fart i organisasjonens strategiske satsinger.

LES MER OG SØK PÅ KIRKENSNODHJELP.NO/JOBB

KIRKENS NØDHJELP
actalliance

Kirkens Nødhjelp kjemper sammen med mennesker over hele verden for å avskaffe fattigdom og urettferdighet. Vi gir nødhjelp i katastrofer og jobber langsiktig for utvikling i lokalsamfunn. For å fjerne årsaker til fattigdom påvirker vi myndigheter, næringsliv og religiøse ledere.

Norads resultatrapport for 2017

Presenteres mandag 11. desember på Noradkonferansen «Bistand i bærekraftmålenes tid»

Last ned rapporten fra samme tidspunkt:
www.norad.no/resultatrapport2017

«Mannen ville ha sex. Jeg klarte å dytte ham og løpe.»

«Det skjedde (...) med partnerorganisasjoner i felt. Jeg ble fulgt mens jeg skulle på do, og mannen ville ha sex med meg og kom mot meg fysisk for å kysse meg. Jeg klarte å dytte ham tilbake og løpe.» **Av Tor Aksel Bolle og Gunnar Zachrisen**

Det forteller en 34-årig kvinne som er ansatt i en norsk bistandsorganisasjon. Det er en av mange historier Bistandsaktuelt har fått inn gjennom en anonym spørreundersøkelse om seksuell trakassering og overgrep i bistandsbransjen.

For kvinnen som opplevde dette fikk hendelsen langvarige konsekvenser. Hun følte seg ikke lenger trygg i «felt» og måtte bytte jobb. Hun følte heller ikke at hun fikk den nødvendige støtten av ledelsen i organisasjonen sin. Historien er et eksempel på hva slags konsekvenser seksuell

trakassering kan ha.

Andre hendelser som omtales er enda grovere enn dette. Én kvinne rapporterer at hun er blitt voldtatt av en kollega. Det skjedde sommeren 2017.

Oxfam sparket 22

#Metoo-kampanjen de siste par månedene har vist at seksuell trakassering er et stort problem i flere bransjer. For internasjonal bistandsbransje er det likevel ikke et nytt problem. Oxfam, en internasjonal organisasjon med base i Storbritannia,

har i løpet av det siste året sparket 22 medarbeidere etter varsler om seksuelle overgrep. Dette har blitt omtalt i en rekke medier.

Over 1000 hjelpearbeidere har deltatt i en spørreundersøkelse laget av organisasjonen Report the Abuse. Nesten ni av ti i den undersøkelsen oppga at de kjente en kollega som var blir utsatt for et seksuelt overgrep.

Med sikte på å få økt kunnskap om problemet for norske bistandsansatte har Bistandsaktuelt utarbeidet en egen nettbasert spørreundersøkelse. Vi fikk hjelp fra 6-7 store og

Hva skjedde?

«Jeg ble holdt fast fysisk av en mann som ønsket noe seksuelt, men han vek heldigvis unna til slutt etter flere avvisninger. (...) Dette var inne på et hotellrom, uten andre tilstede eller muligheter for hjelp.» Kvinne, 30.

«Donor som la an på meg, og jeg var såpass utilpass at jeg sa fra til en sjef. Han sa 'synd, slikt skjer, men han er viktig donor så la oss legge det til side'.» Kvinne, 38.

«Mange ulike tilfeller opp gjennom årene i bransjen. Sexistisk humor (på din bekostning), kommentarer om fysisk utseende og bekleddning (f.eks. «wow, så store puppene dine er blitt siden sist»), bli målt opp og ned med øynene. Både i utlandet og i Norge.» Kvinne, 35.

«Jeg ble voldtatt av kollega, juli 2017. Oppgir ikke hvor, da dette kan identifisere meg.» Kvinne, 46.

«Bilder som er tatt og spredd blant ansatte.» Kvinne, 47.

Les flere
sitater fra
undersøkelsen
på våre
nettsider

mellomstore norske organisasjoner som gjorde sine ansatte oppmerksom på undersøkelsen. I tillegg hjalp også flere enkeltpersoner med stort nettverk i bransjen til med å spre undersøkelsen.

Flere grove hendelser

Undersøkelsen er foretatt i andre halvdel av november 2017. Etter seks dager avsluttet vi undersøkelsen. Da hadde 202 kvinner og 62 menn svart på spørsmål om sine erfaringer med seksuell trakassering.

Vi hevder på ingen måte at tallene og fortellingene fra undersøkelsen gir den endelige sannheten om omfanget av seksuell trakassering i bistandsbransjen. Men antallet innmeldinger fra ansatte som har vært utsatt for trakassering er mange nok og grove nok til å kunne fastslå at seksuell trakassering også er et problem i den norske del av bransjen. Og det er et særlig problem for *kvinnelige ansatte* som arbeider med bistand *i felt*, for norske og utenlandske organisasjoner.

Det er åpenbare feilkilder i en slik nettbasert, anonym undersøkelse. Men vi mener at de mange personlige opplevelsene og synspunktene er viktige. Og at erfaringene og tankene til alle de som har svart til sammen sier noe om hvordan problemet oppfattes av norske bistandsarbeidere.

Stor variasjon

Tilsammen 264 personer har svart på undersøkelsen. Alle respondenter er anonyme. Nesten åtte av ti som har svart er kvinner. Gjennomsnittsalderen er rundt 40 år. Ikke alle har svart på alle spørsmål.

Erfaringene og synspunktene varierer veldig. Det er ikke så rart. Bistandsbransjen er mangfoldig. Mange tilbringer arbeidsdagen ved en kontorpult i Oslo, mens andre har sin arbeidsdag i en flyktningleir i Jordan eller på et feltkontor i Sør-Sudan.

35 prosent av kvinnene og sju prosent av mennene oppgir at de har opplevd seksuell trakassering en eller flere ganger.

Kun to av ti meldte fra

58 personer oppgir at de *har* opplevd seksuell trakassering en eller flere ganger. Noen forteller at de har opplevd det mange ganger. De forteller om alt fra slibrige kommentarer, dårlige vitser og «tafsing», til langt mer alvorlige forhold, som voldtekt og fysiske truende oppførsel. I noen tilfeller er det derfor tydelig at kvinnene rapporterer om seksuelle *overgrep*. Flere forteller om sjefer som utnytter posisjonen sin.

Av de som har opplevd seksuell trakassering var det **kun 2 av 10 som meldte fra til en overordnet.**

Om lag like mange, 23 prosent, valgte i stedet å si fra til en kollega.

Resten, **nesten 6 av 10, sa ikke fra til noen i organisasjonen de jobbet for.** En del sier opplevelsen ikke var grov nok, andre hadde ikke tro på at ledelsen ville ta det alvorlig. Mange svarer at de var redde for å oppfattes om «vanskelige», flere skriver også at de var redde for ikke å få ny jobb eller forlenget kontrakt. Flere angret på at de ikke sa fra.

Felt-arbeid gir økt risiko

76 prosent av de som har opplevd tra-

kassering forteller at den uønskede opplevelsen skjedde i utlandet. De øvrige sier at det skjedde i Norge. Andelen trakasseringer relatert til «utlandet» kan tyde på at bistandsarbeidere er særlig utsatt «i felt». Tilsvarende tyder svarene på at humanitære oppdrag innebærer større risiko for slike hendelser enn arbeid med langsiktig bistand.

Flere påpeker at seksuell trakassering trolig er et langt mindre problem for norske ansatte enn for lokalt ansatte i utviklingsland og de som jobber i lokale organisasjoner. ■

Undersøkelsen

■ 264 har deltatt, men ikke alle har svart på alle spørsmålene. Undersøkelsen er kun sirkulert til norske organisasjoner. I tillegg lå den på våre nettsider i seks dager. Vi antar at de fleste som har svart jobber i norske organisasjoner.

■ 76 prosent av respondentene i undersøkelsen er kvinner, 24 prosent menn.

■ 35 prosent av kvinnene og 7 prosent av mennene oppgir at de har opplevd uønsket seksuell atferd en eller flere ganger.

■ 6 av 10 av de som har opplevd seksuell trakassering har ikke meldt fra. Blant de som meldte fra oppgir 76 prosent at det ikke fikk konsekvenser

for den som sto bak trakasseringen.

■ 75 prosent av episodene med seksuell trakassering har skjedd i utlandet.

■ Blant de som har opplevd seksuell trakassering mener 50 prosent at organisasjonen de jobber i har for dårlige rutiner.

■ Det presiseres at undersøkelsen kun baserer seg på et utvalg frivillige respondenter. Det kan følgelig ikke fastslås noe generelt om hvor mange norske bistandsarbeidere som har vært utsatt for seksuell trakassering eller overgrep. Heller ikke om problemene er større i bistandsbransjen enn i andre bransjer.

«Som praktikant i en internasjonal organisasjon har jeg opplevd å få en finger inn i rompen, under skjørtet, stående i en heis tettpakket med menn, inne i hovedkvarteret på en internasjonal organisasjon. (.....) Jeg rapporterte aldri hendelsen, og snakket bare om den til venner.» Kvinne, 37.

«Jeg har opplevd flerfoldige runder med fysisk antasting, tvangskyssing, etc., både i felt på humanitære responser og på hovedkontoret i Oslo, men også en god del muntlig som vil kunne klassifiseres som seksuell trakassering. Dette har skjedd både fra kolleger i min organisasjon, FN og andre organisasjoner.» Kvinne, 43.

«Utenlandstur med toppsjef. (...) påtrengende adferd over alkohol. Mange personlige spørsmål om jeg ikke var hans type, om han hadde fin kropp, osv. Etterhvert mer fysisk, med arm rundt skulder, sitte tett i bil, holde i arm, presse kroppen opp mot meg (.....) hele tiden i situasjoner hvor han visste jeg ikke kunne lage en scene. Så, klemming, uanstendige komplimenter om kropp, spørsmål om nattdrink, nach på rom... Da han ble avvist (...) surnet han helt, holdt meg utenom samtaler, overså meg i møter, satte seg demonstrativt ned med andre og brukte nøyaktig samme sjekke-linje på de andre kvinnelige vi skulle møte. Dette er eksempel på en av flere episoder, ikke bare med han.» Kvinne, 34.

«En langvarig episode med en sjef som fulgte etter meg overalt hvor jeg gikk, spesielt på kveldene da vi alle bodde på en leir. Han gjemte seg i buskene og hoppet ofte frem foran meg, tok tak i meg. Senere forsøkte han å komme seg inn på rommet mitt. Han brøt seg inn, jeg klarte å komme meg ut. (.....).» Kvinne, 38.

14 Aktuelt

Hvorfor meldte du ikke fra?

<<Jeg rapporterte til kolleger i felt og ved hovedkontor, men meldte ikke forholdet formelt. Burde ha gjort det. Ved det ene tilfellet med overordnet følte jeg meg underlegen: ung kvinne som nettopp har begynt i bistandsbransjen og har jobbet hardt for å komme dit. Jeg var redd en anmeldelse ville svekke mine videre muligheter.>> Kvinne, 42.

<<Jeg hadde på tidspunktet ikke fast jobb. Det var vedkommende som kunne gi meg dette.>>
Kvinne, 33.

<<Jeg visste at jeg ikke ville blitt tatt seriøst av de andre mannlige lederne.>> Kvinne, 35.

<<Jeg visste av erfaring, og andres historier, at dette ikke ville ført fram, og at jeg ville få dårlig rykte av å varsle.>>
Kvinne, 37.

<<(…) Om man melder fra, er det den saken som får oppmerksomhet og som man blir husket for i organisasjonen. Og ikke for eget hardt arbeid og profesjonalitet, som er sånn jeg ønsker å huskes.>>
Kvinne, 38.

<<Stort sett fordi jeg opplevde hendelsene som for lite alvorlige (selv om de faller godt innenfor definisjonen av seksuell trakassering), fordi personen som gjorde det hadde høy status, og i tillegg var litt <<kjent>> for å være innpåsliten overfor unge, kvinnelige kolleger. I de fleste tilfellene var jeg også redd for mitt eget arbeidsforhold fordi jeg var ansatt på svært korte kontrakter og var avhengig av å bli godt likt for å beholde jobben.>>
Kvinne, 30.

Hvordan påvirket hendelsen deg?

«Jeg ble sint og forbanna. Jeg måtte forholde meg til min overordnede etter dette og late som om alt var ok. Samtidig er man som kvinne nesten vant til at slike ting kan skje, så jeg reflekterte ikke over hvor drøyt og kalkulert det egentlig var. Han var mer enn 30 år eldre enn meg, og var veldig flink til å snike inn i bisetninger hvor viktig det var å holde seg inne med han for å kunne ha en karriere videre innen bistandsbransjen.»

Kvinne, 34.

«Det fikk meg til å føle meg som mye mindre respektert enn mannlige kollegaer.»

Kvinne, 32.

«Jeg føler at det har påvirket min karriereutvikling, og jeg har ikke følt jeg kunne fortsette å jobbe i det landet hvor jeg jobbet, mens den jeg rapporterte har avansert. (...) Det frister egentlig ikke å gå igjennom dette en gang til når man ikke får signal fra organisasjonen (...). Det er mye lettere å la være å rapportere.»

Kvinne, 38.

«Ikke spesielt – det skjer jo overalt, i alle jobber, på fritiden – trist og veldig ubehagelig, spesielt når man er yngre og mer uerfaren i å takle det, men det er dessverre bare å lære seg å leve med det.»

Kvinne, 40.

«Jeg måtte bytte jobb, fordi jeg ikke føler meg trygg på å reise i felt lenger. Jeg er blitt mye mer sensitiv til menn som ikke har respekt for kvinner, og jeg reagerer sterkt når jeg føler meg ukomfortabel. Mye sterkere enn før. En annen ting er at ledelsen min ikke reagerte på hendelsen, og jeg fikk veldig lite oppfølging og forståelse for det som hadde skjedd. Jeg fikk beskjed at organisasjonen min ikke hadde noe ansvar der, selv om det skjedde på jobb. Konsekvensen er at jeg har mistet tillit til ledelsen og organisasjonen min og søker andre jobber. (...)»

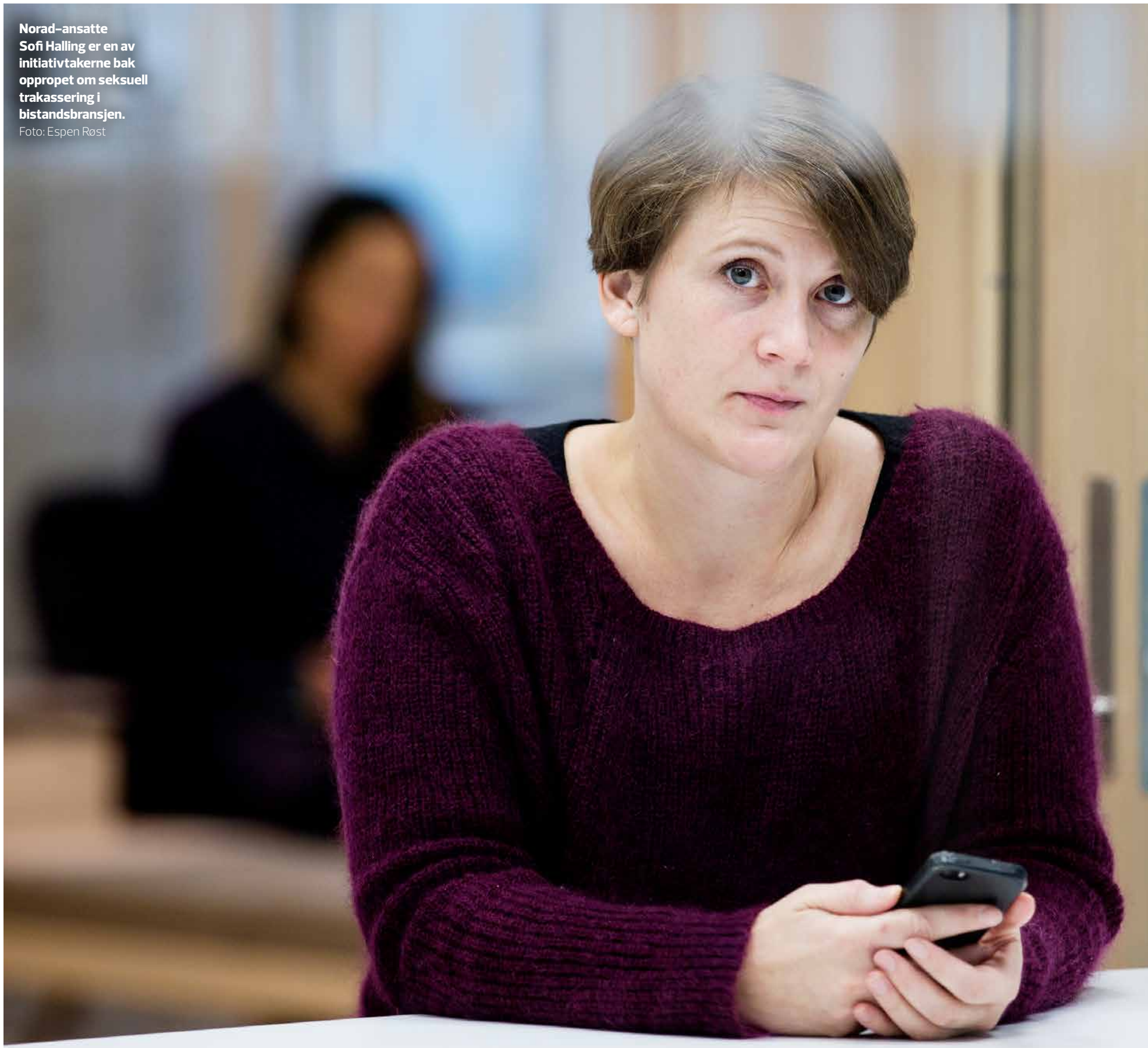
Kvinne, 34.

16 **Aktuelt**

Norad-ansatte Sofi Halling er en av initiativtakerne bak oppropet om seksuell trakassering i bistandsbransjen.
Foto: Espen Røst

Bistandsansatte krever n

Bistandsbransjen har ikke tilstrekkelig fokus på å beskytte egne ansatte og kolleger mot seksuelle overgrep. Det mener over 100 kvinner som har underskrevet et opprop om temaet.

Av Tor Aksel Bolle

Kvinnene stiller blant annet krav om at norske myndigheter og bistandsorganisasjoner innfører nulltoleranse for seksuell trakassering, overgrep og diskriminering. De krever også bedre rutiner og oppfølging av ansatte som blir sendt ut på oppdrag.

– Oppropet retter seg særlig mot forholdene for de som har bistandsoppdrag ute i felt, sier Sofi Halling, som er seniorrådgiver i Norad og en av initiativtakerne til oppropet. Hun

mener bistandsbransjen har flere fellesstrekk med andre bransjer som sliter med seksuell trakassering.

– Det er ute «i felt» vi opplever at de største utfordringene ligger. Mange av organisasjonene har det formelle

«**«** Det bør gjøres mer for å ivareta de som er ute i felt. **»**»

Sofi Halling

på plass: «code of conduct», interne retningslinjer, og så videre. Men det virker som den praktiske oppfølgingen ikke er like god. Det bør gjøres mer for å ivareta de som er ute i felt, sier Halling.

Hun har tidligere blant annet erfaring fra FN-jobber, etter seks år for FN i New York og Senegal.

Opprettet fb-gruppe

Inspirert av den pågående #metoo-kampanjen opprettet 37-åringen en facebook-gruppe for kvinner som jobber med bistand og nødhjelp. Formålet var blant annet å lage et opprop mot seksuell trakassering, overgrep og diskriminering i bistands- og nødhjelpsbransjen.

– Jeg leste om #metoo-kampanjen og om forholdene i blant annet me-

die-bransjen og for skuespillere. De bransjene har en del til felles med vår bransje: blant annet at det er en bransje med mange engasjerte unge mennesker som gjerne vil ha fast jobb. Ofte går de på kortidskontrakter. I mange tilfeller er de avhengige av nøkkelpersoner som har stor innflytelse og bestemmer om du får ny kontrakt, sier hun.

Ulike oppfatninger

Facebook-gruppa ble etablert i slutten av november. Den lukkede gruppen fikk raskt over 600 medlemmer. Diskusjonene blant gruppas medlemmer var engasjert, blant annet var mange uenige om hvordan stoda i bransjen faktisk er.

– Diskusjonene blant medlemmer i gruppa viste at det er veldig ulike

Dette er #donoharm-oppropet

Dette er hovedkravene i #donoharm-oppropet

1. Norske myndigheter og organisasjoner som driver bistands- og nødhjelpsarbeid må innføre nulltoleranse for seksuell trakassering, overgrep og diskriminering. Dette må være en betingelse for å motta økonomisk støtte.

2. Norske organisasjoner og institusjoner som sender ut ansatte eller delegater på bistands- og nødhjelpsoppdrag må ha kunnskap, rutiner og kapasitet til å følge dem opp, uavhengig av om de er på jobbreise eller stasjonert ute. Seksuell vold, trakassering og overgrep utført av kolleger eller andre må tas opp som tema både i briefinger før avreise og på sikkerhetskurs, samlinger for ansatte i felt og beredskapsgrupper, samt samtaler etter endt oppdrag.

3. Både Norad, Utenriksdepartementet og norske organisasjoner i bransjen må rette særlig oppmerksomhet mot den faren som ligger i hyppig bruk av korte og midlertidige kontrakter. Frykten for ikke å få nye oppdrag dersom man rapporterer om seksuell trakassering og seksuelle overgrep kan føre til underrapportering.

Oppropet hadde da Bistandsaktuelt gikk i trykken allerede fått over 100 underskrivere.

– Det er åpenbart mørketall på dette området, sier Redd Barnas kommunikasjonsjef Line Hegna.

Hun har merket seg at flere bistandsansatte som har opplevd sex-trakassering ikke har våget å rapportere til sine organisasjoner om det de er blitt utsatt for.

– Slik skal det ikke være. Mennesker som opplever ubehagelig episoder må være trygge for å kunne rapportere, uten at de skal bli oppfattet som «vanskelige», sier Hegna.

Hun forteller at Redd Barna-alliansen internasjonalt i 2016 hadde 31 rapporterte tilfeller av seksuell trakassering i landprogrammene sine. 10 tilfeller ble anmeldt til politiet og 16 ansatte har mistet jobben etter å ha utsatt andre for uønsket seksuell atferd. En av sakene skjedde i et landprogram som får norsk støtte.

Redd Barna Norge har ikke hatt noen rapporterte tilfeller de siste åra. Hegna utelukker likevel ikke at det kan være saker som ikke er innrapportert.

– Det ville være naivt å tro at det aldri skjer her hjemme. Vi har gode rutiner og systemer, men når en såpass stor organisasjon ikke har noen saker, så er det trolig noe som går *under radaren*. Bistandsaktuelt's undersøkelse tyder jo også på at det kan være mørketall. Men vi har ingen grunn til å tro at det dreier seg om en stor underrapportering, sier hun.

Les hele intervjuet med Hegna og reaksjoner fra andre organisasjoner på nett: www.bistandsaktuelt.no

– Et problem i vår bransje også

Av Tor Aksel Bolle

En av dem som fikk vite om initiativet via Facebook-gruppen og støtter oppropet er nødhjelpsarbeideren Hanna Mollan. Hun har nærmere 20 års erfaring fra bransjen og har jobbet for en rekke norske og internasjonale organisasjoner i rundt 15 land. For tida er hun landdirektør for Norsk Folkehjelp i Sør-Sudan.

– Trenger vi metoo-kampanjen i vår bransje også? Svaret er ja med utroptegn. Seksuell trakassering er åpenbart et problem. Det sier jeg basert på min erfaring fra arbeid utenlands i mange år, sier Mollan.

Hun peker på flere forhold som bidrar til at ansatte som jobber med bistand og nødhjelp utenlands ofte kan være sårbare.

– Arbeidet kan være svært stressende og noen ganger farlig. Boforholdene er spesielle: i mange tilfeller bor man tett, kanskje ganske isolert, man deler do og dusj og så videre. Det blir nesten et eget moralsk univers, en egen boble, sier hun.

Mollan mener det er særlig tre forhold som avgjør hvor sårbar man er:

– Kulturen i landet man jobber, lederkulturen i organisasjonen man tilhører, og nivået man befinner seg på i organisasjonen er viktige faktorer som påvirker kvinners utsatthet for risiko på dette området. Dette kommer i tillegg til personlige egenskaper og tilfeldigheter, sier hun.

Grov trakassering

Mollan påpeker at det ofte er nettopp når man er ung og uerfaren at man tildeles oppdrag på utsatte steder.

– Med stigende alder og stillingsnivå opplever jeg at jeg blitt gradvis mer beskyttet mot trakassering. Derfor er jeg også stadig mer avhengig av at yngre kvinner på lavere stillingsnivå deler sine erfaringer og utfordringer. Jeg gjenkjenner det jo fordi jeg har opplevd lignende usikkerhet og utsatthet selv, sier hun.

Mollan forteller at hun som sjef har opplevd at mannlige kolleger hun har vært leder for og hatt tillit til og som har behandlet henne med stor respekt, samtidig har stått for grov trakassering

av andre medarbeidere.

– Heldigvis har jeg hatt modige og sterke kolleger som har sagt ifra om dette, og jeg er blitt mye mer bevisst på disse begrensningene ved mitt eget perspektiv som en mer beskyttet leder, sier hun.

Framgang, men .....

Selv om mye fortsatt kan bli bedre, mener Mollan at det har vært framgang side hun reiste ut på sitt første nødhjelpsoppdrag i Sudan i 1998.

– Den gang kan jeg ikke huske at det var noe som helst fokus på Code of Conduct, og den gang fantes ikke noe eget regelverk mot seksuell trakassering, vold og maktmisbruk slik det gjør i dag. Jeg fikk heller ikke noen informasjon om varslingsrutiner i tilfelle jeg skulle bli vitne til overgrep, trenge råd, eller bli utsatt for noe selv. I ettertid ser jeg jo hvor hårreisende mangelfullt det var, sier hun.

Selv om mye er bedre i dag, mener den erfarte hjelpearbeideren at bransjen fortsatt har en vei å gå.

– I vår bransje er det høye krav om å måle effekten og kostnadseffektiviteten av alt vi gjør. Det er tankevekkende at vi ikke vi måler effekten av forbyggende tiltak og investeringer vår bransje har gjort for å forhindre og beskytte oss ansatte mot trakassering, sier Mollan.

Hun påpeker at man i bistandsbransjen har fokus på likestilling og kjønnspolitikk og driver egne prosjekt som skal beskytte lokalbefolkning og ansatte i våre partnerorganisasjoner mot diskriminering, trakassering, og kjønnsbasert vold. – På tross av alt dette blir seksuell trakassering av egne ansatte lett nedprioritert i en travel hverdag - og faktisk også i en del tilfeller latterliggjort. Ledelsen i organisasjonen og også giverne må bidra med press og tydelige krav slik at vi holdes ansvarlig for målsettingen om nulltoleranse, og slik at vi konfronterer alle holdninger og handlinger som motarbeider at dette er et alvorlig problem som vi ikke finner oss i, sier hun. ■

ull-toleranse

virkelighetsoppfatninger innad blant de som deltok. Mange av de som har opplevd seksuell trakassering eller overgrep føler at seksuell trakassering er et betydelig problem, og flere hadde opplevd at de var veldig alene og at verken rutiner eller oppfølging i organisasjonene var god nok. Andre gir utrykk for at de ikke oppfatter dette som et problem i bransjen, sier Halling.

Hun tror noe av forklaringen på de ulike oppfatningene kan være at det er store forskjeller i arbeidsforhold og arbeidshverdag i bransjen.

– Det er for eksempel stor forskjell på å jobbe på et kontor i Oslo og i felt i Sør-Sudan, sier hun.

Støttet kollega

Halling har selv opplevd at en kollega ble utsatt for til dels grov seksuell tra-

kassering. Det skjedde mens hun og kollegaen var på jobb i utlandet. Halling hjalp og støttet kollegaen, men opplevde at organisasjonen hun jobbet for ikke fulgte opp det som hadde skjedd. Den tidligere FN-medarbeideren forteller at hun også ble fortalt om en rekke andre episoder da hun jobbet internasjonalt.

– Mye av det som kommer fram i undersøkelsen Bistandsaktuelt har gjort, stemmer bra med mitt inntrykk. Mange av de om opplever seksuell trakassering melder aldri fra. Og mye skjer på jobb i utlandet, da er man ofte mer utsatt, sier hun.

Halling håper at oppropet kan bidra til at tematikken kommer høyere på dagsorden i hele bransjen og at menn og ledere i bransjen vil støtte oppropet. ■

Nødhjelpsarbeideren Hanna Mollan støtter oppropet om sex-trakassering.

Foto: Espen Røst

18 **Aktuelt**

Tysklands folkemord i Namibia

For 110 år siden prøvde kolonimakten Tyskland å utslette to afrikanske folkegrupper i Namibia. Om lag 100 000 mennesker ble drept. Barnebarna og oldebarna til de drepte venter fortsatt på en tysk beklagelse – og på erstatning. **Av Jan Speed**

En ny bok av namibieren Uazuvara Ewald Kapombo Katjivena forteller om ei ung jentes møte med den tyske utryddelsehæren.

«Den elleve år gamle jenta hørte en knitrende lyd i det hun nærmet seg hulen der hun og foreldrene holdt seg skjult. Så fikk hun øye på dem. Foreldrene som hentet vann i elven. De tyske soldatene som kom mot dem. Soldatene som løftet geværene. Geværene som knitret. Foreldrene som falt sammen. Soldatens jubel».

Slik opplevde bestemoren til Katjivena starten på det etniske folkemordet i hjemlandet sitt. Kolonimaktens groteske overgrep skjedde i årene 1904 til 1908.

Klok og storsinnet kvinne

Mer enn 110 år etter de dramatiske hendelsene har namibieren sittet i fredelige Arendal og skrevet historien om bestemoren, Mama Penee. Det har blitt en liten bok om en storsinnet og klok kvinne. En bok om livsvisdom, om motstand mot urett og om respekt for andre mennesker.

Nylig kom boka ut på norsk. Den gir et personlig innblikk i tiden med undertrykkelse i Namibia under tysk kolonistyre og senere under apartheid i Sør-Afrika. I begge tilfeller ble landets svarte innbyggere behandlet som fremmede og rettighetsløse i sitt eget land. Det varte helt fram til Na-

mibia fikk uavhengighet i 1990.

Folkemordet som Mama Penee opplevde som 11-åring, var et brutalt forspill til Nazi-Tysklands herjinger i Europa.

– Boka viser at det tyske folkemordet aldri klarte å utslette hereroenes kultur, språk, religion og historie. Med ukuelig styrke har de overlevende – og deres barn og barnebarn – sørget for å holde minner og verdier levende, sier professor Tore Linné Eriksen ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

For ti år siden skrev han boka «*Det første folkemordet i det tjuende århundret. Namibia 1903-1908*».

– Mama Penee blir et tidsvitne til det som skjedde. Hennes personlige beretning gir en nerve og innsikt som forskningen ikke kan gi, sier Linné Eriksen.

«En endelig løsning»

Herero- og namafolkene i Namibia gjorde i 1903 opprør mot den tyske kolonimaktens tvangsovertagelser av jordområder og kveg. Det keiserlige Tyskland svarte med å sende generaløyntnant Lothar von Trotha til det som da het «Tysk Sørvest-Afrika». Målet var å knuse det lokale opprøret.

Mange år før nazistene kom til makten og lanserte sine raseteorier, formulerte den tyske generaløyntnanten selv ideen om en «endelig løsning». Han skrev: «Innenfor tyskernes grenser vil hver eneste herero, med eller uten våpen, med eller uten kveg, bli skutt. Jeg vil ikke ta imot flere kvinner og barn. Jeg skal drive dem tilbake til sitt folk – og hvis ikke, vil jeg beordre deres umiddelbare henrettelse ved bruk av geværer.»

Linné Eriksen forteller at hereroer – og etter hvert namaer – som ikke ble drept, ble drevet ut i ørkenen der de tørstet og sultet i hjel.

– For første gang ble ordet *konzentrationlager* en del av det tyske språket, sier han.

Mange av de namibierne som overlevde tyskernes massakrer ble stuet sammen i konsentrasjonsleirer. Der ble de ofre for tvangsarbeid og sex-slaveri. Tyskerne samlet senere sammen hodeskallene og sendte dem til Berlin. Hensikten var å bidra til raseforskning.

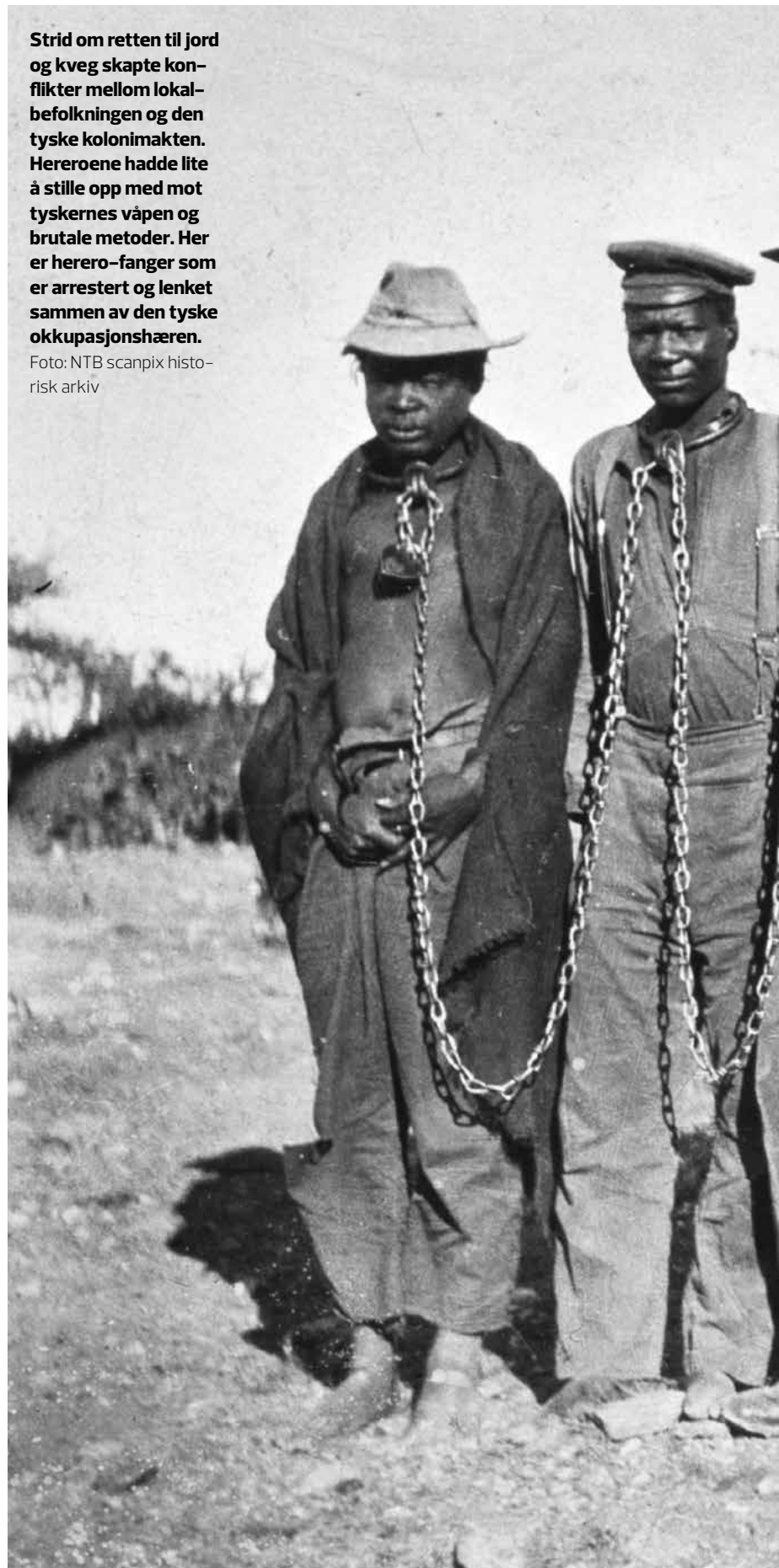

Uazuvara Ewald Kapombo Katjivena

Foto: Bente Pedersen

Strid om retten til jord og kveg skapte konflikter mellom lokalbefolkningen og den tyske kolonimakten. Hereroene hadde lite å stille opp med mot tyskernes våpen og brutale metoder. Her er herero-fanger som er arrestert og lenket sammen av den tyske okkupasjons hæren.

Foto: NTB scanpix historisk arkiv

– Etter fire år hadde rundt 80 000 av totalt 100 000 hereroer mistet livet, i tillegg til 20 000 namaer lenger sør i landet, forteller Linné Eriksen.

Vitne til drap

Mama Penees foreldre var blant de første til å bli drept i det tyske folkemordet. Selv slapp hun unna, men vandret i flere måneder rundt i et nesten folketomt land. Hun så flere og flere bevis på folkemordet; «ferske graver og lik av eldre barn og kveg. Døde herero-soldater hang i trærne. Gribbene hadde festmåltider».

I mange år har Katjivena ønsket å formidle bestemorens historie. Selv dro han i eksil i 1964 og sluttet seg til motstandsbevegelsen SWAPO. Det

var først i 1989 at han kunne vende hjem til Namibia.

Senere flyttet han til Norge, der han blant annet jobbet med flyktninger. Siden 2003 har han bodd i sørlandsbyen Arendal.

«Hun ga oss selvtilitt»

– Hvor viktig var din bestemor og det hun fortalte deg for din avgjørelse om å gå i eksil og delta i frigjøringskampen?

– Bestemor ga oss bestandig selvtilitt. Hun sa: «Tenk først nøye gjennom det du vil gjøre, og så gjør det». Noen ganger lyttet vi, andre ganger ikke. Vi som skulle forlate landet hadde bestemt at vi ikke skulle si det til noen. Men jeg bare måtte si det til bestemor. Hun sa bare: «Vel, du har bestemt at du skal gjøre det, og at det er riktig. Da må du gjøre det. Men glem aldri hvor du kommer fra». Det var alt hun sa. Ikke «farvel» eller noe annet. Hun bare gikk sin vei.

Katjivena forteller at han likevel

«Tradisjonelt spør ikke hererofolk om hva du heter.»

De spør hvem du er.

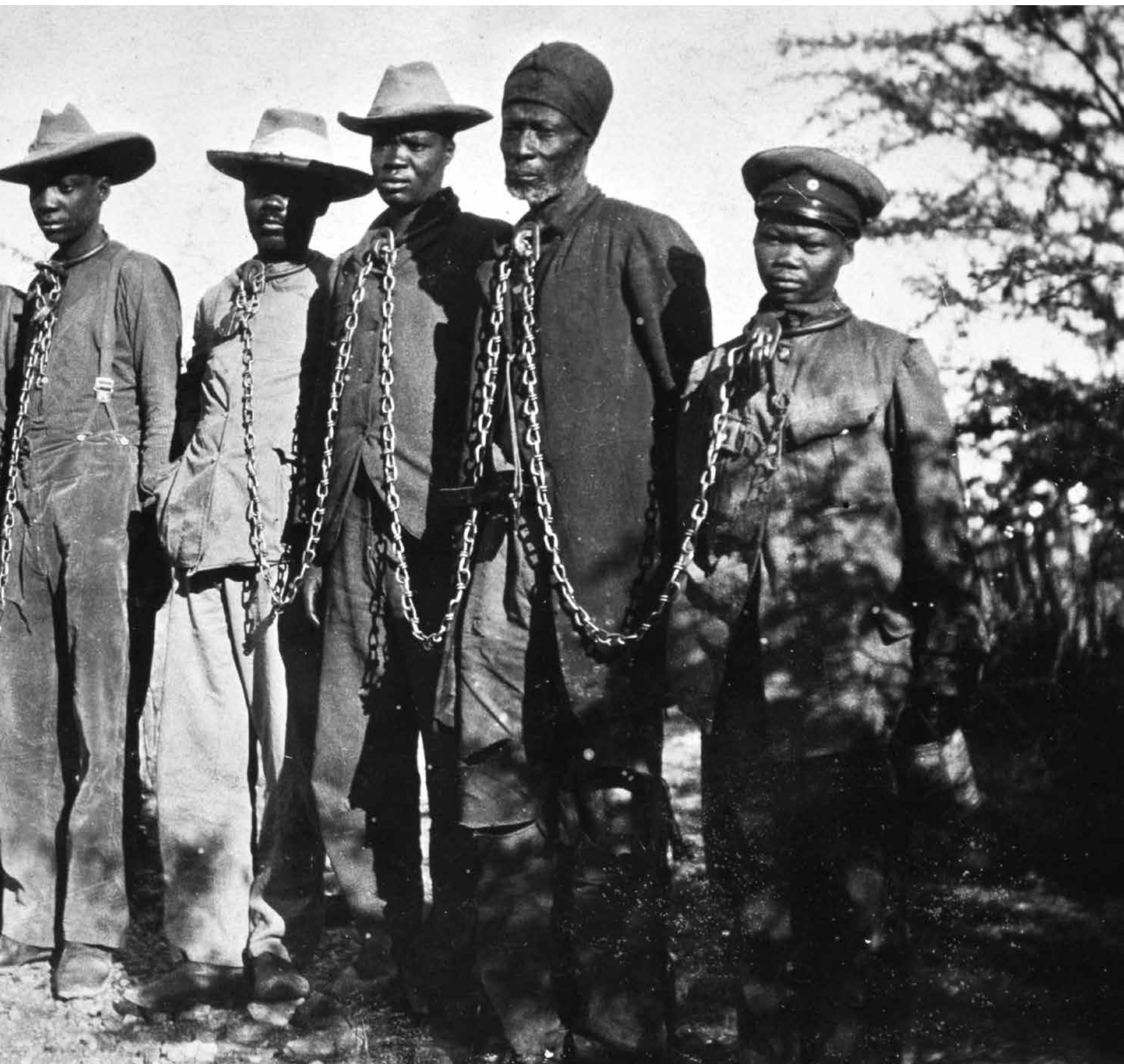
Økende bevissthet i Namibia

■ Boken «Mama Penee – jenta som gjennomskuet folkemordet» er utgitt på norsk, og skal etter hvert utgis i Namibia.

■ Historien om folkemordet er blitt et viktig diskusjonstema i landet, og landets myndigheter krever erstatning av Tyskland for kolonimaktens overgrep.

■ Namibia har planer om å lage et senter for minner og folkemordforskning i Namibia. Tidligere i år var den namibiske parlamentspresidenten på norgesbesøk for å hente erfaringer fra Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter på Bygdøy i Oslo.

ga bestemoren et løfte: «Når jeg begynner å tjene penger, vil jeg kjøpe 12 meter med stoff til deg som du kan bruke til å lage en kjole».

– Med de første pengene jeg tjente i Tyskland, kjøpte jeg stoff og sendte til henne.

Stoffet ble sendt med noen som skulle til Namibia. Det kom fram til Mama Penee. Men bare to måneder senere døde hun.

Menneskekjenner

– *Hvor viktig var fortellingene om folkemordet for din politiske bevissthet?*

– Det var helt avgjørende. Jeg spurte en gang min bestemor: «Da tyskerne drepte dine foreldre, begynte du da å hate tyskerne?» Hun ble overrasket over at jeg spurte om det, og svarte: «Hør her. Hvis jeg skulle hate tyskerne, hva ville det gjøre med meg?», forteller Katjivena.

Han mener at bestemoren innprentet i barnebarna en sterk respekt for

andre.

– Da jeg var i eksil, opplevde jeg dilemmaet: Vi ble alle bedt å om å kjempe, om å dra til leirene i nabolandene for å få militær opplæring. Men jeg husket det min bestemor sa: «Gjør aldri noe mot datteren til andre mødre. Og du må ikke ta livet av en annen som har en mor». Det var vanskelig for meg, for alle har en mor. Derfor nektet jeg å slutte meg til den væpnede motstandskampen. Jeg sa dette åpent på et sentralkomiteemøte i SWAPO. Ingen sa noe eller protesterte, forteller Katjivena.

Forhandlinger med Tyskland

Mens Katjivena har skrevet sin bok, har det skjedd en interessant utvikling i saken internasjonalt. Tyskland har for første gang i år sagt at landet er villig til å begynne forhandlinger med Namibia. Forhandlingene tar utgangspunkt i namibiske krav om erstatning og en tysk beklagelse for å

ha nærmest utslettet to folkegrupper.

Tidligere i år har en gruppe hereroer reist sak mot Tyskland for en domstol i USA. Talsmenn for forbundskansler Angela Merkel sier nå at Tyskland er villig til å beklage det som skjedde, men at erstatning utgjør et problem.

– Det er veldig avgjørende at tyskerne beklager det de gjorde. Hadde de gjort det for lenge siden, hadde diskusjonen nå vært en helt annen, sier Katjivena.

Den norskboende namibieren viser til at tyske historiegrensere har dokumentert sitt eget lands slakt av de to namibiske folkegruppene.

– De har alle bevis. Med en slik dokumentasjon forstår vi ikke hvorfor de tidligere har opptrådt så arrogant, og ikke tar våre ønsker på alvor, sier han.

Forfatteren tror kanskje Tyskland er redd for å betale erstatning og dermed motivere andre tidligere kolonier til å følge etter og kreve kom-

pensasjon for overgrep. Han mener likevel Tyskland bør betale erstatning for folkemordet, ikke i form av penger, men heller i form av støtte til solenergi eller vannforsyning til hele samfunnet.

– Dette var folkemord

Professor Tore Linné Eriksen mener det internasjonalt har skjedd en kursendring i studiene av folkemord. Mens holocaust-studier tidligere konsentrerte seg om det som skjedde i Europa, har det nå fått en global vending. Nå dreier det seg ikke minst om hva som skjedde i de gamle imperiene under kolonitiden.

– Det er mye diskusjon om hva som kan defineres folkemord. Men det hersker ingen internasjonal tvil om at det som skjedde i Namibia oppfyller de strenge juridiske kriteriene i Folkemordskonvensjonen fra 1948, sier Linné Eriksen.

Han understreker at konvensjonen har tilbakevirkende kraft. ■

20 Tema: Vaksine-satsingen

Vaksiner redder omlag 2,5 millioner liv hvert år, og kan ta mye av æren for at barnedødeligheten i verden er mot tuberkulose, polio, meslinger og sju andre sykdommer. Vi har besøkt India, landet som har oppnådd større

Drømmen om å stå på egne bein

Hun er ung og vakker som en filmstjerne. Men Rizwana (18) drømmer verken om hovedrollen i en Bollywood-produksjon eller karriere som lege, advokat eller businesskvinne. Hun har bare én drøm: Å ta sine første skritt.

Av Nina Bull Jørgensen, i India (tekst og foto)

I 2014 erklærte India at den langvarige og tøffe kampen mot polioviruset var vunnet – ingen ny smitte hadde skjedd siden 2011.

Men for flere hundre tusen indere kom de to dråpene med poliovaksine for sent. Viruset hadde allerede tatt bolig og herjet i kroppene deres.

– Jeg pleide å krabbe rundt i støvet. Etterhvert klarte jeg så vidt å komme meg opp med en stokk. Det var veldig slitsomt. Og jeg kunne ikke gå på skolen, forteller Rizwana Khan.

Fire måneder gammel

Hun ble født i Loni, en fattig landsby like utenfor Delhi. Året var 1999. Rizwana var bare fire måneder gammel, da hun ble grepet av en kraftig feber. Moren tok henne i all hast til nærmeste sykehus, men det var ingenting legene kunne gjøre.

Nervesystemet på den ene siden av kroppen var angrepet, og musklene i det høyre beinet svant hen. I løpet av noen få timer var hun lam. Etterhvert stivnet beinet i en 60 graders vinkel.

– Det høyre beinet mitt ble en kroppsdel til ingen nytte, bare en byrde å drasse rundt på, sier Rizwana.

Hun er nå 18 år og har ennå ikke tatt sine første skritt. Ikke ennå...

– Har alltid følt meg ubrukelig

– Mine brødre og søstre har hjulpet meg mye med å løfte og bære ting, og det er jeg takknemlig for. Men jeg har alltid vært avhengig av at noen hjelper meg. Jeg har alltid følt meg ubrukelig, sier 18-åringen.

Bistandsaktuelt møter Rizwana på St. Stephens Hospital i New Delhi. Der deler hun rom med sju andre unge kvinner i alderen 14-33 år. De har alle liknende historier å fortelle.

Mens vennene danset, klatret i trærne eller lekte sisten, måtte de sitte og se på. Mange ble også gjemt bort, de holdt seg mest inne.

– Skolen var langt unna huset og

landsbyen min. Det ble for vanskelig for meg å komme meg dit, sier Rizwana.

Reshma Parween (19), som ligger i sengen ved siden av, forteller at hun fikk gå på skolen fram til 5. klasse. Så var det slutt. Ungdomsskolen ligger i en annen og større landsby, 12 km unna.

– Dette er et problem som gjelder nesten alle mine pasienter, sier doktor Mathew Varghese, som er på sin daglige runde innom de to sengepostene for poliopasienter.

Tapte muligheter

Den ene avdelingen er for unge menn, den andre for unge kvinner. De har alle ulike fysiske handikap forårsaket av polio. Felles for nesten alle er at de har lite eller ingen utdanning. Det gjelder begge kjønn, men i større grad jentene, forteller kirurgen.

– Jentene vil kun få utdanning hvis skolen er i landsbyen. Når de må dra lenger, slutter utdanningen deres. Det blir for dyrt, for komplisert og også for farlig for jentene å komme seg dit. Dessuten blir jenter uansett ikke prioritert. I hvert fall ikke funksjonshemmede jenter...

I tillegg til den fysiske funksjonshemmingen har disse unge kvinnene også blitt hengende etter intellektuelt. Og det handler ikke bare om mangel på formell utdanning, understreker dr. Mathew.

– Du vil aldri bli «voksen»

– De fleste av oss har hatt en barndom og ungdomstid der vi gradvis har beveget oss litt lenger ut i verden, testet grenser, delt hemmeligheter med venner, høstet erfaringer på godt og ondt. Vi har sakte men sikkert lært hva livet handler om. Men hvis du bare er hjemme sammen med overbeskyttende foreldre, vil du aldri bli voksen...

Legen sier han får vondt inni seg

halvert på 20 år. Mer enn 100 millioner barn vaksineres hvert år
resultater enn noen andre, blant annet i kampen mot polio.

Mens vennene var ute og lekte, måtte hun bare sitte og se på eller krabbe rundt i støvet. Rizwana Khan (18) fikk polio da hun var fire måneder gammel. Nå håper hun at hun snart kan reise seg opp og gå for aller første gang i sitt liv.

Foto: Nina Bull Jørgensen

22 Tema: Vaksine-satsingen

Dr. Mathew Varghese sjekker hvordan det går med beinet til Rizwana. Hun har vært gjennom operasjoner i hofta og kne, og har ligget med beinet i strekk i tre måneder. Legen mener det ser lovende ut nå. Foto: Nina Bull Jørgensen

når han møter unge kvinner som aldri har vært utenfor stuedøra i familiens hjem.

– Jeg har møtt poliopasienter som er 19-20 år gamle, men når de snakker høres de ut som ti-åring. De har aldri fått muligheten til å modnes og bli selvstendige.

Noe av det viktigste man kan gjøre for disse unge menneskene er å gi dem deres tapte muligheter tilbake, mener kirurgen.

«*The dignity of standing on your own feet*» er ord han stadig vender tilbake til.

– Det handler om å stå på egne ben, i både bokstavelig og overført betydning.

Gir nytt håp

Mathew Varghese har jobbet på St. Stephens Hospital siden 1992, og han har egenhendig sørget for at flere tusen polio-ofre har kunnet ta sine første skritt. På sitt travleste opererte han mer enn 600 i året.

– Jeg sørger for at de som krabber kan gå på krykker. At de som bruker krykker kan kaste krykkene, og at de som halter kan gå normalt. Målet er alltid å gi dem et *litt* bedre liv enn det de har, sier dr. Mathew.

«Han er et vidunderlig menneske», hvisker en av sykepleierne i øret til Bistandsaktuelt's reporter. «Dr. Mathew er en pioner», sier en av legekolegene. I sykehusets korridorer vet alle hvem han er. Og på sin daglige runde tar den populære kirurgen seg alltid god tid til å snakke med alle, enten det er kolleger, besøkende el-

ler pasienter. Alltid med et smil om munnen, en hyggelig replikk, et klapp på skulderen.

– Jeg valgte å jobbe med ortopedisk kirurgi, fordi det handler om å gjøre en synlig fysisk forskjell. Og den fysiske forskjellen leder til så mange andre endringer: emosjonelt, sosialt, profesjonelt... Du får en positiv dominoeffekt, sier legen.

Verdighet

– Ser du den elegante unge kvinnen der? Hun kom til meg da hun var 14 år. Jeg opererte henne i begge beina og hoftene. Hun måtte forlenge flere år leddene. Alle operasjonene tok over ett år. I dag er hun utdannet mote-designer og driver sin egen klesbutikk.

Kaffepause. Vi har tatt en tur ned underetasjen, der dr. Mathew har sitt lille vindusløse kontor. Blant stabler på stabler av bøker og rapporter, trekker kirurgen fram det ene minnet etter det andre – utmerkelser, takkekort, gaver. Og bilder av sine tidligere pasienter.

– Det bildet er tatt for 20 år siden. Og dette er i dag. Jeg var æresgjest i bryllupet hennes. Foreldrene hennes kom til og med til meg og rådførte seg før de giftet bort datteren. Jeg var ikke bare en lege for dem. Jeg var også ekteskapsrådgiver, sier dr. Mathew og ler.

– Så fikk hun en sønn, som hun tok med hit så jeg fikk hilse på han. Og hun sender meg fortsatt WhatsApp-meldinger: «*Hello doctor, how are you?*»

Dr. Mathew har aldri fått egne biologiske barn. Men øynene gløder når

han viser bilder av de unge han har operert. I datamaskinen har han sitt eget arkiv, som han mer enn gjerne deler med Bistandsaktuelt.

– Se denne jenta her. Hun lå med beinet i strekk i flere måneder til det gradvis var helt rettet ut. Se smilet i ansiktet hennes!

«*The dignity of standing on your own two feet*», sier legen igjen. «*Nothing can match that*».

Sier ikke nei til noen

– Er det mange der ute som aldri får denne fantastiske muligheten til å endre livet sitt?

– Ja, det er det. Mange hundre tusen, spesielt blant fattige på landsbygda. Hver av mine pasienter vil kunne fortelle at det er tre-fire til i deres landsby, eller bare i deres egen gate. Når han eller hun drar tilbake, og de andre ser at han kan gå, vil flere komme hit og banke på døra mi.

– Men er det noen som er så fattige at de ikke klarer å komme hit?

– Selve operasjonen og sykehusoppholdet er gratis. Men det er noen som ikke en gang har råd til buss- eller togbilletten. Da sørger jeg for billetten. Vi sender aldri cash til noen,

vi har en policy på det. Men alle som ber om det skal få komme hit, sier dr. Mathew og holder høyre hånd over venstre bryst.

– Jeg har ikke hjerte til å si nei til noen.

Privatisering

I India, som så mange andre steder, blir helsetjenestene i landet stadig mer kommersialisert. Private sykehus og såkalt «medisinsk turisme» er blitt vanligere. Dr. Mathew mener dette har ødelagt for de offentlige sykehusene – og spesielt for poliopasientene.

– Dollaren frister. De mest kompetente legene lar seg lokke bort fra de offentlige og over til de private sykehusene. Slik blir de fattige pasientene fratatt muligheten til behandling av en kompetent lege. Polio rammer de fattigste av de fattige. De har ikke råd til å dra til et privat sykehus.

Kirurgiske ferdigheter krever praksis. Jo mer du gjør det, jo bedre blir du, forklarer kirurgen. Han mener det er dypt uetisk at leger først «øver seg» på fattige pasienter på offentlige sykehus, og deretter lar seg kjøpe av det private. De offentlige sykehusene ender opp med å mangle kompetanse.

I tillegg har de et annet stort problem. De mangler sengeplasser.

– Selv om poliopasienter i India har rett til gratis helsetilbud, vil de alltid havne bakerst i køen. Alle operasjoner og senger på de offentlige sykehusene er for akutt pasienter som nettopp har vært i ulykker med brukne bein, åpne sår eller avrevne muskler. Poliopasientene får alltid beskjed om å komme

«Jeg har møtt poliopasienter som er 19-20 år gamle, men når de snakker høres de ut som ti-åring.»

Dr. Mathew, kirurg og polio-spesialist.

Polio-offeret Reshma Parween (19) øver seg på å gå, etter at hun har vært gjennom flere operasjoner på St. Stephens Hospital i New Delhi. Foto: Nina Bull Jørgensen

tilbake en annen dag. Etter to-tre ganger gir de opp, sier kirurgen.

Private sykehus tar dem ikke inn, fordi de ikke kan betale. Offentlige sykehus tar dem heller ikke inn, fordi de ikke har ledige senger.

– Hva gjør du da...? spør dr. Mathew.

Veldedighet

– Vi tilbyr noe midt i mellom privat og offentlig, svarer legen på sitt eget spørsmål.

Han forteller at polioavdelingen på St. Stephens Hospital, som ble etablert i 1987, hovedsakelig er basert på økonomisk støtte fra veldedige organisasjoner og velstående enkeltpersoner. De får inn nok penger til å tilby fattige mennesker gratis behandling. Men ikke nok til samtidig å gi legene sine en god inntekt.

– Jeg har tidligere studiekameras som tjener mer på en måned enn jeg tjener på over ett år. Men for meg ville det være galt og uetisk å tjene seg rik på andres elendighet.

Det utdannes mer enn 50 000 leger i året i India, ifølge offisielle tall. Dr. Mathew forteller at han var en av «topp ti» blant medisinstudentene i India i sitt kull. Han kunne tjent både ti og tjue ganger mer, mener han.

– Jeg kjenner leger som har fancy biler, fancy hus og drar på fancy reiser. Men jeg tror jeg er lykkeligere enn dem. Denne jobben gir meg en glede du ikke kan forestille deg. Jeg legger meg om kvelden med fred i sinnet. Og jeg gleder meg alltid til å komme tilbake hit. Det føles riktig å forbli her med de pasientene som

ingen andre vil ta seg av, sier den indiske kirurgen.

– Barn skal være rampete!

Turen innom Dr. Mathews overfylte kontor tar *litt* lenger tid enn planlagt. For detaljene er viktige.

Han har hundrevis av bilder å vise fram: bein stivnet i håpløse vinkler, føtter som peker feil vei, mennesker med pukkelrygg og røntgenbilder av deformerte skjelett. Han demonstrerer hjelpemidler og utstyr som er laget *inhouse* – «ikke dyrt og fancy som i USA eller England, men bra nok til å gi fattige indiske mennesker et nytt liv». Han viser videosnutter av mennesker som krabber og mennesker som tar sine første forsiktige skritt. Han peker på smilene, og snakker om verdigheten.

Og han legger gjerne til små morsomme anekdoter...

– Denne gutten hadde beinet og føttene vendt bakover. Det var umulig for han å bevege seg. Ett år etter operasjonen ringte faren hans og sa: «Dr. Mathew, you did the wrong thing!» Jeg tenkte: «Å, nei! Operasjonen har medført komplikasjoner...»

Men det var ikke medisinske komplikasjoner det handlet om. Faren sa: «Tito er blitt den mest rampete gutten i klassen!!!»

Dr. Mathew forteller at han pustet lettet ut og lo høyt.

– Det er nettopp det barndommen handler om: å ha det gøy, være aktiv – og litt rampete. Du kan ikke være rampete når du er 25. Men du bør være litt rampete når du 12! Det

Mange av jentene som er rammet av polio har ikke gått på skole. Kiran Bharadway (27) har, mot alle odds, gått på college og studert «fine arts». Hun underviser de andre jentene på sengeposten, og har lært flere av dem å lese og skrive. Her viser hun noen publikasjoner med bilder hun har malt. Foto: Nina Bull Jørgensen

– Jeg tenker ofte på hvordan livet mitt ville vært hvis jeg hadde fått de to dråpene med poliovaksine før det var for sent, sier Shafik Ahmed (28). Venstre bein er uten muskelkraft og henger bare slapt på kroppen. Ved siden av ligger Govind Kuma (17), som har levd med et bein fastlåst i 90 graders vinkel siden han fikk polio som liten gutt. Foto: Nina Bull Jørgensen

betyr at du har en normal barndom, sier polio-kirurgen og smiler igjen.

Det er på tide å gå tilbake til sengeposten for å sjekke hvordan det går med Rizwana, Reshma og de andre jentene der.

– Se, hun går!

Reshma har akkurat reist seg opp av sengen, og går med nølende skritt fra den ene enden av rommet til døra og tilbake. Hun får støtte av en «caliper» på høyre bein, skjult under sorte bomullsbukser og en lang kornblå kjole.

Dr. Mathew og fysioterapeuten er fornøyde. Gangen er «nesten normal».

– Oppfølging og trening etter operasjonen er ekstremt viktig. Hvis ikke, risikerer vi at inngrepene var til ingen nytte, sier legen.

Rizwana sitter i sin seng. Hun er fortsatt lenket til en stålanordning og en tung vekt ved enden av sengen. Denne anordningen gjør at det høyre beinet gradvis strekkes og blir litt rettere for hver dag.

Drømmen

Slik har hun ligget i tre måneder uten å forlate sengen. Hun observerer venninnens bevegelser.

«The dignity of standing on your own two feet. Nothing can match that.»

Dr. Mathew, kirurg og polio-spesialist

– Det er det som er drømmen min. Å kunne gå på mine egne to bein, sier 18-åringen.

– Og vil hun klare det?

– Hun vil...

Stemmen til dr. Mathew er trygg og rolig. Han holder en hånd på skulderen til den unge damen, og kikker nærmere på beinet og kneets vinkel.

– Hun har allerede operert hofta og kneet. Hun har nesten rettet ut beinet, og kan snart gå med en «caliper». Så vil hun få «braces». Og så vil vi lære henne å gå – akkurat som den jenta du nettopp så. Og med tiden vil det gå bedre og bedre.

– Det er jo fantastisk... Så hva vil du gjøre når du kan gå? Hva er dine planer og drømmer?

– Jeg vil gå på skole og studere.

– Og så? Hva slags jobb?

– La meg komme meg på skolen først, svarer Rizwana og smiler skjævt.

En tom sengepost

Den store drømmen til Rizwana har ennå ikke gått i oppfyllelse. Men «den lille drømmen» har blitt til virkelighet: Hun har lært å lese å skrive sine første ord. Det har hun lært av en av sine nye venninner på sengeposten, Kiran (27) – som i motsetning til de andre jentene har både videregående og collegeutdanning.

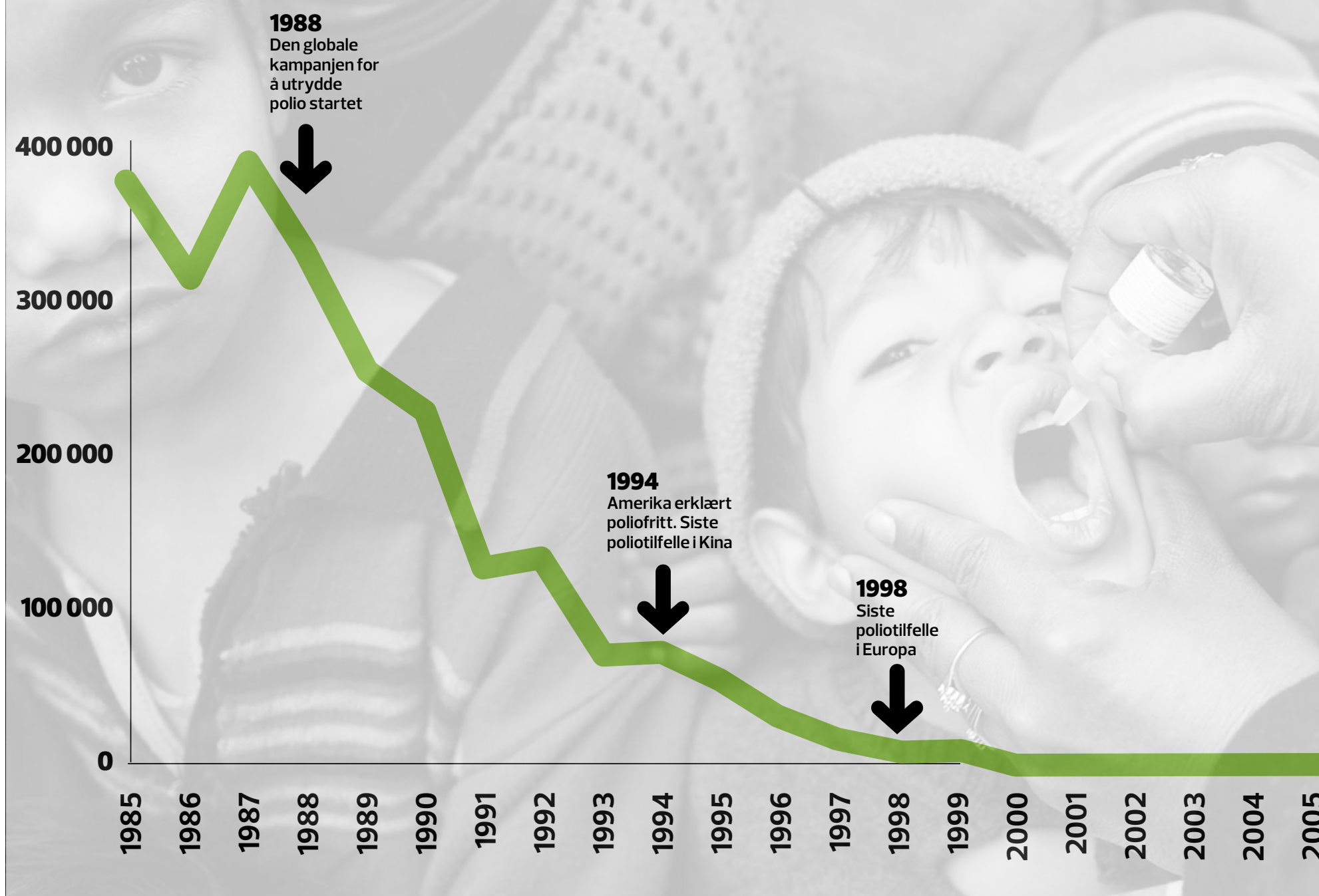
– Og hvis du lurer på hva *min* drøm er... sier dr. Mathew.

–...så er det en tom sengepost – ingen flere poliopasienter! ■

24 Tema: Vaksine-satsingen

To dråper har reddet millioner...

De jobbet dag og natt i kamp

Det var tidenes største dugnad i India. Mer enn 40 millioner frivillige kjempet mot en usynlig fiende som kunne være overalt – og som rammet nådeløst.

Av Nina Bull Jørgensen

Europa og USA var poliovaksinen tilgjengelig allerede på midten av 50-tallet. Og Tsjekkoslovakia var det første landet i verden som kunne erklære seg poliofritt. Det var i 1960. Andre europeiske land fulgte hakk i hæl.

Men i verdens nest mest folkerike land var situasjonen en helt annen. Fram til slutten av 70-tallet ble mer enn 200 000 indere smittet hvert år. Poliovirusets herjinger var nådeløse.

– De to dråpene som gjør deg immun mot polio koster nesten ingenting. Men med en befolkning på over en milliard mennesker – og 27 millioner nyfødte hvert år – så skjønner du at det ikke var enkelt å sørge for at alle ble vaksinert, forklarer den indiske legen Ashfaq Bhat, som var en av drivkreftene i Indias kamp mot polio.

Det var først i 1995 at India for al-

vor bestemte seg for å gå til krig mot polio-viruset. Storstilte vaksinekampanjer ble dratt i gang, med millioner av både frivillige og profesjonelle i sving.

– Det var lett å nå de første 70 prosentene. Men for å fullføre den siste etappen måtte vi virkelig fokusere og jobbe knallhardt.

Polio er ekstremt smittsomt og «reiser» fort fra en landsby til den neste, forklarer Bhat.

– Viruset tar gjerne bolig i de svakeste barna, de med dårlig immunsystem. Det blir spredd via spytt, og én bærer kan potensielt smitte hundrevis eller mer enn tusen andre.

Dro til de verste områdene

Dr. Ashfaq gikk inn i «krigen» i 2003 da han jobbet for Verdens helseorganisasjon. WHO's rolle var blant annet å

Den indiske legen Ashfaq Bhat var primus motor i Indias kamp mot polioviruset.

overvåke og finne ut hvilke områder som ikke var dekket. Han besøkte mange steder der polioviruset var fullstendig ute av kontroll – ofte så utgjengelige at de bare var mulig å nå til fots.

Dagene var lange. Han sto opp før sola og jobbet gjerne til midnatt. De tyngste øktene varte i flere måneder av gangen.

– Jeg var hele tiden parat til å dra ut og sjekke når noen rapporterte om tilfeller som lignet på polio. Så tok vi spyttprøver av barnet med til en lab. Var testen positiv, sørget vi for en massiv vaksinerings i området der barnet bodde.

Bare i ett lite område i byen Bihar testet han 90 nye tilfeller i måneden. Og for hvert synlige poliotilfelle regnet man at to hundre andre var bærere av viruset uten å vite det. Den hellige elven, Ganges, var også blant de verst rammede områdene. Hver eneste dag møtte Ashfaq Bhatt nye polio-ofre, og så hvordan de led.

Vaksinemotstand

Vaksinekampanjen ble også møtt med skepsis og motstand i enkelte grup-

per. Mange muslimer trodde vaksine-ene var vestlig propaganda og at de to dråpene førte til en gradvis sterilisering, slik at de skulle få færre barn...

Asfaq Bhatt er selv muslim og ble trukket inn i kommunikasjonsarbeidet. Budbringeren var like viktig som budskapet.

– Jeg satte meg ned med folk i de muslimske lokalsamfunnene og sa: «Jeg er herfra. Jeg er også muslim». Og så tok jeg selv de to dråpene i munnen. Jeg hadde bare ett barn på den tiden, og alle skjønnte jo at jeg gjerne ville ha mer enn bare ett barn...

Og så la han alltid til at «polio er utryddet fra Saudi-Arabia og de fleste andre muslimske land, så dette er ikke vestlig propaganda!»

Et annet problem kunne være at barna hadde diaré når de fikk vaksinen, slik at den rant ut igjen med en gang, uten å gi immunitet. Manglende effekt kunne også forekomme hvis vaksinerne ikke var holdt ordentlig kalde.

Holdt på å gi opp

Alle gode krefter i samfunnet var involvert: myndighetene, media, lærere,

Foto: REUTERS/Raj Patidar

Tema: Vaksine-satsingen 25

India hjelper Afghanistan med siste etappe

Afghanistan, Pakistan og Nigeria er polio-virusets siste skanse. Anti-vestlige holdninger, krig og konflikt gjør vaksinearbeidernes jobb vanskelig og risikofylt.

MANGE TROR FORTSATT at vaksiner er del av en vestlig konspirasjon mot muslimer. Og det gjorde ikke saken bedre at amerikansk etterretning i jakten på Osama Bin Laden iscenesatte en vaksinekampanje.

Flere titalls helsearbeidere er blitt drept de siste årene på oppdrag for å gi barn livsviktige vaksiner. Senest i april 2016 ble sju mennesker drept i et anti-vaksineangrep i storbyen Karachi. I januar 2015 ble femten mennesker drept i et bombeangrep på et vaksinesenter i Quetta. Taliban står bak de fleste av disse angrepene, mens det var terroristgruppa Boko Haram som sto bak da ni polioarbeidere ble drept i det nordlige Nigeria i 2013.

– Å nå fram til konfliktområder og til de mange menneskene som er på flukt internt i landet er utfordrende og risikofylt. Vi har likevel gjort fremskritt og håndterer dette bedre nå, sier den indiske legen Hemant Shukla.

Under poliokampen i India jobbet dr. Shukla i et av de verst rammede områdene i Bihar, Madhya Pradesh. Nå jobber han for WHO i Afghanistan og bruker sine erfaringer fra India for å hjelpe nabolandet i deres kamp mot polio.

– Det viktigste jeg har tatt med meg er den ekstremt systematiske tilnærmingen. Vi overvåker, registrerer og intensiverer innsatsen i de områdene som har høyest risiko. Vi lager detaljerte «mikroplaner» for å nå hvert eneste nabolag, hvert eneste hus og hvert eneste barn. Hvis vi ikke treffer barna hjemme første gang, drar vi tilbake. Vi bruker også mye ressurser på å nå mobile grupper, skriver Hermant Shukla i en mail til Bistandsaktuelt.

– Tror du Afghanistan snart vil se sitt siste polio-offer?

– Ja, det tror jeg. Både i Afghanistan og Pakistan løper vi nå siste etappe. Vi er nærmere enn noensinne i å stanse smitten av polioviruset. ■

en mot polio

religiøse ledere, sivilsamfunnsorganisasjoner, kjente skuespillere, musikere, idrettsheiter og, ikke minst, helsearbeiderne og de fire millioner frivillige som 5-6 ganger i året sørget for å vaksinere 180 millioner barn. Med sine gule vester raidet de togstasjoner, bussholdeplasser og grenseoverganger. De besøkte alle skoler i landet, de opprettet tusenvis av «vaksineiosker», og de gikk fra dør til dør.

Likevel kom de til et punkt der de holdt på å gi opp.

– Vi gikk fortsatt glipp av noen. Helse-systemet var elendig mange steder, med dårlig hygiene, manglende sanitæranlegg, folk gikk på do ute i det fri... Det var lett for polioviruset å finne et svakt barn, forteller den tidligere WHO-legen.

WHO og Unicef var Indias viktigste partnere i felt. Men etter femten års krig, uten å oppnå målet, begynte mange å klage over at strategien deres ikke var god nok.

– Selv myndighetene i India sa: «Kampen mot polio krever for mye ressurser. Vi har ingenting igjen til å

take andre sykdommer».

Men så kom internasjonale samarbeidspartnerne som GAVI, Bill and Melinda Gates Foundation, Rotary, the Global Polio Eradication Program, CDC, Danida og Norge enda sterkere inn og spilte en viktig rolle både økonomisk og moralsk, understreker dr. Bhat.

– Og så, endelig, hadde vi det aller

Kampen mot polio

■ Den globale kampanjen mot polio startet i 1988. Det var da anslått at 350 000 barn ble smittet i året – i 125 land. India sto for mer enn 100 000 av tilfellene.

■ I 2016 ble det rapportert om 37 tilfeller – i tre land: Pakistan, Afghanistan og Nigeria.

■ Hittil i år (november 2017) er det registrert 14 poliotilfeller i verden, fem i Pakistan, ni i Afghanistan.

Kilde: Verdens helseorganisasjon, WHO

siste poliotilfellet rapportert i 2011 fra Kolkata (Calcutta).

Den indiske legen smiler.

Noe å fortelle barnebarna

– Og for tre år siden, i 2014, ble India endelig erklært hundre prosent poliofritt. Hva følte du da?

– Jeg visste jo hvilken gigantisk innsats som lå bak, og tenkte at dette er det største jeg kan fortelle om til mine barnebarn. Men den siste etappen var så tøff at jeg også måtte spørre meg selv: «Er det virkelig sant?».

Aller mest ære må gå til de mange millioner frivillige som gikk fra dør til dør, uten å få mer enn 50 rupies (7 kroner) dagen til mat, legger den indiske legen til. Samtidig minner han om at det fortsatt ikke er grunn til å ta det helt med ro.

I nabolandene Pakistan og Afghanistan lever polioviruset fremdeles. Det samme gjelder Afrikas mest folkerike land, Nigeria. Disse landene må fortsatt «gå den siste mila», mens utfordringen for India – og andre land – er å holde seg poliofrie.

– Viruset har ingen respekt for landegrens. Så lenge ett barn bærer viruset, kan alle barn i verden risikere å bli smittet. Derfor er jevnlig rutinemessig vaksinerings fortsatt helt nødvendig, avslutter dr. Ashfaq Bhat – med to streker under det siste. ■

Polioviruset rammer nervesystemet og ryggmargen og kan forårsake lammelser og deformasjoner i rygg, armer og bein.

Foto: Dr. Mathew Varghese

26 Tema: Vaksine-satsingen

Da Bill og Melinda åpnet lommeboka

Hvordan er det mulig at en sykdom som dreper 600 000 barn hvert år får så lite oppmerksomhet? Det var spørsmålet Microsofts gründer stilte seg etter å ha lest en avisartikkel om rotavirusdiaré. Året var 1994. Bill Gates var verdens rikeste mann.

I 1993 var de nyforlovede, Bill og Melinda, på safari i Afrika. Men menneskene fanget deres interesse i enda større grad enn dyrene. «Hvorfor går den kvinnen langs veien med en tung bær ved på hodet, én baby i magen og én baby på ryggen?», undret de.

Det fins flere historier om akkurat hvor og når super-ekteparets engasjement startet. En annen handler om en middag med squashsuppe og lamme-koteletter i november 1998. Ekteparet hadde invitert hjem noen av verdens fremste folkehelse-eksperter og ba dem presentere nye ideer for å redusere barnedødeligheten i verden.

«Tenk stort», var beskjeden de fikk. Ekteparet Gates hadde bestemt seg for å bruke av sin rikdom på noe som kunne monne.

Billig livredning

Vaksinasjoner er den mest kostnads-effektive måten å redde liv på, fikk de høre. Dette appellerte til Microsoft-gründeren. Sammen med kona bestemte han seg for å spytte inn såkalte «seed money» på 750 millioner dollar – den gang over 6,5 milliarder kroner – over fem år. Og med de «frøene» ble vaksinealliansen GAVI plantet i januar 2000.

I stedet for å skape et nytt stort og dyrt byråkrati, startet GAVI med et lite sekretariat ledet av den norske immunologen Tore Godal. Verdens helseorganisasjon, Unicef, Verdensbanken, farmasøytiske selskaper, relevante frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og Bill & Melinda Gates Foundation ble representert i styret.

Sytten år senere har mer enn en halv milliard barn i verden fått livreddende vaksiner, mye takket være GAVI-initiativet.

Sterk norsk støtte

Norge har hele tiden vært en sterk støttespiller, både politisk og økonomisk. Tidligere statsminister Jens Stoltenberg var svært engasjert i prosjektet. Det samme gjelder tidligere KrF-leder og eks-helseminister, Dagfinn Høybråten, som var GAVIs styreleder fra 2010-2015.

Ekteparet Gates er fortsatt største enkeltbidragsyter, fulgt av Storbritannia, USA og Norge. I 2015 ble det samlet inn bidrag til en ny femårsperiode (2016–2020) på tilsammen 80 milliarder kroner.

Statsminister Erna Solberg fulgte opp den norske innsatsen, og regjeringen bevilget 6,25 milliarder kroner – en økning på over 50 prosent fra forrige femårsperiode.

– Vi skylder Norge en stor takk for deres ekstraordinære støtte, ikke bare til GAVI, men generelt til global folkehelse og innovasjon på feltet, sier Seth Berkley til Bistandsaktuelt. Han har ledet den globale vaksinealliansen siden 2011.

Billigere vaksiner

Den amerikanske epidemiologen er på Litteraturhuset i Oslo for å diskutere hvordan globale helsesystemer kan bedres. I panelet sitter også norsk UD og Redd Barna, mens hans forgjenger, Tore Godal leder samtalen. Et kritisk spørsmål fra salen:

– Hvorfor er ikke GAVI mer ambisiøse når det gjelder priser på vaksiner? Hvorfor må for eksempel pneumokokk-vaksinen være så dyr?

– Ingen ønsker seg billigere vaksiner mer enn jeg gjør, forsikrer Berkley.

Men den nye vaksinen mot lungebetennelse er svært komplisert å lage og det er kun to selskaper som produserer den, unnskylder GAVI-lederen.

Den amerikanske epidemiologen, Seth Berkley, har ledet GAVI siden 2011.

– Den er en slags «ti-i-en» vaksine. Det er også enormt stor etterspørsel etter den vaksinen. Så akkurat nå er det vanskelig å presse ned prisen.

Dette er kjernen i hva GAVI driver med – forhandlinger med farmasøytisk industri, bestilling og innkjøp av store partier med vaksiner. Jo større volum, jo lavere kostnad. Deretter blir vaksinene sendt til hvert enkelt land og distribuert i samarbeid med Unicef, WHO, sivilsamfunnet og myndighetene, forklarer Berkley til Bistandsaktuelt reporter.

Med GAVIs støtte har mer enn 70 lavinntektsland kunnet introdusere nye vaksiner mot alvorlige sykdommer som gulfeber, hjerne- og lungebetennelser, hepatitt B, polio og rotavirusdiaré – til en billig penge.

«Utfordringen blir å sørge for at vaksinesystemet dekker «den siste mila»»

Seth Berkley, leder av GAVI.

– Men da vi presset prisen på gulfebevaksinen ned til 19 cents, sluttet selskapene å produsere den. Så det er hårfin balansegang...

Ingen grunn til å hvile

Som GAVIs leder har Seth Berkley all grunn til å klappe seg selv på skulderen og feire et av de mest vellykkede folkehelseprosjekter gjennom historien. Ingen annen oppfinnelse i verdenshistorien har påvirket så mange menneskeliv.

– Kopper, som tok livet av minst en halv milliard mennesker, er utryddet. Polio, som lammet 350 000 i året, er nede i kun 14 nye tilfeller i år. Og vaksiner mot store barnedrepere som diaré og lungebetennelse redder millioner av liv. Det er klart vi er stolte, sier GAVI-lederen.

Men Berkley ser ingen grunn til å hvile på laurbærene. De store vaksinekampanjenes tid er over mener han. Det er på tide å ta nye og mer bærekraftige grep.

– Det er klart at vaksinekampanjer er viktige ved store plutselige sykdomsutbrudd. Men ellers krever

Melinda og Bill Gates ville bidra til å redusere barnedødeligheten i verden og fant ut at vaksiner var det mest kostnadseffektive virkemiddelet. Derfor tok de i 1999 initiativet til vaksinealliansen, GAVI. Og de ga så det monnet... Her er ekteparet på reise i Mosambik, september 2003.

Foto: NTB scanpix/EPA/JON HRUSA

Norge blant de største bidragsyterne til GAVI

■ Den globale vaksinealliansen, GAVI, har siden 2000 sørget for vaksiner til mer enn 580 millioner barn i 73 utviklingsland.

■ Det er vaksinert mot ti sykdommer; tuberkulose, polio, meslinger, rotavirus, difteri, tetanus, pertussis, hepatitt B, haemophilus influenza (HiB), og i noen land gul feber.

■ GAVI har et årlig budsjett på 16 milliarder kroner

■ Norge er tredje største giver til GAVI, etter Storbritannia og Gatesstiftelsen

■ Norges direkte støtte til GAVI var i 2016 på 1,2 milliarder kroner. I tillegg var 190 millioner kroner øremerket poliovaksinering, og 146 millioner gikk til IFFI, den internasjonale finansieringsmekanismen for immunisering.

Kilde: Regjeringens forslag til statsbudsjett 2017-2018

Kostnads-effektiv helsesatsing

■ Vaksiner i utviklingsland er i stor grad finansiert via internasjonal bistand.

■ Vaksiner er blant de mest kostnadseffektive utviklingstilskene. Helsevesenets kostnader til sykdomsbehandling blir redusert, samtidig som arbeidsstyrken øker og tilstanden forbedres. Begge deler bidrar til positiv sosial og økonomisk utvikling.

■ Vaksineinnsatsen i utviklingsland vil i perioden 2001-2020 ha spart verden for 350 milliarder dollar i helsekostnader, ifølge forsk rapport.

■ 2011-2020 er utpekt av FN som «vaksine-tiåret».

Kilder: Unicef, WHO, GAVI, Bill and Melinda Gates Foundation, ScienceDaily

kampanjene så mye ressurser at det går utover selve helsesystemet.

Et nytt mantra

«Bedre helsesystemer» er GAVIs nye mantra. Alliansen fokuserer nå på å hjelpe myndighetene i utviklingsland med å bygge helsesystemer og sørge for rutinevaksinering.

– Utfordringen blir å sørge for at vaksinesystemet dekker «den siste mila». Før handlet dette ofte om geografi, at landsbygda kom i bakleksa. Men mer og mer handler det om religiøse og etniske minoriteter – og utfordringer også i urbane strøk, sier GAVI-lederen.

Familier flytter, på jakt etter jobb i nye byer og land. De flytter rundt, bor ikke lenge på et sted. Det blir vanskelig å få oversikt.

– Så utfordringen blir ikke bare å finne de barna og vaksinere dem, men også å sørge for å få dem inn i systemet – slik at de kan følges opp når de skal ha nye doser, når søsken skal vaksineres, og også når det er behov for andre helsetjenester, understreker Berkley. ■

India tar plass ved bordet

De produserer i dag godt over halvparten av verdens vaksiner, og begynner også å markere seg innen forskning på feltet. India vil ikke lenger kalles «utviklingsland».

– India er et land som har fått til veldig mye internt, og nå begynner de også å markere seg globalt, sier Paul Fife, avdelingsdirektør i Norad.

Fife er imponert over den indiske transformasjonen; fra å være en fattig bistandsmottaker har det folkerike landet i Sør-Asia blitt til en viktig global aktør – økonomisk, teknologisk og industrielt.

– For 20-30 år siden var man skeptisk til å bruke indiske vaksiner. I dag oppfyller indiske vaksiner WHO's strenge krav til kvalitet. Det er imponerende hva India har fått til som industrinasjon, sier Norads helseekspert.

Den indiske kjemiingeniøren, K Vijay Raghavan, er styreleder i Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI)

Tradisjonelt har multinasjonale selskaper skapt teknologien, og nye vaksiner har blitt utviklet i velstående land til en veldig høy pris. Indias innovasjon har handlet om å øke effektiviteten i produksjonen, få volumet opp og prisene ned.

– I dag leverer India 40 prosent av vaksinerne til Unicefs barnevaksineringsprogrammer i over 100 land. Og de leverer 60-70 prosent av vaksinerne til GAVI, forteller Rannveig Rajendram, ambassaderåd i New Delhi.

Dette er, ifølge Rajendram, resultat av en systematisk innsats for å øke produksjonen av vaksiner lokalt, inspirert av nasjonale kampanjer som «Made in India» med statsminister Narendra Modi i spissen. Høy selv-tillit, samt evne og vilje til å ta opp konkurransen med den farmasøytiske industrien i EU og USA er andre

stikkord. Myndighetene investerer i stadig større grad i egen forskning.

– India gjør seg relevant i en ny situasjon og er en kraft du må regne med. Landet ønsker ikke lenger å bare være et «case» for vaksineforskning, sier den norske ambassaderåden.

India fikk nylig nok en viktig plass ved bordet, da den indiske kjemiingeniøren K Vijay Raghavan ble styreleder i det nyetablerte og norskstøttede initiativet Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), som har hovedsete i Bergen.

– Vi vil etablere en teknologisk plattform som gjør det mulig å raskt takle potensielle utbrudd av ukjente sykdommer i fremtiden, sier dr. Raghavan til den indiske avisa, *The Hindu* – under overskriften: «India to lead global coalition to fight epidemics». ■

Boko Haram:**««Et pervertert uttrykk for noe veldig mange i Nigeria føler på»»**

Chido Onumah sier det er klare likhetstrekk mellom Biafra-krigen for femti år siden og Boko Haram-krisen nordøst i Nigeria i dag. Forfatteren hevder Afrikas mest folkerike land «går i søvne mot en katastrofe», og mener løsningen er nasjonal forsoning. **Av Espen Røst**

—Det var en fredfull by. Grønne, flotte trær som gav skygge når man var ute og gikk i den sterke solen. Jeg husker det som en deilig tid, og følte jeg bidro i noe viktig.

Slik beskriver Chido Onumah tiden i Maiduguri. Delstatshovedstaden i Borno er ikke lenger en idyll, for området er de siste åtte årene hjemsoekt av terrorgruppa Boko Haram. Journalisten, rettighetsaktivisten og forfatteren – som er vokst opp helt sør i landet, i et område mange vil omtale som Biafra – bodde ett år i nordøstlige Nigeria etter endt utdan-

nelse. Det var som del av hans sivile verneplikt for snart tredve år siden. Onumah forteller at de fleste unge nigerianere nå finner ulike måter å slippe unna tjenesten som var ment å bidra til en nasjonal forsoning.

For snart 60 år etter frigjøringen fra britene har det ikke vært forsoning i Nigeria, mener Onumah. Forfatteren bruker «siviltjenesten» som et eksempel.

– Folk er for redde for å dra til en annen del av landet, og betaler seg ut av denne samfunnstjenesten. Dette var en god idé for forsoning etter borgerkrigen. For mange nigerianere var det også deres første mulighet til å reise fra fødestedet, se sitt eget hjemland, lære ulike folkeslag å kjenne. Men som så mye annet i dette landet har denne ordningen smuldret opp.

Chido Onumah var nylig med på Fellesrådet for Afrikas 50-årsmerking. Der presenterte han sin siste bok «We are all Biafrans» med undertittelen «A participant-observer's interventions in a country sleepwalking to disaster». Bistandsaktuelt møter Onumah på en kafé i Oslo. Kona og de fire barna bor i Canada. Selv pendler han mellom familien på andre siden av Atlanteren og jobben ved *African Centre for Media & Information* i Nigerias hovedstad Abuja.

Indigenous People of Biafra

Onumah vokste opp i gigantbyen Lagos, men foreldrene var fra delstaten Imo, i «Biafra». For nordmenn er nok Biafra mest kjent for sultne barn – og det som var «gjennombruddet» for Kirkens Nødhjelp og

Nigeria

- Afrikas største økonomi og mest folkerike land med over 190 millioner mennesker.
- Har over 350 etniske grupper som snakker 200 ulike språk.
- Omtrent halvparten av befolkningen er kristne, den andre halvparten muslimer.
- På grunn av folkemengde, militær styrke og økonomiske posisjon blir Nigeria ofte betraktet som en av Afrikas stormakter.
- Landet er kontinentets største oljeproducent, men jordbruk sysselsetter likevel størsteparten av befolkningen.
- Etniske, religiøse og regionale motsetninger har preget landets politiske utvikling.

startskuddet for Leger uten grenser. Med Biafra-krigen fikk nordmenn for første gang tv-bilder av en pågående sultkatastrofe rett inn i stua. Selv om kamphandlingene endte for snart 50 år siden, mener Onumah sårene etter borgerkrigen fortsatt ikke er leget.

Han påpeker at separatist-følelser fortsatt eksisterer og trekker spesielt frem gruppa *Indigenous People of Biafra* (IPOB) som igjen agiterer for en løsrivelse. Gruppa mener de er «under okkupasjon av det Hausa-

Fulani kontrollerte nigerianske *establishmentet*». Chido Onumah støtter ikke IPOB, men hevder Nigeria står overfor en alvorlig eksistensiell krise – som må løses for at Afrikas mest folkerike land «ikke skal gå i oppløsning». Som de nordøstre delene av landet, der millioner nå er på flukt etter at islamister har terrorisert noen av verdens mest marginaliserte mennesker gjennom mer enn åtte år.

– Hvis noen spør deg hvor du er fra, hva svarer du da?

Forfatteren Chido Onumah frykter en «somalifisering» av sitt hjemland, en av Afrikas stormakter.

Foto: Espen Røst

«En failed state er et land som mangler kapasitet til å oppfylle sine forpliktelser overfor folket. Det er i aller høyeste grad en relevant beskrivelse av Nigeria»

Chido Onumah, forfatter

– Jeg sier jeg er fra Nigeria. De fleste nigerianere ville ikke svart slik. Jeg er *igbo*, men dét betyr ingenting. Jeg er gift med en yoruba-kvinne og har barn som er født i Canada. Først og fremst er jeg nigerianer.

Etnisitet i førersetet

Chido Onumah sier mangel på nasjonalfølelse gjennomsyrrer Nigeria.

– Om en politiker snakker på radioen, er ikke folk flest opptatt av hva vedkommende sier, men av hvilken

folkegruppe han eller hun er fra. Mange sier korrupsjon er Nigerias største problem, men før vi kan bekjempe korrupsjonen må vi ha *en nasjonal forsoning*. Vi ser det helt klart nå igjen med de nye Biafra-agitatorene, men dette er bare ett eksempel. Over hele Nigeria er etnisitet og religion i førersetet. Et enormt problem; for hvordan skal vi klare å bygge et moderne egalitært samfunn når alle tenker på seg selv.

– *Er det mulig å forene så mange*

ulike folkegrupper innenfor rammene av et land som bygger på kolonitidens gamle grenser?

– Det finnes ikke én måte å bygge et land på. Se på USA eller Canada; begge velfungerende land som har bygd en sterk stat der det var store ulikheter. Nigeria ble skapt som en føderal stat, men i motsetning til land som USA eller Spania har ikke delstatene kontroll over sine ressurser. Alt for mye bestemmes av nasjonalregjeringen. Systemet bidrar til økt kor-

rupsjon, så ved å gi delstatene større kontroll kan man bygge et moderne samfunn med mindre ulikhet.

Først og fremst kristne og muslimer?

Onumah sier mangel på nasjonsbygging er Nigerias største problem.

– Vi klarer ikke å bli enige om hva vi er. Er vi først nigerianere, eller er vi først og fremst *yorubaer*, *fulanier* eller *igboer*. Er vi først og fremst nigerianere eller er vi kristne og musli-

30 Aktuelt

mer. I arbeidet med boka kom spørsmålet om ulike folkegruppers ønske om løsrivelse fra nasjonalstaten opp, sier Onumah og trekker frem noen av de andre konfliktene han mener kan bidra til sammenbrudd:

■ Miltante grupper i Niger-deltaet har gjennom en årrekke plyndret olje-innstillinger. Flere av disse flagger nå politiske aspirasjoner.

■ Med ekstrem vold mot sivile ønsker terrorgruppa Boko Haram å etablere en islamsk stat med sharia-lover i nordøstre deler av landet.

■ Landkonflikter i det såkalte *middle-belt*, der deler av befolkningen ønsker en deling av landet mellom et kristent sør og et muslimske nord.

– Biafra er også en metafor

– Dette er bare noen av de gryende og potensielle krisene Nigeria kan stå overfor. Ved å si «We are all Biafrans» forsøker jeg å si at hele landet er fullt av ulike grupper som ønsker kontroll over sine områder, en metafor på problemer i ulike deler av landet. I stedet for å dele landet i små biter, er mitt budskap at vi må sette oss ned, finne ut hvilke utfordringer vi har og løse dem – sammen.

– Samtidig ønsker jeg å utfordre myndighetene; påpeke at Biafra faktisk var noe som skjedde; en borgerkrig der millioner døde. Det finnes soldater som fortsatt ikke er rehabilitert, femti år etter krigen. Vi kan ikke glemme Biafra, feie det under teppet. Vi må huske hva som skjedde for å unngå at det samme skjer igjen i det området, eller i andre områder av Nigeria.

– *Hvordan vil du si borgerkrigen påvirket nasjonsbyggingsprosjektet i Nigeria?*

– Etter krigen hadde myndighetene et program de kalte de tre R'ene; *Reconciliation, Reconstruction and Rehabilitation*. Desverre er det fortsatt mange som føler krigen ikke er over. Myndighetene har ikke gjort nok for at innbyggerne skal legge den bak seg, for at borgerkrigens sår skal leges. I Biafra føler mange også fortsatt et stigma; at de var den gruppen som ønsket å ødelegge Nigeria som nasjon. Vi begynte å snakke om verneplikten som skulle fungere som et nasjonsbyggingsprogram. Det er nesten det eneste som er gjort for en forsoning etter borgerkrigen, og nå ligger også det initiativet nede for telling.

Biafra vs Boko Haram

– *Hva er likheten mellom Biafra for snart femti år siden og dagens Boko Haram-krise?*

– Det som skjedde for femti år siden var veldig uheldig, men på én måte var det kanskje ikke så overraskende. Landet hadde fått sin uavhengighet seks år tidligere, og kjempet med å forstå hva det kunne bety, hvordan de mange utfordringene og forskjellene mellom folk kunne håndteres. Det var en maktkamp, som mange afrikanske land opplevde etter kolonitiden, og så kom militærkuppet. I 1967 var det på mange måter en legitim kamp om makt, gitt tomrommet etter at kolonistene dro. Det handlet om at folk ikke følte seg godt behandlet eller inkludert.

Dersom man ser forbi den ekstreme meningsløse volden Boko Haram står for, handler konflikten i nordøst i dag om noe av det samme, mener Chido Onumah.

– Enorm korrupsjon, ulikhet og fattigdom har ført til at unge velger

å slutte seg til ulike grupper som jobber mot nasjonalstaten. Det er noe av bakgrunnen for at jeg sier *we are all biafrans*. Med arbeidsløshet og misnøye har man «en hær» av unge som er klar for å følge de som agiterer for løsrivelse eller ekstremisme, enten det er religiøst betinget eller det handler om noe annet.

– Noen kjøper deres budskap

– Boko Haram dreper muslimer, kristne, kvinner og barn, og det finnes desverre nigerianere som kjøper deres budskap om vold. Ikke så mye fordi de deler deres dypeste ideologiske perspektiver, men mest fordi de føler staten har mislyktes. Noen velger kanskje å følge denne gruppen for å få penger og mat, andre for å få en følelse av tilhørighet. I et land der det ikke finnes et nasjonalt prosjekt å kjempe for, der myndighetene ikke klarer å møte menneskers mest grunnleggende behov, trekkes desverre mange mot slike grupper.

– Om det ikke gjøres noe med disse underliggende årsakene, vil flere kriser materialisere seg andre steder i landet. De vil bare ha et annet uttrykk.

– *Så du tenker det Boko Haram holder på med bare er en pervertert versjon av noe veldig mange nigerianere føler på; et ønske om å endre et urettferdig system?*

– Ja, selvfølgelig. Om Boko Haram ikke hadde hatt denne ekstreme tilnærmingen, ville mange i nordøst stilt seg bak dem, fordi grupperinger som kan bidra til å endre *status quo* vil oppleves som verdt å kjempe for. Når man snakker om å utfordre staten, en *failed state*, er det mange som ønsker endring.

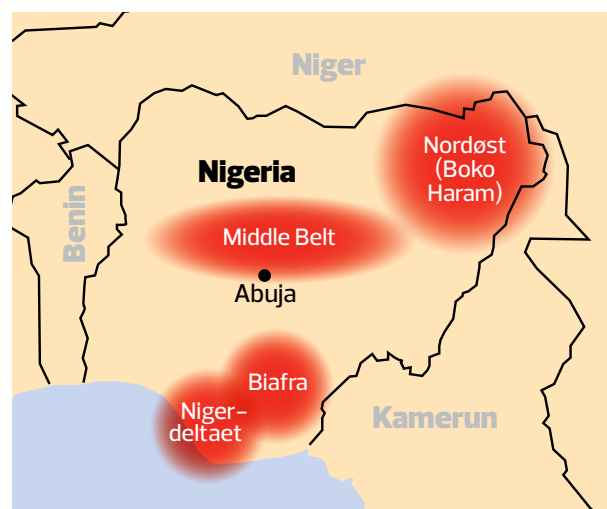
En failed state?

– «Failed state» er vel en ganske hard betegnelse på et land som har hatt stor økonomisk veskt og nå har en av Afrikas sterkeste økonomier?

– Hva er en *failed state*? Det er en stat som mangler kapasitet til å oppfylle sine forpliktelser til befolkningen. Det er i aller høyeste grad en relevant beskrivelse:

– Nigeria er et land der offentlig utdanning har kollapset, der barn får utdanning under et tre, eller i en bygning uten tak. Et land med et helsesystem som ikke fungerer, der landets president må dra til utlandet for å få behandling om han er syk. Et land der folk må grave egne brønner for å få vann. Der et elektrisitetsystem stort sett er fraværende, og de aller fleste bruker generatore for å få strøm gjennom en enorm gjennomkorrumpert dieseløkonomi, sier Onumah og sier lov og orden også er ikke-eksisterende:

– Om en politimann stopper deg på gata, er det ikke for å sørge for at

NIGERIA 1968: I 1968, det året hungersnøden i Biafra toppet seg, døde én million mennesker av sult. Biafra er for mange selve begrepet på hungersnød den dag i dag – femti år etter at borgerkrigen brøt ut. Foto: Kurt Strumpf / AP / NTB Scanpix

NIGERIA 2017: Etter åtte år med Boko Haram-terror er 14 millioner mennesker avhengig humanitær hjelp i nordøstre Nigeria. Mer enn to millioner mennesker er på flukt, som her fra en leir for internt fordrevne mot grensen til Kamerun. Foto: Espen Røst

du har det bra, men for å ta pengene dine, utnytte deg. Politiet er ikke i tjeneste for det offentlige, men for private – som kan betale for sikkerhet. Om ikke alt dette er tegn på en *failed state*, så vet ikke jeg. Når noen tenker annerledes om Nigeria er det fordi landets myndigheter har klart å opprettholde en slags fasade om at ting fungerer ved at det gjennomføres valg til president og nasjonalforsamling, at vi har en hær og at det finnes et budsjett.

Frykter «kvasi-stater»

– *Hm. Undertittelen på boka di er «A country sleepwalking to disaster». Er du virkelig så pessimistisk på vegne av landets fremtid?*

– Ja. Eller, jeg er litt optimist også: For det finnes mennesker i Nigeria som helt klart forstår hva som skjer og hva som bør gjøres med situasjonen. Samtidig:

– Det finnes ikke én gruppe mennesker – som katalanerne i Spania – som med troverdighet kan samle seg om en løsrivelse fra Nigeria, men faren er enormt stor for at Nigeria kan synke ned i en situasjon som den i Somalia. For når staten er så svekket som nå, kan man få kvasi-stater, og om man ikke tar de riktige grepene

kan vi ende med en somalifisering av Nigeria med anarki og flere parallelle lommer der ulike «krigsherrer» styrer. Om nasjonale og regionale myndigheter ikke jobber raskt og effektivt med endring – for å holde landet samlet, som en nasjon, med ett folk – er jeg bekymret for fremtiden. Når man plusser sammen alle disse ulike gruppene med forskjellige krav til eller mot staten Nigeria, blir det en farlig *cocktail*.

– *Dette ble ganske mørkt: Noe som er bra med Afrikas mest folkerike land?*

– Jeg ville ikke byttet hjemlandet mitt mot noe annet sted i verden. Kulturen er menneskene – du vet; flotte, glade *fun-loving people*. Som gud skapte det, er Nigeria et av verdens vakreste land, med flott natur – atlantehavskysten, enorme savanner og grønne skoger. Nesten alt du kan tenke deg vokser i Nigeria, og jeg ville dødd for maten, sier Chido Onumah og smiler.

– Nigeria er et fantastisk land, men dårlig lederskap helt fra frigjøringen har desverre brakt frem det verste i folk. Det er forferdelig trist. ■

Les mer om Nigeria på bistandsaktuelt.no.

Pris: Halvannen dagslønn

For folk i Sør-Sudan koster en tallerken bønner tilsvarende 1,5 dagslønner. I Nordøst-Nigeria, deler av Syria og Malawi er det nesten like ille.

Av Martin Skjæraasen

Hvis du trodde mat var dyrt i Norge, prøv Malawi. Slik innleder Verdens matvareprogram (WFP) sin rapport *Counting the Beans*. I rapporten sammenligner FN-organisasjonen matutgifter forskjellige steder i verden.

Mer presist: WFP har regnet ut prisen på et standardmåltid i utvalgte land. Dette måltidet består av bønner og en karbohydrat-basert siderett, eksempelvis ris.

Disse prisene har FN-organisasjonens analytikere deretter sammenlignet med snittinntekten i de samme landene, basert på statistikk fra IMF, for å finne den relative kostnaden på mat.

Konklusjon: *De globale prisforskjellene er enorme.*

2600 kroner for bønner

I New York koster bønnemåltidet 1,2 dollar, cirka 0,6 prosent av en gjennomsnittlig dagslønn. I Malawi ville samme tallerken kostet 45 prosent av en dagslønn.

Dyrest er likevel Sør-Sudan. Her koster et enkelt bønnemåltid 155 prosent av en gjennomsnittlig dagslønn, ifølge WFP. I New York ville dette tilsvart 321 dollar, eller 2700 kroner.

Slik er WFPs liste:

- Sør-Sudan: 155% av en dagslønn (ville ha tilsvart 2700 kr)
- Nordøst-Nigeria: 121% (1700 kr)

- Deir ez-Zor i Syria: 115% (1615 kr)
- Malawi: 45% (810 kr)
- DR Kongo: 40% (700 kr)
- Haiti: 35% (620 kr)
- Mosambik: 30% (530 kr)
- Gambia: 26% (450 kr)
- Jemen: 22% (390 kr)

Norge er ikke med i oversikten.

Hovedårsak: Konflikt

– Denne undersøkelsen er en påminnelse om hvordan konflikt kan skape store forskjeller i tilgang til mat, skriver WFP-direktør David Beasley i rapportens forord.

For konflikt er en av hovedårsakene til høye matpriser. Omlag halvparten av landene på listen er preget av væpnede konflikter.

De siste årene har antallet sultrammede mennesker i verden gått gradvis ned, i tråd med FN's bærekraftsmål om å utrydde all sult innen 2030. Men i fjor steg tallet igjen, til 815 millioner mennesker, opp fra 777 millioner året før.

Den viktigste årsaken til denne økningen, er at stadig flere bor i krigsherjede land.

Inflasjon i Jemen

Det er flere grunner til at konflikt gjør maten dyr. Konflikt skaper økono-

misk nedgang, driver opp inflasjon og ødelegger staters evne til å håndtere matkriser. Dette gjelder særlig land som i utgangspunktet er matimportører, som Jemen, hvor 90 prosent av sikringskosten skipes inn.

Siden konflikten i Jemen brøt ut i 2015, har inflasjonen økt med 30 prosent og presset konsumprisene opp 70 prosent, ifølge WFP. Stigende priser på mat, vann og gass å lage maten med, truer i skrivende stund mattilgangen til 17 millioner mennesker.

Den saudi-ledede koalisjonens blokade av havner og flyplasser i Jemen, har gjort det vanskelig å frakte nødhjelp til sivilbefolkningen.

– Jemen er på grensa til sultkatastrofe. Mat blir brukt som et våpen, sa WFPs norske visedirektør Elisabeth Rasmussen i forbindelse med en giverkonferanse i Saudi-Arabias hovedstad Riyadh i oktober, ifølge AFP.

450 dollar for sukker

Syria trekkes frem som et annet eksempel. Før borgerkrigen brøt ut i 2011 produserte landet gjennomsnittlig 3,4 millioner tonn hvete i året. Men konflikten har ødelagt forsyningslinjer, jordbruksområder og sendt bønder på flukt. I 2016 ble det bare høstet 1,3 millioner tonn hvete i Syria.

«Hvis du trodde mat var dyrt i Norge, prøv Malawi.»

Rapport fra Verdens matvareprogram (WFP)

Da WFP snakket med innbyggere i den inntil nylig beleirede byen Deir Ezzor, kom det frem at matforsyningen hadde blitt kontrollert av ISIS, som hadde drevet opp prisene. Det kom også rapporter om at regjerings-soldater konfiskerte nødhjelp som ble sluppet over byen.

Resultatet var at innbyggerne på det meste måtte betale tilsvarende 450 dollar for en sekk med sukker, ifølge WFP.

Kostbart ekstremvær

Ekstremvær er en annen årsak til matmangel og høye priser, særlig hvis det rammer konfliktrammede land hvor matsikkerheten i utgangspunktet er dårlig.

Somalia har vært rammet av den verste tørken på flere tiår, Jemen av oversvømmelser og sykklon, Sør-Sudan av oversvømmelser.

Men også fredelige land er utsatt. I Malawi er 80 prosent av befolkningen småbønder, og mange er ikke rustet for å håndtere den type ekstremvær som har rammet landet de siste årene.

Etter to år med tørke, ble Malawi rammet av katastrofale oversvømmelser i 2015. Deretter bragte værphenomenet El Nino enda mer ekstremvær i 2016. Som resultat måtte myndighetene importere store mengder mat for å unngå at 6,7 millioner mennesker ble rammet av sult.

Matsikkerheten svekkes ytterligere av dårlig lagringskapasitet og infrastruktur for å få maten til markedet. I Uganda blir så mye som 40 prosent av avlingene ødelagt fordi de ikke har gode lagringsmuligheter, ifølge WFP.

Effektivt mot fattigdom

Stor økonomisk ulikhet og en kjøpesterk overklasse medvirker også til at maten blir dyrere, ifølge fungerende generalsekretær i den katolske hjelpeorganisasjonen Caritas Norge, Knut Andreas Orgland Lid.

– Dessuten kan internasjonale og regionale prisfluktasjoner påvirke prisen på matvarer. Mat kan være tilgjengelig på markedene, men uten at befolkningen har råd til å kjøpe den, forklarer han.

Organisasjonen arbeider selv med å redusere småbøndernes sårbarhet i flere land. Siden småbønder ofte driver selvbergingsjordbruk, er det de som rammes hardest av konflikter og ekstremvær.

Bønderne bør sikres tilgang til frø, markeder, kreditt og lagringsmuligheter, mener Caritas-sjefen. ■

I Sør-Sudan koster et standardmåltid halvannen gang en dagslønn. I New York ville det ha tilsvart 2700 kroner, anslår Verdens matvareprogram (WFP).

Foto: Edsel Little

32 Intervjuet

– Til helvete med kvinners rettigheter

Sveriges svar på Bill Gates, Percy Barnevik, har større tro på jobbskaping enn menneskerettigheter. For 15 år siden bestemte topplederen seg for å bruke pensjonspengene sine på å gjøre fattige kvinner rike. **Av Nina Bull Jørgensen**

Til helvete med menneskerettigheter, jenters rettigheter, kvinners rettigheter og alt det der! Gi kvinnene økonomisk ryggrad, så blir de respektert.

Slik lyder budskapet til Sveriges svar på Bill Gates, Percy Barnevik – på Oslobesøk for å skaffe støtte til «sitt livs viktigste prosjekt».

Ordene faller i god jord hos tilhørerne. Et tjuetalls norske næringslivsaktører er invitert på lunsjmøte på Hotell Continental en regnfyllt torsdag i november. Tema er kvinner, fattigdom, bistand – og Barneviks babyorganisasjonen *Hand in Hand*.

Den svenske næringslivsguruen fyller rommet med humor, anekdoter og entusiasme. Han vil ha flere med på laget.

– Jeg har vært her noen ganger og truffet *den där killen med fisken, du vet*. Røkke. Og Fred Olsen. Og *den gamle Statoil-killen* som satt nederst ved bordet, som *inte tykte om* at jeg sa han var gammel. Så skal jeg snakke med han der som ser så sur ut...

Slik kan man tillate seg å omtale skipsreder John Fredriksen og andre tungvektene i næringslivet – når man er enda tyngre selv. Barnevik har nemlig håvet inn millioner og milliarder som adm.dir. for store multinasjonale selskaper som ABB og Asea. Han var styreleder i General Motors, Astra Zeneca, Wallenberggruppen, pluss,

pluss. Æresdoktoratene kan ikke telles på en hånd. Og han har spist kirsebær med folk som Henry Kissinger, Thabo Mbeki og Rajiv Gandhi, for å nevne noen. Og Bill Gates, selvfølgelig.

Ikke dårlig samvittighet

Men så en dag bestemte han seg for å gjøre andre rike, i stedet for å bli rikere selv. Næringslivstoppen flyttet sitt fokus til fattige kvinner i utviklingsland. Det hele startet for femten år siden, like etter at han fikk en omdiskutert pensjon fra ABB på flere hundre millioner kroner.

– *Hva var det som fikk deg til å skifte kurs? Dårlig samvittighet...?*

– *Nej, inte alls*. Jeg hadde veldig god samvittighet. Jeg hadde mer enn 400 000 ansatte i mine selskaper i utviklingslandene, og vi gjorde mye bra i disse landene. Men jeg så også mye fattigdom på nært hold. Og jeg så mulighetene til å skape en *eksplosiv utvikling* gjennom å masseobilisere fattige kvinner til entreprenørskap, forteller Barnevik.

– Og du kan ikke gjøre både *det* og *det* – være aktiv i næringslivet og samtidig bygge opp en bistandsorganisasjon. Derfor trakk jeg meg gradvis ut av alle disse styrevervene og solgte en boksamling verdt noen hundre millioner. Så satte jeg inn 600 millioner kroner for å få *en flyvende start* på det hele.

Startet med fiasko

– *Men hva var det som grep hjertet ditt og fikk deg til å gjøre dette?*

– En reise til India i år 2000. Jeg så disse barna som blir solgt til silkeveveriene og kullgruvene i det sørlige India, med sine røde øyne, sine silikonlunger og hoste. Jeg syns det var forferdelig og lurte på hvordan man kunne få dem ut av dette slavearbeidet. De yngste var bare 10-12 år. Først prøvde vi å kjøpe dem ut. Tusen barn for tusen kroner hver, for at de skulle dra hjem og gå på skole. Men det viste seg å være en stor fiasko. For foreldrene solgte dem på nytt...

Den svenske mangemilliardæren fant ut at det ikke nyttet å bare bruke penger på barna. Han ville bidra til å løfte *hele familien* ut av fattigdom.

– For når man er sulten så skiter man i skolen og alt annet...

– *Du bestemte deg for å satse på kvinnelig entreprenørskap. Hvorfor ikke menn?*

Den kjente svenske topplederen Percy Barnevik har siden 2003 brukt tiden sin på å bygge opp bistandsorganisasjonen Hand in Hand International.

Foto: Hand in Hand International

– For når menn tjener penger, går det til sprit. Når kvinner tjener penger, går det til barna.

Barnevik er glad i spissformuleringer. Satsingen på kvinnelig entreprenørskap har dessuten vært svært vellykket, ifølge ham selv og organisasjonen *Hand in Hand*.

Næringslivets metodikk

To millioner fattige kvinner har fått opplæring i å drive egen business – det være seg meieridrift, systuer, kyllingoppdrett eller sykkelverksted. Kvinnene har fått tilgang på lån, de er organisert i selvhjelpsgrupper, og de får tett oppfølging av *Hand in Hand* lokalansatte. Og telleapparatet går fort: Tusen nye enkeltmannsforetak og småbedrifter ledet av kvinner opprettes hver eneste dag i land som India, Afghanistan, Tanzania, Kenya, Rwanda og Brasil, ifølge organisasjonens rapporter.

– *Men hvor bærekraftige er disse bedriftene?*

– Etter fire år overlever 96 prosent av våre foretak, forsikrer Barnevik.

– De kvinnelige entreprenørene er kjempedyktige på produksjon. Mens våre folk der ute hjelper til med prissetting og markedsføring. Mange av bedriftene har vokst, kvinnene tjener stadig mer og sørger for arbeidsplasser til flere i familien og lokalsamfunnet.

– *Du snakker om at du har gått inn i bistandsbransjen med "næringslivets metodikk". Hva betyr det?*

– For meg er det ingen stor forskjell på å drive bistand og å drive en bedrift. Du organiserer mennesker, du motiverer dem, du setter opp mål. Du støtter dem, coacher dem og følger opp det hele. Og så renser du ut de som ikke er skikket. De som er korrupte, eller *whatever...* Jeg tok med meg det jeg hadde lært i løpet av 35 år som leder for ulike bedrifter og overførte det til bistandsbransjen.

Tydelige mål

– *Så forskjellen mellom din litt mer "corporate tone" og andre i bistandsbransjen er at dere stiller litt hardere krav?*

– Nei, ikke hardere krav. Man skal ikke være urimelig. Det handler mer om å sette tydelige mål og skape entusiasme om målene, få de man jobber med til å oppnå målene sine. Det handler om desentralisering, å gi ansvar. Men i motsetning til i næringslivet jobber vi ikke lenger for å få overskudd og gevinst selv. Det er den eneste forskjellen.

Percy Barnevik mener det er på tide at politikere og andre "endrer synet på bistand".

– For det er 25 ganger mer effek-

tivt, forstår du, å satse på opplæring og coaching av kvinner, slik at de kan starte egne foretak – i stedet for at vi bare gir og gir, som man har gjort i hundre år... Og jeg skulle ønske flere NGOer (*ikke-statlige organisasjoner, red.anm.*) hadde svitsjet fra «utdanning, utdanning, utdanning» til jobbskaping. For om du ikke får jobb, er du like lite verdt som en som ikke har utdanning – og dobbelt så skuffet.

Småbedrifter på samleband

– *Men du har jo noen organisasjoner, som Care og Plan International, de driver også med kvinnelig entreprenørskap og mikrofinans...*

– Vel, mitt inntrykk er at de er mer interessert i skole og utdanning, og alt det der. Og det er okay. De har ikke folk fra næringslivet som virkelig kan dette med å starte opp et foretak. Det de sier høres fint ut, men når du går inn og spør: «Hvor mange bedrifter har dere hjulpet i gang? Hvor mange jobber har dere skapt?» så svarer de «en del» – men de er ikke

Hand in Hand International

■ Initiativ fra to svenske lærere, Olle og Gunnel Blomqvist, på 1990-tallet. Percy Barnevik og inderen Kalpana Sankar overtok i 2003. Barnevik investerte da 600 millioner kroner i organisasjonen.

■ Bekjemper fattigdom gjennom kvinnelig entreprenørskap i India, Afghanistan, Kenya, Rwanda, Sør-Afrika, Swaziland, Lesotho, Zimbabwe, Kambodsja og Myanmar.

■ Har bidratt til å starte 2,1 millioner bedrifter, som igjen har generert 3 millioner arbeidsplasser, ifølge organisasjonens siste rapport.

■ Årlig budsjett: 58 millioner svenske kroner. Sida, UN Women, Ikea, Stena Line, Oriflame, samt norske Voxtra og Kavli-fondet er blant giverne.

Percy Barnevik med kvinnelige entreprenører i India. Hans kongstanke er å bekjempe fattigdom gjennom jobbskaping, med spesielt fokus på sårbare kvinner i utviklingsland.

Foto: Hand in Hand International

fokusert nok på det.

Hand in Hand jobber mer effektiv og systematisk, påstår Barnevik, uten at noen av de nevnte organisasjonene er tilstede for å motsi han.

– Vi har kontroll på hver eneste måned, hver eneste uke, hva skjer, hvem har fått opplæring, hvor mange har fått praksis, hvor mange småbedrifter har startet opp, hvor mye lån har de tatt opp, hvor mange ansatte har de...

Den svenske milliardæren, tar seg litt i det.

– Jeg vil jo ikke snakke ille om andre NGOs, for alle gjør jo sitt beste. Men som min venn Kofi Annan sa til meg: «Ingen er i nærheten av dere når det gjelder hva dere får utrettet for pengene». Tusen nye foretak om dagen. 20 dollar for å få én person i jobb. Vi kjører det *on a shoestring*.

Og «reklamen» fortsetter...

– Folk i utviklingslandene utretter ting med egne hender. De sitter ikke og venter på å få. De er ikke klienter, de er eiere av eget firma. Og dette liker jo folk fra næringslivet – at

mennesker selv tar ansvar for egen skjebne. Og de liker å se at pengene ikke blir igjen i Norge og Sverige i lønningsposer her, eller går gjennom ledd på ledd før de endelig når fram til mottaker.

Har gitt barnebarna en by hver

– Synes du ellers at næringslivet er for lite opptatt av å bidra til utvikling i de landene og områdene selskapene opererer?

– Jeg syns det går framover. Man ser mer og mer *Corporate Social Responsibility*. Man setter opp mål i selskapene for bedre miljø og utvikling. Det gjorde jeg selv i min tid. Vi støttet fagforeninger og stimulerte internutdanning. Og vi hjalp de ansatte med å komme på sykehus og å få barna i skole og barnehage. Vi

«Så satte jeg inn 600 millioner kroner for å få en flyvende start på det hele.»

bygget inn i selskapet et ansvarstgende for arbeidet vårt i India, Afrika og andre steder. Og alt dette syns jeg store selskaper har blitt bedre på. De ser verdien av å satse på dette.

Hand in Hand tilbyr også bedrifter i nord muligheten til å engasjere seg gjennom å "adoptere" byer, forteller Barnevik. Også dette har vært vellykket, ifølge han selv.

– Det kan være småbedrifter, restauranter, arkitektkontorer... De blir stolte av selskapet sitt, «vi gjør noe mer enn bare å tjene penger». Det sveiser sammen de ansatte, skaper samhold. Og så lodder vi gjerne ut en reise, så de kan sende en ansatt ned og besøke byen for å sjekke hvordan det går.

– Jeg har selv sju barnebarn, og hver og en har fått en by.

– Som de har ansvar for å følge opp...?

– Nei, ikke akkurat ansvar. Men det er jo kult for dem å reise ned til byen og se hva som blir utrettet. Og så får de en rapport hvert halvår, med bilder og det hele. Så dette er

veldig populært både blant familier og småbedrifter.

Når fruen får mer makt...

– Hva er den største utfordringen eller problemet dere har møtt?

– Jeg ser ingen store, spesifikke problemer. Utfordringen er bare å øke tempoet, dra inn mer penger, starte opp i flere land, gå inn i det nordlige India, trappe opp i Tanzania. Gå inn i Uganda. Og så vil Kofi Annan at vi skal komme til Ghana og Vest-Afrika. Så hele tiden har vi land som tigger og ber: «Kom hit, kom hit!» Da må vi jo få inn flere norske penger, sammen med svenske penger. Og så ansetter vi flere folk og bygger opp *more of the same*.

– Ingen kjepper i hjulene...?

– Nei, dette er vinn-vinn for alle. Det er klart det kan bli litt besværlig i blant, med mannen, når fruen begynner å tjene penger og få mer makt *och så der, du vet...* Men det er jo ikke en stor kjepp i hjulet, avslutter den svenske milliardæren som vil forandre verden. ■

Meninger

IT'S FOR MY FAMILY
IN NAIROBI!

Migrasjon for utvikling

Å flytte er en av de mest effektive veier ut av fattigdom, men i utviklingspolitikken er det en vei som har fått lite belysning. **Av Øyvind Eggen**

Gjennom tidene har en mengde ulike strategier mot fattigdom blitt lansert. Det er bra, for folk og samfunn er så forskjellige at ingen løsning gjelder for alle. Men én vei (bokstavelig talt) ut av fattigdom får lite oppmerksomhet: Å flytte. Denne manglende oppmerksomheten er påfallende, fordi det er dette handlingsalternativet som foretrekkes av veldig mange fattige.

Og det virker: Selv om migranter vanligvis havner nederst på stigen i sitt nye hjemland, får de fleste bedre inntekt, i mange tilfeller langt mer enn de kunne ha drømt om hjemme. De fleste deler med familien, slik at flyttingen også bidrar litt til utvikling i hjemlandet.

Økonomisk motivert

Flytting bidrar vanligvis også positivt til økonomien i mottakerlandet, ofte utviklingsland: Av verdens rundt 250 millioner migranter har de fleste flyttet fra et utviklingsland til et annet utviklingsland, eller rike land i Midtøsten. Bare en brøkdel søker seg til Vesten. De fleste flytter nemlig av økonomiske grunner (bare rundt 10 prosent er flyktninger fra krig), og i Vesten regnes det normalt ikke som legitim grunn for opphold når innvandrerene kommer fra et fattig land – mens det er en akseptert motivasjon for migrasjon mellom rike land.

Flytting løser selvsagt ikke alle problemer. Mange migranter jobber under forferdelige kår og opplever grove rettighetsbrudd. Når folk likevel flytter, er det nok fordi de anser

« Tidligere var man bekymret for brain drain. Nyere forskning snakker om brain gain.»

økt inntekt (for seg og sin familie) som så viktig at de er villig til å ofre mye, og kanskje risikere alt.

De fleste velger likevel, heldigvis, å bli hjemme. For flytting skiller seg ikke fra andre veier ut av fattigdom: Ingen løsning passer for alle. Det bør ikke hindre oss i å tenke på migrasjon som én vei til utvikling, for noen.

Kan ikke stanses

Uansett om man mener at migrasjon er bra eller ikke, kan den ikke stanses. Forsøk på å stenge grenser fører ofte bare til at en større del av innvandringen blir illegal, noe som gir flere problemer. Men stater og organisasjoner kan gjøre en hel del for å redusere migrasjonens negative sider og styrke potensialene. Og utviklingspolitikken kan bidra.

Hvorfor får migrasjon da så lite oppmerksomhet i utviklingspolitikken? En grunn er kanskje at utviklingspolitikk ofte legger vekt på forbedring av stater framfor for enkeltmennesker – selv om sistnevnte er det endelige målet.

Stater vs. mennesker

Se for deg en kvinne i et fattig land som tjener fem dollar dagen, som er over den nasjonale fattigdomsgrensen. Hun flytter til et rikere land og øker inntekten til 20 dollar, som er under fattigdomsgrensen i nye landet. Hun blir mye rikere, og ved å sende penger bidrar hun til utvikling i hjemlandet samtidig som hun gjør nytte i vertslandet.

Men i mange statistikker har verden blitt fattigere. Et fattig land har nemlig mistet en «rik», mens det rike landet har fått en ny «fattig». Flyttingen kan også ha skapt økt ulikhet i begge landene, selv om den åpenbart har ført til bedre global fordeling.

Flytting kan altså bidra både til redusert fattigdom, økonomisk vekst i to land, og bedre fordeling, men li-

kevel slå negativt ut på statistikken, fordi analyseenheten er stater og ikke mennesker. Men når vi vet at lignende historier kan fortelles ikke bare om denne kvinnen, men om mange andre (langt fra alle) migranter, får det et omfang fullt på høyde med at stater kommer ut av fattigdom: Om alle verdens migranter hadde vært regnet som én nasjon, ville den vært verdens femte største.

Brain gain

Likevel har bistandsorganisasjonene ofte sett på migrasjon som et problem. Tidligere forsøkte man å bremse migrasjon fra bygd til by, og

man var bekymret for *brain drain*. Begge deler er en utfordring, men urbanisering gir også muligheter, og nyere forskning snakker om *brain gain* fordi migrasjon også bidrar til ny kompetanse og nye ideer i avsenderlandet.

De siste årene er bistand forsøkt brukt til å bremse flyktningstrømmer i vår retning. Rent bistandsfaglig er det tvilsomt at det vil virke (utover midlertidige løsninger gjennom flyktningleirer i nærområdene), men det har nok også andre motivasjoner enn det rent utviklingspolitiske. Hjemlige innvandringspolitiske hensyn ser ut til å trumfe utviklingspolitiske vurderinger.

Månedens
spatist

Liv Tønnessen

Gry Larsen

Laila Bokhari

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

■ DEBATT

Mye skråsikkerhet i utviklingsbransjen

Selv om utvikling forblir en av vår tids mest komplekse og uløste gåter, kjennetegnes bransjen av skråsikkerhet, skriver Nikolai Hegertun som er doktogradsstipendiat ved Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo.

■ DEBATT

Økt innsats i sårbare stater – til hvilken pris?

2017 ser ut til å bli det dødeligste året på flere av de lokale frivillige og ansatte fra Røde Kors og Røde Halvmåne. Hvor langt er vi villige til å gå for å kunne sikre hjelp til dem som trenger det mest? spør Tørris Jæger, utenlandssjef i Norges Røde Kors.

■ DEBATT

Norsk media bryr seg ikke om krigsindustrien

Krigen og krigsindustrien skaper sult og ødelegger miljøet. En prosent av verdens kjernefysiske våpen kan skape en hungersnød for to milliarder mennesker og ødelegge økosystemene. Dette omtales og diskuteres omtrent ikke i Norge, skriver journalist og filmskaper Erling Borgen.

Dytt i riktig retning

Derfor sitter det nok langt inne å åpne norske grenser for arbeids-søkere fra fattige land, selv om det kunne ha gitt gode bidrag til utvikling for noen. Men det er mye annet man kan gjøre i utviklingspolitikken for å øke de positive effektene av migrasjon og redusere ulemper og risiko.

Norge kan støtte internasjonale organisasjoner og utvalgte samarbeidsland i arbeidet for å bidra til at migrasjon slår best mulig ut for migranter og samfunn. Informasjonsarbeid i hjemlandet kan bidra til at folk tar bedre beslutninger om å flytte, reise og opphold kan trygges blant annet

gjennom kamp mot trafficking og annen kriminalitet, og mottakerland kan dyttes og støttes til å gjøre mer for sikre migranternes rettigheter. Norge kan også gi noen dytt i riktig retning i internasjonale forhandlinger om migrasjon, både mellom enkeltland og i internasjonale organisasjoner.

Første steg i den retning er å endre hvordan man ser på migrasjon. Ved å se på migrasjon slik mange fattigfolk ser på migrasjon – som en mulighet, men med masse utfordringer – framfor som et problem (og som en trussel mot norske grenser), legges grunnlaget for en bedre norsk utviklingspolitikk for migrasjon. ■

I denne spalten vil fire samfunnsdebattanter ytre seg om globale spørsmål. I denne utgaven er det Øyvind Eggen, rådgiver på Civitas prosjekt om utviklingspolitikk. Han er også kjent som bistandskommentator og tidligere fagdirektør i Norad. Foto: Espen Røst

Øyvind Eggen

Sett fra sør av Deepak Parvatiyar, India

Så gjør vi så, når verden går under

DET VAR var et kjølig drag i lufta, og man kunne knapt se femti meter framfor seg. Det var 7. november i år, i New Delhi, Indias hovedstad. En tanzaniansk venn av meg, som har hatt problemer med å venne seg til det varme klimaet i Delhi, utbrøt lykkelig:

– Når du ser dette, vet du at vintren er rett rundt hjørnet!

Det viste seg at min venns lykkeutbrudd var like flyktig som livet selv. Det var smogen som lå som et lokk over byen. Lufta beveget seg med en hastighet på bare 2–3 km i timen. Derfor blåste ikke den forurensede lufta ut av byen, men hang i stedet lavt. Og slik har det vært i lange perioder i år.

Megabyens luftkvalitet er den verste på 17 år, ifølge en lokal miljøorganisasjon. Vi merker det. Byen vår har blitt et gasskammer. Faktisk er vi inne i det tredje året på rad hvor luftforurensingen har blitt betegnet som svært alvorlig i den indiske hovedstaden. Forurensningen er nå så ille at den til og med har sterk innvirkning på friske mennesker!

PÅ MIDTEN av 80-tallet, da jeg gikk på college, husker jeg at forurensningen pleide å svi i øynene når vi var ute i trafikken i Dehli.

Hovedstadens plager med dårlig luftkvalitet fortsatte på 90-tallet. Det skjedde til tross for at noe av tungindustrien ble flyttet ut av byen, utslippsgrenser for kjøretøy ble innført og det kom kampanjer for komprimert naturgass som alternativt drivstoff.

Langt senere, i 1998, etablerte sentrale myndigheter en egen miljøetat for hovedstaden, etter en dom i Indias høyesterett. Media rapporterer ofte om åpenlyse brudd på denne etatens støvgrenser, men uten at det hjelper.

Innbyggerne i New Delhi, det være seg fattig eller rik, politiske tungvektene eller vanlige folk, er tydeligvis dømt til å måtte leve med svært dårlig luft. Under alle disse årene har luftbåren forurensing i byen sjelden vært på trygge nivåer. Den eneste forskjellen denne gangen er at den nå varsler en katastrofe.

Byens forurensningsnivå har i år rett og slett sprengt diagrammene. Bare tenk deg, 8. november nådde svevestøvet et nivå på hele 603 mikrogram per kubikkmeter luft. Det er ti ganger mer enn WHO's grenseverdi for trygt nivå, som er 60! Ifølge en WHO-rapport fra 2013 er svevestøv den komponenten i luftforurensingen som er nærmest assosiert med økte krefttilfeller, spesielt lungekreft!

MYNDIGHETENE er svært glade i ad hoc-løsninger. Så også denne gangen, ikke noe har forandret seg. For en kort periode erklærte lokale myndigheter en helsemessig unntakstilstand i Dehli. De stengte midlertidig av byggeplasser og kraftstasjoner som gikk på kull. Også skolene var stengt i tre dager. Dessuten tok domstolene opp spørsmålet om brenning av halm som bønder i naboliktriktene driver med, og som blir regnet som en stor årsak til forurensingen i Dehli. Og så videre, og så videre.

Men spørsmålet står der fremdeles: Hvordan kan Dehli få puste? Bildet av min astmatiske mormor som gisper etter luft forfølger meg fremdeles. Hun led av pustebesvær, og i 2001 tok hun sitt siste sukk i byen hun akkurat hadde flyttet tilbake til etter mange år! Som for så mange andre, krevde Dehlis giftige luft også hennes liv.

Nå er jeg bekymret for helsa til de gamle foreldrene mine, kona mi (som har en luftveislidelse) og datteren min! Så jeg har tatt mine forholdsregler og kjøpt munnbind og C-vitaminer. Men hvordan kan vi egentlig forsone oss med sannheten, at vi som innbyggere av Delhi er født som fanger av fordervet luft?

Alt vi kan gjøre er å sitere T. S. Eliots klassiker, *De hule menn*. (Her i Paal Brekkes gjendiktning, Aschehoug 1988.)

«Så gjør vi så,
når verden går under,
verden går under,
verden går under,
Så gjør vi så,
når verden går under,
ikke med et brak,
men et klynk.» ■

36 Portrett

Redningsmannen

Han elsket jobben sin. Så ble misjonspilot Eivind Lindtjørn bedt om å fly en døende treåring.

Av Martin Skjæraasen

Sola var i ferd med å forsvinne bak den krattkledd horisonten da telefonen ringte. Det var sykehusdirektøren, alvorstemt. De hadde fått inn en bevisstløs treåring som hadde satt noe i halsen.

Legene hadde klart å presse en slange ned i halsen, men klarte ikke å få ut fremmedlegemet. Nærmeste sykehus med riktig utstyr lå snaue 40 mil unna. Det tok åtte timer med bil, én med fly.

Kunne Lindtjørn bistå?

Men den norske piloten manglet tillatelse til å fly om natta. Arbeids-giveren hans var Mission Aviation Fellowship (MAF), en internasjonal hjelpeorganisasjon som har spesialisert seg på humanitære flyvninger. Den hadde strenge regler, og slike scenarier hadde de diskutert. Han visste hva de ville si om han ringte. Lindtjørn forklarte situasjonen for direktøren og la på.

– Jeg gikk rundt i rommet, jeg fikk ikke fred, minnes den 40-årige flyveren.

Han ringte direktøren igjen. «Hva skjer om jeg ikke flyr gutten?». «Da dør han», lød svaret.

– Det var et renskåret valg, forteller piloten i dag. Ble han værende, var barnet sjanseløst. Fløy han, ville det kanskje overleve – men han ville sannsynligvis miste jobben sin, den han hadde drømt om hele livet.

Flyskrekk

Da Eivind var liten, tok faren ham med til rullebanen i Arba Minch, en liten by sør i Etiopia. Det var på midten av 1980-tallet og misjonslege Bernt Lindtjørn, som ledet Kirkens Nødhjelps arbeid under den store hungersnøden, brukte MAF for å fly inn forsyninger.

Da faren løftet ham inn i cockpiten, hylte gutten av frykt. Hvorfor vet ikke Eivind Lindtjørn. Han var ikke engstelig av seg, ikke det motsatte heller. Han var «en helt normal gutt».

– Om ikke annet gjorde opplevelsen inntrykk på meg, humrer Lindtjørn.

Og snart var flyskrekken forvandlet til fascinasjon.

– Det finnes en karikaturtegning av en gutt som sier til moren: når jeg blir voksen skal jeg bli pilot! Kjære gutten min, svarer moren; du kan ikke bli begge deler. Jeg var som den gutten, og jeg ble aldri voksen.

Da han var 16 år, reiste familien tilbake til Bergen for at Eivind skulle

gå på videregående. Men han fant seg verken til rette på allmennlinja eller i Norge.

– Jeg hadde bodd i Etiopia i tre perioder, og det var nok den siste perioden som ødela meg helt. Jeg kom tilbake til Norge som en «misfit», jeg trivdes ikke, taklet ikke vinteren. Jeg ville tilbake til Afrika, gjøre et meningsfullt arbeid og fly i bushen, forteller han.

Eivind sluttet på skolen, malte, snekret og jobbet skift på bensinstasjon for å få råd til flysertifikatet. Han begynte på flymekanikk, for MAF-piloter må være mekanikere også. Senere fløy han med seilfly på slep for å samle nok flytimer til å søke jobben i MAF.

– Alt handlet om å bli misjonspilot, forteller han.

Og det ble han. I 2006, etter elleve års målrettet arbeid, skulle han tilbake til Afrika.

Svigerfars drøm

Årene som MAF-pilot i Tanzania var de beste i livet hans. Lindtjørn fløy sykepleiere, leger og evangelister over de endeløse savannene. Han levde blant jerrykanner, verktøy og motorolje, var gift med tjenesten og hadde ingen på si.

– Mobilen lå alltid på nattbordet, og jeg fortalte folk at de bare skulle ringe meg, selv om klokka er fire på natta. Og jeg elsket det, forteller han med fjernt blikk.

Så møtte han jenta han skulle gifte seg med. Det vil si; han møtte *faren* hennes, og broren, på togstasjonen i Kigoma, helt vest i Tanzania. De ba ham om hjelp, for toget var fullt og de måtte til Dar es Salaam for å rekke flyet hjem til Israel. Han fikk booket dem på en innenriksflight samme ettermiddag.

To år senere fikk Eivind Lindtjørn en mail med tittel: «You met my father and brother in Tanzania». Han hadde tydeligvis gitt et svært godt inntrykk, for faren hadde fortalt datteren at han hadde funnet mannen hun skulle gifte seg med.

De begynte å skrive til hverandre, og i mai 2009 tok Nadia Westlund seg fri fra jobben og reiste til Tanzania. Hun ble fascinert av Eivinds engasjement og integritet, forteller hun. Selv om han også kunne fremstå temperamentsfull og hissig, særlig når noe viktig sto på spill.

Det gjorde det ofte. Som ung og ivrig idealist irriterte han seg ofte over byråkratiet og regelverket som preger store hjelpeorganisasjoner. Han ville fly overalt og hele tiden, men fikk streng beskjed om at han måtte ha mer erfaring.

I ettertid har han innsett at det er gode grunner til at regler og rutiner finnes, og at erfaring kan utgjøre en forskjell.

Her er Eivind Lindtjørn utenfor sin Cessna 208 Caravan i Kima-tong i Sør-Sudan. Bildet er tatt i september i fjor, to måneder etter han hadde flyktet fra landet.

– En gang landet jeg på en søkkvåt flystripe hvor flyet ble stående fast en uke. Iveren etter å gjøre jobben førte bare til mer skade, i dag kunne jeg sett på gresset at jeg ikke skulle landet der, sier han.

Men selv om regler, ifølge Lindtjørn, «er til for vårt beste», er det ikke alltid riktig å følge dem.

Ingen livsmanual

Da sykehusdirektøren fortalte at treåringen ville dø om han ikke ble fløyet til et større sykehus, var den unge piloten aldri i tvil. Han trosset flyforbudet, ba til gud og tok av noen minutter før mørket falt på.

En time senere landet de ved Moshi, hvor en ambulanse ventet.

– Vi er født med samvittighet, og selv om vi ofte velger feil, vet vi hva som er rett og galt. I en mer og mer byråkratisk verden vegrer folk seg for å ta beslutninger uten å slå opp i en manual. Men livet er så komplekst at hvis vi skulle laget en forskrift for hver eneste situasjon, ville vi ikke fått gjort noen ting. Og dette var en av de situasjonene der jeg ikke hadde noen manual.

Ikke en som var forenlig med hans egen oppfatning av rett og galt, i hvert fall. Etter en måneds diskusjon med

ledelsen, sluttet Lindtjørn.

– Jeg hadde tårer i øynene da jeg leverte inn oppsigelsen, erkjenner han.

De ble boende i Tanzania. Lindtjørn fortsatte å fly, men nå var passasjerene safariturister og jegere. Han mistet raskt motivasjonen.

– Det ble veldig tydelig for meg at det var mer enn kjærlighet til flyving og Afrika som drev meg.

Etter sju år i Tanzania tok Eivind Lindtjørn med seg familien til Bergen. Han visste ikke om de noensinne ville flytte tilbake igjen.

Ut av Afrika

I Norge begynte han i næringslivet. Som prosjektkoordinator i Bergen Group fikk han ansvaret for et millionoppdrag på en av Forsvarets fregatter. Det var en påminnelse om noe han hadde savnet ved Norge; flat struktur.

– De kaster deg rett ut på dypet.

De, sier han. For selv om Eivind Lindtjørn er norsk og identifiserer seg med norsk ærlighet, tillit og likeverdstanke, ser han ikke på Norge som «hjem».

– Jeg tror det er sånn med mange «third culture kids», barn som har vokst opp utenfor Norge og reist ut

«Jeg hadde tårer i øynene da jeg leverte inn oppsigelsen.»

igjen i voksen alder; vi føler oss litt fremmede her, forteller han.

– Og jeg er ingen vintermann. Jeg kan ikke fordra vinteren!

Da han så høstregnet piske mot ruta en novemberdag i 2013, tenkte han: «MAF skriker etter piloter og jeg elsker å være ute. Hva i all verden gjør jeg her?».

Han ringte MAF, skværet opp, pakket alle sakene og reiste sørover sammen med Nadia og døtrene. Familien skulle til Sør-Sudan – et land på randen av borgerkrig.

Ikke et land for unge barn

«Når jeg leser nyhetene (...) så er jeg ikke mye optimistisk, og jeg må være ærlig og si at jeg noen ganger spør meg selv om vi gjør det riktige», skrev Eivind Lindtjørn i bloggen sin før de dro.

Både han og kona hadde vokst opp i land med uroligheter, og ingen hadde «rosa forestillinger» om livet i Sør-Sudan. Men en fredsavtale var på trappene og folk var optimister. Dessuten var dette et arbeid de hadde tro på.

– Jeg er drevet av min kristne tro og nestekjærlighetsbudet. Sør-Sudan er et av verdens fattigste land med enorme lidelser. Vi kan i hvert fall gi

litt hjelp, sier han og tenker seg om.

– Men vi reiste kanskje uten å være fullt klar over risikoen dette innebar for oss som familie.

Noen uker etter de hadde landet ble en pengetransport brutalt ranet like utenfor huset deres i hovedstaden Juba. Eivind, Nadia og barna kastet seg ned på gulvet da de hørte at noe var på ferde. Der lå de mens maskingeværene knatret utenfor. Tre vakter ble drept i skuddvekslingen.

– Tilværelsen i Sør-Sudan var intens, medgir Lindtjørn.

De prøvde å leve et normalt familieliv, bade i bassenget og padle kano på Nilen. Eivind spilte bass og piano og hobbysekret. De trivdes i Juba, men var bekymret for sikkerhetssituasjonen. Forholdet mellom regjeringshæren og opposisjonen ble stadig dårligere, og byen var full av soldater som følte hverandre på tennene.

Til slutt bestemte de seg for at Nadia og jentene skulle dra til Kenya.

– Mitt prinsipp er at jeg alltid er ute på eget ansvar. Jeg sjekker alltid sikkerhetsrapporter og overlater aldri det ansvaret til andre. Nadia og jeg er ansvarlige for våre liv.

Samme uke braket det løs. Militærhelikoptre hang utenfor vinduene,

HVEM?

Eivind Johannes Lindtjørn

Alder: 40 år

Yrke: Eneste norske pilot i Mission Aviation Fellowship (MAF). Flyr misjonærer og nødhjelp til noen av Afrikas mest avsidesliggende plasser. Utplassert i Uganda, tidligere Sør-Sudan og Tanzania.

Familie: Kona Nadia og døtrene Eliyah Irene (6) og Anava (3).

maskingeværene knatret ustanselig og granater landet i nabolaget. Resten av MAF-familiene ble evakuert. Lindtjørn og fire andre ansatte ble igjen for å holde basen åpen.

Det kunne ha gått veldig galt.

– På vei hjem fra flyplassen ble vi stanset av regimesoldater, som slo og sparket oss, forteller han.

Etterpå ble han fortalt at soldatene hadde diskutert om de skulle skyte dem. De trodde de utenlandske pilotene tilhørte opposisjonen, selv om de bar refleksvester, kjørte bil med organisasjonsskilter og viste ID.

– Det var selvsagt helt irrasjonelt, men i krig er det ikke rasjonaliteten som råder.

Derfor fløy han til familien i Nairobi, så fort kampene opphørte.

– Jeg var veldig glad for å se dem igjen. Jeg hadde fått meg en støkk og kvapp til om jeg hørte en skarp lyd.

Kallet til å fly

Det gjør han ikke lenger, men opplevelsene i Sør-Sudan har gjort noe med ham. 40-åringen er blitt mer oppmerksom, mindre naiv, og han har skjont at en høyspent konfliktsone ikke er et sted for småbarn.

– For meg er familien viktigere enn arbeidet, at jeg kan oppdra mine

døtre uten å gi dem psykiske skader for livet.

Nå bor de i Uganda. Hvor lenge de blir, vet han ikke. Etterhvert som barna blir eldre, blir det kanskje Israel, USA – eller Norge «om kallet er ekstra sterkt». I mellomtiden er han kallet til noe annet.

– En gang fløy jeg et amerikansk ortopedteam til et feltsykehus i Kibaya i Tanzania. Da vi landet, kom et fattig ektepar med datteren sin, forteller Eivind Lindtjørn.

Jenta hadde *hydrocephalus*, en misdannelse som kan få alvorlige konsekvenser om den ikke blir behandlet.

– Tilfeldigvis visste den ene legen at en nevrokirurg hospitererte på et annet sykehus, og vi ble enige om å fly henne dit. Så satt jeg der, med disse fattige bøndene og datteren deres i flyet. De smilte hele turen.

Alt dette kom sammen; jenta, ortopedien, kirurgen og han. Det var perfekt timet, gudstyrt, mener han.

– Vi skal elske vår neste og bry oss om alle. Jeg er flink til å fly, jeg elsker å fly. Det er min oppgave i dette store arbeidet.

– Og jenta overlevde, akkurat som treåringen han en gang satte jobben på spill for. ■

Supremacist Court of Kenya

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Hva i all verden?

Foto: Wikipedia

- 1 Hvem er dette?
- 2 Hva slags styreform er det i Indonesia?
- 3 Hvilken planet ligger nærmest solen?
- 4 Hvor mange ringer har det olympiske flagget?
- 5 En berømt historisk skikkelse het opprinnelig Temujin. Hvilket navn er han mer kjent under?
- 6 Hvilket år ble Amnesty International grunnlagt?

- 7 I hvilket land ligger Auschwitz?
- 8 I hvilket land er Ulan Bator hovedstad?
- 9 Hva heter elven som renner gjennom Egypt?
- 10 Hvilken nasjon er Afrikas mest folkerike?
- 11 Hvilket land er verdens største kaffeproducent?
- 12 Hva kalles Nigerias svar på Hollywood?

- 13 Hva er mellomnavnet til president Barack Obama?
- 14 Hva er det offisielle språket i Kambodsja?
- 15 Hvor mange strenger har en ukulele?
- 16 Hvor lenge varte den sovjetisk-afghanske krigen?
- 17 Hvor mange kvinnelige statsråder er det i Norges nåværende regjering?
- 18 Hvem er John Magufuli?
- 19 Hvilket land er største mottaker av kinesisk bistand?
- 20 I hvilket land, der det nylig ble avholdt valg, er Juan Orlando Hernandez president?

EKSPERTNØTTER:

- 1 Hva heter kongen i Malaysia?
- 2 Hvor ligger Elefantine?
- 3 Hva heter den letteste vektklassen i profesjonell boksing for menn?

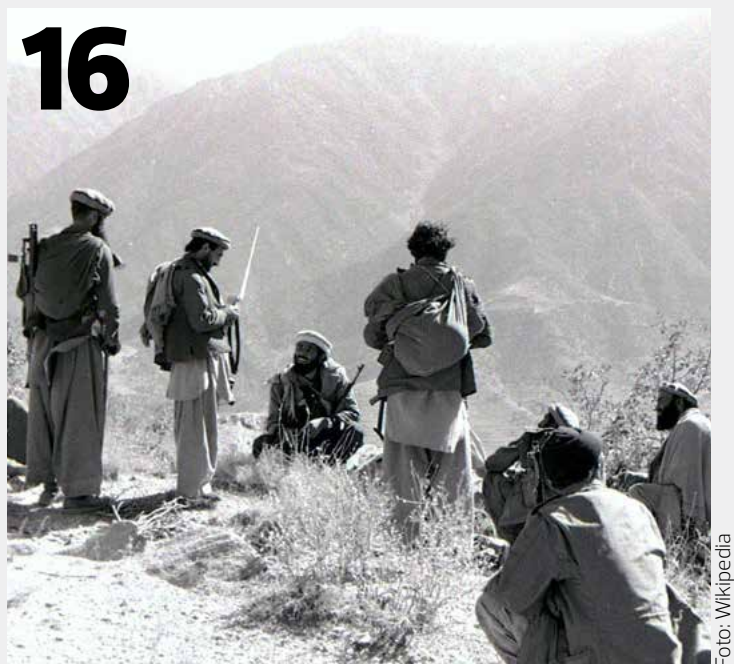

Foto: Wikipedia

1: Robert Mugabes omstridte kone, Grace Mugabe. 2: Demokratisk republikk. 3: Merkur. 4: Fem. 5: Djengis Khan. 6: 1961. 7: Polen. 8: Mongolia. 9: Nilen. 10: Brasil. 11: Nigeria. 12: Nollywood. 13: Hussein. 14: Khmer. 15: 4. 16: I tittår, fra 1979 til 1989. 17: 8. 18: President i Tanzania. 19: Kuba. 20: Honduras i Mellom-Amerika. Ekspertnøtter: 1: Muhammed V av Kalantan. 2: Det er en øy i Nilen, i Egypt. 3: Stråvekt.

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Ingrid Næss-Holm (35) er ny rådgiver for religion og utvikling i Kirkens Nødhjelp. I dette arbeidet skal hun ha særlig fokus på kjønn og likestilling. Hun har tidligere jobbet som klimarådgiver og konstituert avdelingsleder i Kirkens Nødhjelp.

Anne Marte Skaland (33) er ny kampanjerådgiver i Kirkens Nødhjelp. Hun har inntil nylig vært leder av ICAN Norge (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons) og organisasjonssekretær i Norske leger mot atomvåpen. Skaland har master i sosiologi fra Universitetet i Oslo.

Ingrid Aas Borge (30) er ny kampanjerådgiver i Kirkens Nødhjelp. Hun kommer fra Regnskogfondet hvor hun jobbet som klimarådgiver. Hun har tidligere jobbet med TV-aksjonen, vært praktikant ved ambassaden i Etiopia og leder i Changemaker. Ingrid har en bachelor i sosialantropologi og afrikanske studier fra Universitetet i Oslo.

Lisa Sivertsen (42) leder Avdeling for politikk og samfunn i Kirkens Nødhjelp. Hun har jobbet som assisterende generalsekretær i CARE Norge, og nestleder i kommunikasjonsavdelingen i Amnesty International Norge. Sivertsen har en Mastergrad i antropologi og utviklingsstudier fra London School of Economics and Political Science (LSE).

Franske **Audrey Azoulay** blir ny sjef for UNESCO. Hun har tidligere vært kulturminister i Frankrike (2016-17), og hatt en del administrative lederjobber innen fransk kultursektor og i EU-kommisjonen. Azoulay overtar etter **Irina Bokova**.

Jørgen Westrum Thorsen (30) er ansatt som Manager i KPMG IDAS (Bærekraft). Han skal ytterligere styrke International Development Advisory Services (IDAS) teamet ved KPMG, med fokus på bærekraft og sirkulærøkonomi. Thorsen har bakgrunn fra Industriell Økologi ved NTNU, med fokus på miljøsystemanalyse. Han har flere års erfaring som miljø- og bærekraftsrådgiver fra olje- og gassindustrien. Her hadde han blant annet ansvar for utvikling av bærekraftsrapportering og bærekraftstrategi,

tiltak for energieffektivisering og opprettholdelse av statlige miljøkrav.

Knut Lakså (41) er ansatt som Senior Manager i International Development Advisory Services (IDAS) teamet ved KPMG. Han har bakgrunn som antropolog. Han har blant annet jobbet ved Det norske representasjonskontoret i Al Ram og ambassaden i Maputo, Næringslivsseksjonen i UD og Seksjon for næringsutvikling i Norad.

Knut Østby er utnevnt til midlertidig leder for FNs arbeid i Myanmar. Han overtar etter canadiske Renata Lok-Dessallien, som skal tilbake til FN-hovedkvarteret i New York. Østby har tidligere jobbet for FN i en rekke vanskelige områder. Han kommer fra stillingen som stedlig representant for FN på Øst-Timor.

UNICEF Norge har ansatt **Jean-Yves Manum Gallardo** (49) som ny kommunikasjonsdirektør. Han kommer fra NIBIO, Norsk institutt for bioøkonomi, der han i dag er avdelingsleder for internkommunikasjon. Han har tidligere vært kommunikasjonsdirektør ved Nasjonalmuseet der han blant annet ledet kommunikasjonsarbeidet for jubileumsutstillingen

«Munch 150». Gallardo har tidligere jobbet i Kulturdepartementet og i Nordisk Ministerråd i København. Han er utdannet siviløkonom fra Frankrike, med spesialisering i kommunikasjon og marketing.

Jan Baarøy er utnevnt til ny direktør i Fredskorpset. 46-åringen

kommer fra jobben som utenlandssjef i Kirkens Nødhjelp. Han har bred erfaring fra bistandsbransjen og har tidligere jobbet som blant annet avdelingsdirektør i Fredskorpset og programsjef i Care Norge.

Nina Jensen slutter i WWF for å drifte skipet «Rev», som skal tilrettelegge for avansert miljøforskning til havs. Havforskere vil kunne leie skipet kostnadsfritt. Det eies av Kjell Inge Røkke.

Arvinn E. Gadgil (37) har vendt tilbake til Utenriksdepartementet etter fire år som direktør i Flyktninghjelpen. Han skal jobbe med nasjonal ressursmobilisering, skatt, statsfinansiering, ulovlig kapitalflyt og Addis Abeba-agendaen i Seksjon for utviklingspolitikk. Før Flyktninghjelpen jobbet han i nesten seks år som statssekretær og politisk rådgiver i UD's politiske ledelse.

Kraftig leservekst for Bistandsaktuelt

745 000 SIDEVISNINGER HITTLIL i år, en økning på drøyt 40 prosent sammenlignet med samme periode året før. Det er nøkkeltallene Bistandsaktuelt's nettutgave noterer seg per 4. desember 2017.

– Tallene er svært gledelige, og kommer som følge av en kombinasjon av gode nyhetssaker, en økning i antallet debattinnlegg og en mer målretta markedsføring, sier ansvarlig redaktør Gunnar Zachrisen.

Han føler seg trygg på at bladet vil passere 750 000 sidevisninger med god margin før året er omme. Det er Google Analytics som måler lesertallene.

– Bistandsaktuelt er et fagblad med en relativt liten stab. Når vi nå i gjennomsnitt, uansett hverdag eller helligdag, sommer eller vinter, har mer enn 2000 lesere, så er det en milepæl. Og det er veldig hyggelig og inspirerende for hardt arbeidende medarbeidere, sier han.

Lesertallene har økt jevnt år for år siden bladet startet sin nettsatsing i 2010. Det året hadde bladet 286 000 sidevisninger. I 2016 var tallet om lag doblet, til 579 000.

Redaktøren peker på bladets NYHETSBREV som en viktig forklaring bak trafikkøkningen på nettsidene. Nyhetsbrevet per e-post har fått over 1000 nye abonnenter det siste året. Totalt er det om lag 2800 som abonnerer på denne tjenesten. ■

Økende lesertall

(Sidevisninger per år.)

2017: 745 000
(per 4. desember)
2016: 579 000
2014: 411 000
2012: 358 000
2010: 286 000

19597*

BLI MED OSS PÅ FACEBOOK

*Antall følgere per 1. desember 2017

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Debattansvarlig:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Asle Olav Rønning
asle.o.ronning@gmail.com
Espen Røst
espenrost@gmail.com

Nina Bull Jørgensen
nbjorgensen@gmail.com
Martin Skjæraasen
martin.skjaeraasen@gmail.com

Administrasjon:

Ragnhild Eitungjerde Høyvik
Ba-Musa Ceessay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:

Boks 8034 Dep
0030 Oslo

Kontoradresse:

Bygdøy Allé 2 (1. etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)
23 98 02 37 (redaksjon)
23 98 02 39 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad
Boks 8034 Dep,
0030 Oslo
Telefon: 23 98 02 35
E-post: adr-ba@norad.no
Abonnementet er gratis.

Utgiver:

Norad
ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

5. desember 2017

Opplag denne utgaven:

19 500 eksemplarer.

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer cirka
9. februar 2018.

– Vi var ute og hang i gatene her, ble litt sultne og sa: «Let's go and get a free lunch!», forteller 15 åringen Ritik Kumar (til h.) i sikh-tempelet med vennene Vijay, Faisal, Shipak og Suman – to er muslimer, tre av dem hinduer.

There is such a thing as a free lunch!

Rike og fattige, menn og kvinner, fra alle religioner – flere tusen hver dag – side om side mens lunsjen blir servert dem på sølvfat. Gratis! Er det mulig???

Av Nina Bull Jørgensen, i India (tekst og foto)

To dager før avreise blir Bistandsaktuelt reporter tilfeldig sittende ved siden av bergensk-indiske Balbir Singh, seniorrådgiver i Norad, ved lunsjbordet i direktoratets kantine.

– Skal du til Delhi?! Da må du dra til Gurudwara Bangla Sahib. Der er lunsjen gratis.

– Seriøst? «There is no such thing ...»

– Dra dit, så får du se ...

Magen rumler

En søvnløs natt – 12 timer i et trangt flysete – ankomst Indias hovedstad: 36 varme grader, stekende sol, stikende luft. Biler, mopeder og rickshawer konkurrerer om å tute høyest. Eksos, lyder, mennesker overalt.

– Welcome to India, ma'm, sier taxisjåføren, med sin fioleblå turban på hodet.

Et hotellrom med en myk seng frister. Men magen rumler. Formiddagsmat blir førsteprioritet.

– Excuse me, sir. Vet du om et sted som heter noe med «guru-vara-bang ...»

Snurrebarten og det halvlange

«Tusen kilo grønnsaker, 700 kilo ris og hundre tusen chapati om dagen.»

skjegget til sjåføren skiller lag og gir plass til et stort, hvitt smil.

– Sikh-tempelet! Jeg er der hver morgen, spiser frokost og ber. Det er så vakkert der!

Foraktet kastesystemet

Som i «1001 natt»: En hvit bygning kronet med fem gullkupler speiles i vannskorpen. En liten dam. Svale bueganger. Lyden av sitar og meditative trommerytmer. Et jevnt innsig av mennesker.

Røde, gule, oransje sarier. T-skjorter og jeans. Flagrende kjortler. Dress og slips. Kvinner med sjal. Menn med turban. Eller bare et lite tørkle. Ingen kan være barhodet.

Alle må ta av seg skoene. Føtter og hender vaskes – før man går inn til det helligste.

– Tempelet ble bygget på 1500-tallet av Guru Nānak, sikhismens grunnlegger. Han foraktet kastesystemet og klasseskillene i samfunnet, forteller Harpal Singh.

Singh er tempelguide, ved siden av å undervise i yoga og musikk. Nok en turban, et skjegg og et stort smil.

– Alle mennesker har samme rett til å leve. Kvinner burde respekteres på linje med menn, og ingen diskrimineres på grunn av religion.

Å tjene menneskeheten

Sikhenes hellige bok har elementer

Harpal Singh, guide i sikh-tempelet Gurudwara Bangla Sahib.

fra hinduismen og islam, men sier ingenting om å «dyrke én religion» eller «opphøye én enkeltperson». Den viser heller hvordan du kan leve et godt liv i fred og harmoni med andre mennesker, forklarer guiden.

– Ingen kan se Gud, så hvordan kan vi da takke han og tjene han???

Singh svarer selv på sitt retoriske spørsmål.

– Vi tror at hvis du vil tjene Gud, må du tjene menneskeheten, det vil si menneskene.

– Så det er her konseptet «free lunch» kommer inn i bildet?

– Hovedkonseptet er likeverd og menneskelighet. Derfor serverer vi hver eneste dag et gratis måltid til mer enn 25 000 mennesker, svarer guiden.

I helgene kommer visstnok enda flere.

– De kommer fra enhver klasse, kaste, kultur, religion og rase. Ikke bare fattige. Multimillionærer kommer også hit «for the blessing» og for å spise side om side med andre.

Jeg blir invitert inn i et lokale på størrelse med en håndballbane, sammen med cirka fem hundre mennesker. Alle setter seg på gulvet, stramt på linje.

– Hjelper oss å overleve

En mann roper ut noe som kan likne en bordbønn, mens noen unge menn effektivt deler ut skjeer og «sølvfat», som raskt fylles opp med ris, linse-suppe, en vegetar-rett og den indiske lefsa, *chapati*.

– Denne maten hjelper oss å overleve, sier Goma (60) en liten, rynkete kvinne med rosa sjal. Hun er her sammen med sin yngste sønn, Rahul (29).

De bor i et slumområde i nærheten og kommer hit hver dag for å spise. Rahul jobber på en tøyfabrikk, tjener 7000 rupies i måneden. Det tilsvarer rundt tusen kroner, til å forsørge fem mennesker ...

Ved siden av sitter forretningsmannen Ramesh Kalra med kona Poonam og sønnen Aman.

– Vi er her for at Aman skal å få en velsignelse på bursdagen sin. Han fyller 21 år i dag.

Til daglig selger Ramesh vaske-maskindeler, mens kona er hjemmeværende. De er hinduer, men kommer likevel ofte hit til sikh-tempelet. De liker maten og stemningen.

Hundre tusen lefser

Etter en halv time ryddes rommet, før neste pulje slippes inn. Ritualet gjentas fra tidlig morgen til sen kveld. Det er mange munnar å mette.

– Tusen kilo grønnsaker om dagen, 700 kilo ris og hundre tusen chapati, sier Harpal og guider oss innom kjøkkenet.

Et tjuetalls kvinner baker lefser over en enorm stekeplate. Ti-femten andre skreller poteter. De store sorte grytene er det menn som rører i. Alle jobber frivillig.

– Men hvordan har dere råd til all denne maten?

– Folk fra hele verden bidrar, og alle sikker gir 10 prosent av sin inntekt. Vi mangler aldri noe, forsikrer Harpal.

Og maten er god, mener 15 år gamle Ritik Kumar, som har kommet til tempelet med noen kompisar. Tre av dem er hinduer, to er muslimer.

– Vi var ute og hang i gatene her, bare for gøy. Så ble vi litt sultne og sa: «Let's go and get a free lunch!»